

Univerzita Pardubice
Fakulta Filosofická

Diplomová práce

2021

Bc. Monika Ščerbáková

Univerzita Pardubice

Fakulta Filosofická

Ústav historických věd

Odborná škola pro ženská povolání v Chrudimi: 1885-1920

Bc. Monika Ščerbáková

Diplomová práce

2021

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2018/2019

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení:	Bc. Monika Ščerbáková
Osobní číslo:	H19321
Studijní program:	N7105 Historické vědy
Studijní obor:	Kulturní dějiny: Regionální
Téma práce:	Odborná škola pro ženská povolání v Chrudimi (1885 – 1918)
Zadávací katedra:	Ústav historických věd

Zásady pro vypracování

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

Vedoucí diplomové práce: **prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc.**
Ústav historických věd

Datum zadání diplomové práce: **30. března 2019**
Termín odevzdání diplomové práce: **30. listopadu 2021**

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Pavel Marek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2019

Prohlašuji, že:

práci s názvem: Oborná škola pro ženská povolání v Chrudimi:1885-1920 jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Kladně dne 8.11.2021

Bc. Monika Ščerbáková

Na tomto místě bych ráda poděkovala prof. PhDr. Mileně Lenderové, Csc. za vedení této diplomové práce a za její připomínky, rady a postřehy.

Dále bych ráda poděkovala zaměstnancům Státního okresního archivu v Chrudimi za jejich ochotu a pomoc při vyhledávání pramenů.

Poděkování patří také mé rodině a blízkým, kteří se mnou prožívali chvíle, které jsem věnovala této diplomové práci.

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá Odbornou školou pro ženská povolání a Ženským výrobním spolkem v Chrudimi mezi lety 1885–1920. Práce seznamuje s vývojem ženského vzdělávání během 19. století v Čechách a ve městě s Chrudimi. Cílem této práce je seznámit s činností Ženského výrobního spolku v Chrudimi, který navazoval na činnost Ženského výrobního spolku českého v Praze a s fungováním školy, která při spolku vznikla s důrazem na informace týkajících se žákyň, které tuto školu navštěvovaly.

Klíčová slova

Odborná škola pro ženská povolání, dívčí vzdělávání, ženská emancipace, ruční práce, vyšívání a šití

Title

Special technical school for women's professions: 1885–1920

Annotation

This thesis deals with the Special technical women's professions and the Women's production association in Chrudim between 1885 and 1920. The work introduces the development of women's education during the 19th century in Bohemia and in the town of Chrudim. The aim of this work is to acquaint with the activities of the Women's production association in Chrudim, which followed the activities of the Women's production association in Prague and the functioning of the school, which was established with emphasis on information about students who attended this school.

Keywords

Special technical school for women's professions, women's education, women's emancipation, handmade, needlework and stitching.

Obsah

Úvod.....	1
1 Terminologie	7
1.1 Emancipace	7
1.2 Ženská emancipace	8
1.3 České ženské emancipační hnutí.....	9
2 Chrudim.....	10
3 Snahy o zkvalitnění dívčího vzdělávání během 19. století.....	15
3.1 V českých zemích	15
3.2 Vzdělávání dívek v Chrudimi	24
4 Ženský výrobní spolek v Chrudimi	26
4.1 Vznik.....	26
4.1 Předsedkyně a členové spolku	28
4.2 Činnost spolku.....	31
4.2.1 Školní správa a podpůrná činnost pro žákyně školy.....	31
4.2.2 Charitativní akce	33
4.2.3 Výstavy	33
4.2.4 Obchodní škola pro dívky.....	35
5 Odborná škola pro ženská povolání	36
5.1 Historie.....	36
5.2 Vedení školy.....	37
5.3 Výuka v Odborné škole pro ženská povolání	38
5.4 Učitelky Odborné školy pro ženská povolání	43
6 Žákyně školy Ženského výrobního spolku.....	48
6.1 Návštěvnost školy	51
6.2 Náboženství.....	53
6.3 Věkové složení	54

6.4	Národnost a místo geografického původu.....	56
6.5	Sociální původ žákyň	61
6.6	Vzdělání dívek před nástupem do Odborné školy	64
7	Stavba školní budovy	67
8	Závěr.....	75
9	Zdroje	79
9.1	Archivní prameny.....	79
9.2	Literatura.....	80
9.3	Internetové zdroje.....	82
10	Seznam tabulek.....	84
11	Obrazová příloha.....	85
	Abstract.....	95

Úvod

Devatenácté století lze chápat jako jedno z přelomových období pro proměnu postavení ženy v rodině a společnosti. Na tuto změnu měla vliv počínající přeměna společenského diskurzu, která v 19. století započala společně se změnami kulturními a hospodářskými. Tyto události měly za následek narušení tradičního vnímání role ženy, která byla především spojována s rolemi manželky, matky a hospodyně. Ženy a dívky se dostávaly ze svého běžného domácího pracovního prostoru do pracovního prostoru veřejného.¹

Nejčastějším případem narušení vnímání tradičního modelu byla situace, kdy se žena neprovdala a nemohla tak naplnit úlohu těchto rolí. Počet žen, které se neprovdaly od konce 60. let 19. století se navyšoval, a s tím se také prohlubovala otázka ekonomického postavení těchto žen. Již ze sčítání lidí z roku 1857 vyplývá, že v Čechách připadalo na 3 720 319 žen 3 398 454 mužů.² Tento problém se rozšířil též dopadem Prusko-rakouské války, která byla vedena v roce 1866. Válka zvýšila počet vdov a též počet dívek, které se neprovdaly. Strach z rostoucí chudoby těchto osob, tak zapříčil snahu o vyřešení tohoto problému.

K změně vnímání tradičního postavení vedly zprvu tedy ekonomické důvody, které následovaly emancipační snahy, jež se především snažily o rozšíření ženských možností v rámci svobodného výběru ve vlastním hmotném zabezpečení a spolu s tím se především v českém prostředí zaměřily na ženské a dívčí vzdělání.

Všeobecné vzdělání pro dívky bylo po celé 19. století bez jakéhokoliv omezení, stejně jako u chlapců. Zájem o změnu přicházel právě od druhé poloviny 19. století v rámci vzdělávání v dalších stupních. Kde mělo toto vzdělávání v první řadě vést k tzv. „*přirozenému ženskému povolání*“, které bylo v souladu s tradičním pojetím postavením ženy. Další fází se stalo vyučování v oblasti vzdělávání k určité profesi, které umožnilo dívkám vykonávat práci pro jejich samostatnou obživu. Jednalo se především o tzv. odborné školy, které podléhaly dobovým trendům v oblastech odborného povolání. Poté následovala etapa zaměřující se na

¹ BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana. *Ženy na stráž!: české feministické myšlení 19. a 20. století*. Praha, 2010.s. 4.

² Statistická příručka republiky Československé. r.1925, 1925, č.2.Praha: Státní úřad statistická, 1920-1932. s.720.

snahu poskytnutí vyššího všeobecného vzdělání pro dívky, které mělo mít stejnou hodnotu jako vzdělávání chlapecké.

Ženy tak začínají během 19. století hrát důležitou a nepostradatelnou roli, začínají se aktivně podílet na společenském, kulturním a ekonomickém životě.³ Díky těmto změnám se tak na konci 19. století setkáváme se ženami na pozicích jako jsou učitelky, úřednice na poště, písařky, dělnice, prodavačky, švadleny, krejčovské aj. Nesmíme však opomenout, že žádná z ženských emancipačních snah by nedošla k zdárnému konci bez pomoci a podpory ať už teoretické, praktické či ideologické, kterou jim poskytli muži.⁴

Díky těmto výše nastíněným změnám ve vnímání ženského postavení společně s rozvojem dívčího vzdělávání, během 19. století zde bude moci být věnována tato diplomová práce tématu *Odborná škola pro ženská povolání v Chrudimi: 1885–1920*. Text této diplomové práce budu věnovat především instituci Ženského výrobního spolku v Chrudimi a pokračovací škole, kterou tento spolek založil a jež byla určena dívkám z Chrudimi a z jejího širokého okolí. V této pokračovací škole se dívky po vzoru školy Ženského výrobního spolku pražského učily ručním pracím jako bylo vyšívání a šití a opravy oděvů.

Vzdělání v této dovednosti mělo v dobovém kontextu hned dvě roviny. V té první se jednalo o vzdělání v práci, která vedla nejen k možnému samostatnému výdělku, ale také podporovala znalosti, které by měla ovládat budoucí manželka a matka. Jako druhou rovinu lze vnímat pedagogickou důležitost, kterou tato výchova obnášela. Ručním pracím se totiž mohly dívky naučit i doma od svých matek, ale to právě bylo v dobovém kontextu vnímáno jako špatný příklad, jelikož právě výuka od odborných učitelek a ve škole měla zaručit to, že se dívka naučí samostatně myslet, a učitelka jí měla poučit „*proč a co jak se dělá*“, aby právě v budoucnosti mohla pracovat samostatně. Dívka se měla tímto způsobem také naučit poznat cenu času a práce.⁵

Hlavními zdroji pro tuto práci budou především archiválie uložené v Státním oblastním archivu v Chrudimi ve fondu Odborné školy pro ženská povolání 1885-1955, kde se nacházejí dvě školní kroniky z let 1885–1935 a 1935-1955, s tím že pro tuto práci bude důležitá především kronika první, která přináší především informace týkající se založení školy a jejích strukturálních proměn do roku 1935. Mimo nich obsahuje fond též zápisy se schůzí, třídní

³ BAHENSKÁ, M. *Ženy*. s.8.

⁴ Tamtéž, s.7.

⁵ *Ženské listy. Časopis pro záležitosti žen a dívek československých*. r.1, 1873, č.1, s.4.

výkazy a učební osnovy. Z těchto materiálů se především lze dozvědět o způsobu fungování školy a spolku. Třídní výkazy se poté věnují především žákyním školy, a vytvářejí tak především statistický podklad pro tuto práci. Tyto archivní materiály doplní archiválie týkající se obecných a měšťanských škol dívčích a chlapeckých, které dopomáhají k historickému zachycení vývoje dívčího vzdělávání v Chrudimi. Vedle těchto pramenů pracuji i se sekundární literaturou, která se věnuje městu Chrudimi a otázkám ženského vzdělávání. Ze seznamu této literatury je nutné zmínit práci *Stará Chrudim: vlastivědné vyprávění o minulosti českého města Chrudimi*,⁶ za kterou stojí Jiří Charvát, který patřil mezi významné regionální historiky 2. poloviny 20. století, jenž se věnoval i ve svých dalších publikacích městu Chrudimi.⁷ Dalším autorem věnujícím se Chrudimi je Pavel Kobětič, historik a bývalý pracovník chrudimského muzea. Stěžejní prací se pro tuto diplomovou práci stala jeho publikace zabývající se chrudimskými osobnostmi.⁸ Městu Chrudimi se věnuje dále v knize *Chrudim*⁹ Ivo Šulc, ředitel Státního oblastního archivu v Zámrsku.

Vedle těchto autorů zabývajících se Chrudimí, v práci pracuji především s knihami Marie Bahenské, která společně s Libuší Hezckovou literární historičkou a Danou Musilovou specializující se na gender studies, napsala tři knihy věnující se tématu: ženy, ženské práce, ženské emancipace a následně feminismu a to v knihách *Ženy na stráž!: české feministické myšlení 19. a 20. století*,¹⁰ *O ženské práci: dobová (sebe)reflexe a polemiky*¹¹ a *Nezbytná, osvobozující, pomlouvaná: o ženské práci*.¹² Sama Bahenská se již dříve věnovala tématu ženské emancipace a vzdělávání v díle *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*.¹³ Zde se věnuje ženským spolkům a školám v Praze od šedesátých let 19. století do devadesátých let 19. století. Dívčímu vzdělávání se ve svých pracích věnuje také Milena Lenderová, ve své knize *Žena v českých zemích od středověku do*

⁶ Charvát, Jiří. *Stará Chrudim: vlastivědné vyprávění o minulosti českého města Chrudim*. Okresní muzeum Chrudim, 1991.

⁷ např. CHARVÁT, Jiří. *Chrudimský hřbitov U Kříže*. Chrudim. ISBN 80-238-1622-5 nebo Charvát Jiří. *Josef Ressel a Chrudim*. Chrudim. 1986.

⁸ Kobětič, Pavel. *Osobnosti Chrudimska: (500 osobností chrudimského okresu)*. Chrudim: Okresní muzeum Chrudim, 2002. Prameny, 2. sv. ISBN 80-902531-8-0.

⁹ Šulc, Ivo. *Chrudim*. Praha: Paseka, 2010. ISBN 978-80-7432-065-1.

¹⁰ BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana. *Ženy na stráž!: české feministické myšlení 19. a 20. století*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2010.

¹¹ BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana. *O ženské práci: dobová (sebe)reflexe a polemiky*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2014.

¹² BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana. *Nezbytná, osvobozující, pomlouvaná: o ženské práci*. České Budějovice, 2017.

¹³ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005. Gender sondy, sv. 2

20. století,¹⁴ kde je otázka a vývoj vnímání žen a dívčího vzdělávání v českých zemích rozebírán od středověku až po 19. století. Ve svém dalším díle *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*¹⁵ se pak přímo v jedné z kapitol věnuje ženskému vzdělávání a jejím potížím.¹⁶ Dále bychom v knize našly i problematiku spolkovou, ženské emancipace a politickou. Mezi další autorky věnující se dějinám ženského hnutí patří i Jana Malínská,¹⁷ která se ve své knize *Do politiky žena nesmí – proč?: vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*¹⁸ věnuje postojům na ženské vzdělávání od jejich počátků až po období, kdy bylo ženám umožněno řádné vysokoškolské vzdělání. V diplomové práci pracuji i s knihou Marie Neudorfové, která vyšla v roce 1999 s názvem *České ženy v 19. století. Úsilí a sny, úspěchy a zklamání na cestě k emancipaci*,¹⁹ a právě v tomto díle se můžeme setkat s tématy jako Americký klub dam, Ženský výrobní spolek pražský, Minervou a osobnostmi jako byla např. Eliška Krásnohorská, Anna Bayerová či Anna Honzáková. V tomto případě se sice jedná o práci již v mnoha ohledech překonanou, přesto patří do seznamu knih věnujícím se problematice ženského vzdělávání.

Tématu Odborné školy v Chrudimi se pak přímo věnují dvě bakalářské práce. Námětem se Odborná škola stala pro bakalářskou práci Markéty Hartlové,²⁰ která se v ní zabývá především fungováním školy v období první republiky. Seznamuje v ní s historií školství v Chrudimi a jejím okolím,²¹ dále pak se stručnou historií a vznikem odborné školy pro ženská povolání v Chrudimi. Následně se věnuje samotnému fungování školy od let 1918 až 1938, dává zde prostor i dvěma významným studentkám: Dagmar Trojanové²² a Anně Košťálové,²³ zakladatelce školy Valentíně Voženílkové, kterou popisuje jako zakladatelku ženského

¹⁴ LENDEROVÁ, Milena. ed. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. Česká historie, sv. 21.

¹⁵ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. Praha: Mladá fronta, 1999. Kolumbus, sv. 142.

¹⁶ Tamtéž, „Ženská má být vzdělaná“ aneb Potíže s dívčím vzděláváním. s. 39-69.

¹⁷ Jana Malínská se dále věnuje osobnosti T. G. Masaryka a to např. v knihách MALÍNSKÁ, Jana. *Programy Masarykových politických stran. Česká strana lidová a Česká strana pokroková. Texty z let 1900–1912*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, o. p. s. a Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., 642 s. (Spisy TGM: 39). ISBN 978-80-86142-60-9; ISBN 978-80-87782-96-5. nebo MALÍNSKÁ, Jana. *T. G. Masaryk: Politika vědou a uměním. Texty z let 1911-1914*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 2011. 571 s. (Spisy TGM: 28). ISBN 978-80-86142-37-1.

¹⁸ Malínská, Jana. *Do politiky žena nesmí – proč?: vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha: Libri, 2005. Gender sondy, sv. 3. ISBN 80-7277-295-3.

¹⁹ NEUDORFOVÁ – LACHMANOVÁ, Marie. *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha: Janua, 1999.

²⁰ HARTLOVÁ, Markéta. *Odborná škola pro ženská povolání v Chrudimi v letech 1918–1938*. Pedagogická fakulta, Katedra společenských věd, České Budějovice, 2016.

²¹ Tamtéž, s. 24–29.

²² URL:< <https://www.pametnaroda.cz/cs/trojanova-dagmar-1922> > [cit.2021-11-18].

²³ HARTLOVÁ, M. *Odborná škola*. s. 46–50.

emancipačního hnutí v Chrudimi a dále se věnuje nejdéle působící ředitelce Libuši Lorenzové.²⁴ Nejedná se o jedinou bakalářskou práci, podobným motivem se zabývá i práce, kterou napsala Monika Lupoměská,²⁵ ta se věnuje ve své práci historii středoškolského vzdělávání v Chrudimi a v jedné ze svých kapitol tak stručně shrnuje i historii odborné školy pro ženská povolání²⁶ od jejího vzniku roku 1855 až do jejího zániku v roce 1955. Obě práce vznikly na půdě Pedagogických fakult, Katedrách společenských věd. Obě se ve svých pracích zabývaly historií školy, ať už šlo o krátké shrnutí anebo o hlubší studium doby, kterou můžeme označit za první republiku, ale také neopomenuly pedagogický význam vzdělání dívek.

Struktura této diplomové práce bude v rámci získaných materiálů rozdělena na čtyři hlavní části. Z nichž první budou tvořit části věnující se nejprve výkladu termínů jako jsou emancipace, ženská emancipace a česká ženská emancipace. Tu bude následovat kapitola zabývající se historií města Chrudimi se zaměřením na období 19. století. V této kapitole budou zmíněny i někteří chrudimští představitelé města, kteří se zapojili svojí aktivitou do spolkového života města či do chrudimského vzdělávání. Třetí kapitola nastíní vývoj a snahu o zkvalitnění vzdělávání dívek během 19. století v Čechách. Zaznamenány by zde měly být především nejnámější osobnosti, které se na otázce ženského vzdělávání podílely. Společně s tím zde bude věnována část i Hasnerově reformě, která výrazně zasáhla do vzdělávání nejen dívek, ale i chlapců a budoucích učitelů a učitelek. Začleněna do této kapitoly bude přímo podkapitola, která se bude věnovat podobě vzdělávání dívek v Chrudimi během 19. století.

Druhá část diplomové práce se bude věnovat již samotnému Ženskému výrobnímu spolku v Chrudimi, a to jeho vzniku roku 1885, následovat budou podkapitoly zaměřené na hlavní představitele spolku, a to přesněji jeho předsedkyněmi společně s představením některých významných členů z řad městské společnosti. Tato část bude dále pokračovat nástiněm hlavních činností spolku od spravování školy až po konání jednotlivých doplňkových kurzů a konání výstav. Pátá kapitola se bude zabývat již samotnou Odbornou školou pro ženská povolání a její historií, kde bude nastíněna její proměna od počátku roku založení až do jejího konce roku 1955. Část zde bude věnována též vedení školy, samotné výuce a tomu jakým způsobem probíhala a v jakých činnostech se žákyně ve škole vzdělávaly. Mezi další kapitoly bude patřit kapitola věnující se učitelkám odborné školy, jejich příchodu a odchodu ze školy a

²⁴ Tamtéž, s. 51–53.

²⁵ LUPOMĚSKÁ, Monika. *Historie školství v Chrudimi se zaměřením na střední školy*. Pedagogická fakulta, Katedra společenských věd, Univerzita Palackého v Olomouci, 2012.

²⁶ Tamtéž, s. 24–27.

též ve dvou případech nastíněnému vzdělání, těchto učitelek, které získaly, než se dostaly do Odborné školy v Chrudimi do pozice učitelky. Samostatnou kapitolu budou pak tvořit žákyně školy, o nichž se díky dochovaným materiálům můžeme dozvědět informace týkající se jejich náboženství, národnosti, místa bydliště a sociálnímu prostředí ze kterého pocházely. Tuto převážně statistickou část, která se dochovala díky tomu, že školy měly povinnost vykazovat statistické údaje o svých žácích a žákyních, vždy ke konci roku a dále je posílat prostřednictvím zemské školní rady v Praze k statistické komisi do Vídně, doplní ještě údaje o předchozím vzdělání dívek během let 1909 až 1920, které dopomáhají především k představě o podobě dosaženého základního vzdělání.

Samostatnou třetí část bude tvořit kapitola věnující se stavbě školní budovy jako místa důležitého pro další budoucnost odborné školy. Poslední část této práce bude věnována závěru, zdrojům této práce a obrazové příloze společně se seznamem tabulek, které jsou v práci obsaženy.

Hlavními cíli této diplomové práce by se tak měly stát především události kolem založení Ženského výrobního spolku v Chrudimi, kterou následovalo založení školy. S tím, že by práce měla přinést pohled do fungování této organizace, která se stala součástí kulturního a vzdělávacího článku města s poukázáním na regionální význam této školy pro město. Opomenuty by neměly být ani důležité události, díky nimž mohlo vůbec ženské vzdělání dosáhnout své podoby, z nichž zde byly již některé v úvodu uvedeny a jež by měly být dále v práci rozebrány.

1 Terminologie

1.1 Emancipace

Slovo emancipace vnímáme dnes jako vyproštění sama sebe ze závislosti na někom nebo na něčem, je spojováno se svobodou, společenskou nezávislostí. Jeho původ pochází z římského práva, kde se jednalo o propuštění dospělého syna z otcovské moci. Toto právo mělo tak syna chránit z nadměrného vykořisťování jeho pracovní síly. Syn byl otcem prodáván do služeb podobně jako otroci. Tento prodej byl trojfázový obrazný prodej (mancipatio) a prodej zpátky (remancipatio). Emancipací se následovně stal syn osobou, která měla svá práva tzv. svéprávná.

Toto právo se následně rozšiřovalo do ostatních zemí, např. v německém právu se o emancipaci mluví jako o ztrátě otcovské moci nad synem, jakmile si zřídí vlastní domácnost. V případě dcery, jakmile se provdá. Oproti synovi, který se tak stal samostatným, se dcera dostala z právní moci a ochrany otcovské do moci manželovy. Během 19. století emancipace v rakouském občanském zákonu rozeznávala emancipaci dvojího typu: I. propuštění z moci otcovské, kdy otec sám, než dovrší jeho děti věku 24 let, povolí synovi, alespoň 20letému zřídit si vlastní domácnost a u dcery povolení ke sňatku. Po svatbě nezletilé dcery si otec ponechává až do její plnoletosti povinnost opatrovníka jejího jmění. II. případ emancipace byl v případě propuštění z poručenství prominutím nedostatku věku, o tomto aktu rozhodoval soud, jelikož se zde jednalo o nezletilé sirotky bez rozdílu pohlaví. V případě dovršení 20 let může být sirotek prohlášen za svéprávného soudem, pokud k tomu bude dostatek podkladů od poručníků a pokud si o to sám sirotek požádá. Dále se dá mluvit např. i o emancipaci církevní, emancipaci jednotlivých stavů, emancipaci práva soukromého, emancipaci rolnictva a poddanství. V těchto případech dochází k tomu již dnes povědomému vyproštění se závislosti, emancipaci národní. V tomto ohledu proto lze dále mluvit i o ženské emancipaci.²⁷

²⁷ HEYROVSKÝ, Leopold – BOROVÝ, Klement – ŠEDIVA, Václav. Emancipace. In: *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. 8. díl. Praha: J. Otto, 1894. s.558-559.

1.2 Ženská emancipace

Ženské emancipační hnutí se zrodilo ve Velké francouzské revoluci (1789-1799), přesto o prvních snahách o zrovnoprávnění ženy a muže, lze hovořit v období italské renesance. Zde došlo k vyvrácení předsudků, že ženy mají nižší inteligenci než muži a že je tedy vědění a učenost jen výsadou mužů. V renesanční Itálii se tak objevovaly ženy básnířky, řečnice a umělkyně. Vždy se, ale jednalo o ženy z vyšších společenských vrstev. Právě až za VFR se emancipace přesunula z těchto vyšších vrstev na střední společenské a dělnické vrstvy.

Ve Francii pak Olympe de Gouges,²⁸ organizátorka ženského hnutí a zakladatelka politických ženských spolků, předložila svojí práci nazvanou *Deklarace práv ženy a občanky* (*Déclaration des droits de la Femme et de la Citoyenne*),²⁹ v níž prohlašovala, že národ se skládá nejen z mužů, ale i žen a že o zákonodárství celého národa nemají rozhodovat pouze muži. Tato její snaha ovšem nenašla pochopení, a tak byly ženské spolky zrušeny a hnutí potlačeno. V té době v Anglii Mary Wollstonecraft,³⁰ anglická spisovatelka a sociální reformátorka píše o vychovávání a vzdělávání děvčat o uveřejňuje *Obranu ženských práv* (*A Vindication of the Rights of Woman*), žena má být podle ní rovna muži a být volným občanem jako on.

Moderní ženské hnutí bylo též započato v Americe, a to vystoupením místních žen s požadavkem za politická práva a rovné vzdělání s muži. Hlavními složkami emancipace se tak v těchto zemích staly: 1. úsilí o neomezené a individuální vzdělání pro ženy, 2. snaha o přístup ke všem povoláním a oborům lidské práce, odstranění dvojí morálky, nuceného celibátu a prostituce, 3. boj o volné politické sebeurčení spolu s volebním právem a změnou některých zákonů, 4. snaha o mravní a právní rovnost v rodině, nezávislost na hospodářské a rodičovské moci.

Nositeli ženského hnutí se staly postupně ženy všech společenských vrstev, nejpočetnější byly ty z řad střední společenské třídy, kterou následovaly ženy z řad dělnického

²⁸ Olympe de Gouges (*7.5.1748 - †3.11.1793), francouzská dramatička a spisovatelka, ve svých esejích se zabývala otázkami otroctví, genderovými tématy, byla obhájkyň lidských práv, stala se obětí revolučního dění ve Francii a skončila tak roku 1792 pod gilotinou.

²⁹ Anglický překlad této práce na URL: <https://www.olympedegouges.eu/rights_of_women.php>[cit.2021-10-04].

³⁰ Mary Wollstonecraft (*27.4.1759 – †10.9.1797) anglická spisovatelka, překladatelka a esejistka, autorka cestopisů.

stavu, jež vedla k těmto myšlenkám především jejich hospodářská nutnost. Vedle žen, se ale stali nositeli těchto idejí i samotní muži.³¹

1.3 České ženské emancipační hnutí

Na českém území se české emancipační hnutí začalo vyvíjet oproti tomu západnímu později a pomaleji. Hospodářské převraty, které se konaly v těchto západních zemích na konci 18. a na počátku 19. století k nám nedolehly.

Nedošlo taky k náhlému vzestupu průmyslové výroby jako např. v Anglii, česká žena tak nebyla vystavena tomuto proudu na získání výdělečné práce. Převraty, které se konaly na českém území v době osvícenství, tak působily zcela jiným směrem, především s ohledem na vznikající vlny národního obrození.

Proto se základem českého emancipačního hnutí stalo ve středních vrstvách zapojení ženy do veřejné práce s cílem posílení tzv. národního vědomí k němuž se přidaly snahy v oblasti vyššího vzdělání pro dívky pocházející ze středních vrstev. Jejich vzdělání mělo totiž pomoc i k národnímu uvědomění, toto vzdělávání bylo typické pro první polovinu 19.století.³²

³¹ HONZÁKOVÁ, Albína – PLAMÍNKOVÁ, Františka. Ženská emancipace. In: *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. 27díl. Praha: J. Otto, 1908. s.806.

³² Tamtéž, s. 808.

2 Chrudim

Chrudim bývalé královské věnné město,³³ které získalo tento statut v 14.století a udrželo si jej až do konce habsburské monarchie,³⁴ jež bylo i dlouholetým centrem Chrudimského kraje,³⁵ se rozkládá na březích řeky Chrudimky, která městem protéká. Dnes se jedná o druhé největší východočeské město v Pardubickém kraji, které se nachází přibližně jedenáct kilometrů od Pardubic.³⁶

Historie města Chrudimi spadá až do období pravěku, přesto její první dochovaná písemná zmínka pochází až z 12.století, kdy se Chrudim stala správním a hospodářským centrem této oblasti.³⁷ Současná podoba města se však začala budovat až na konci 18.století a během 19. století. Za touto podobou stojí proměna původního středověkého města venkovského charakteru v moderní rozrůstající se město pod vlivem pozvolna přicházejících průmyslových a kulturních změn. Obraz města mimo toho také formovaly různé živelné katastrofy v podobě požárů či povodní, např. požár z roku 1850 poničil ve městě celkem 27 objektů a 201 domácností.³⁸ Některé z těchto domů prošlo následnou rekonstrukcí, jiné naopak úplně zanikly a uvolnily tak místo pro vznik budov zcela nových.

Ještě na počátku a v podstatě po celou první polovinu 19. století se v Chrudimi v popředí držela zemědělská výroba. Mohly za to především vhodné přírodní podmínky, které prospívaly pěstování zemědělských produktů, proto se nelze divit, že v tomto období byla hlavním zdrojem výdělku chrudimských obyvatel právě zemědělská výroba a s ní spojená další řemesla. Mimo tyto odvětví bychom zde, ale našly i jiné druhy obživy, mezi něž patřilo např. soukenictví, kožešnictví, obuvnictví, řeznictví, zámečnictví, truhlářství apod.³⁹

Průmysl, jak bylo zmíněno se dostával do města pozvolna. Tohoto faktu využili např. blízké Pardubice, kde naopak rostoucí průmyslová odvětví našla své zastoupení velice rychle. Kvůli těmto okolnostem začala Chrudim také na konci 19. století ztrácet svoji pozici

³³ První majitelkou Chrudimě se tak stala Alžběta Polská (*1288–†1335) známá spíše pod jménem Eliška Rejčka, která byla druhou manželkou Rudolfa Habsburského (*1281–†1307).

³⁴ CHARVÁT, J. *Stará Chrudim*, s.15.

³⁵ Historie Chrudimského kraje spadá do období 2.poloviny 13. století, jeho centrem bylo město Chrudim. Chrudimský kraj se rozkládal přibližně na stejné oblasti jako dnešní část Pardubického kraje. Chrudimský kraj zanikl v roce 1855, kdy ho nahradil kraj Pardubický.

³⁶ URL: <<https://cs.wikipedia.org/wiki/Chrudim>> [cit.2019-10-12].

³⁷ Tamtéž.

³⁸ CHARVÁT, J. *Stará Chrudim*, s. 22.

³⁹ Tamtéž.

hospodářského centra a nedokázala si tak udržet krok s průmyslově rozvinutými Pardubicemi. Přesto i v Chrudimi vzniklo několik významných továren, např. Wiesnerova strojírenská továrna (r. 1855), továrna Cukrovaru (r. 1867), Popperova továrna na obuv (r. 1876). Mimo továrny byly zakládány i peněžní ústavy např. spořitelna (r. 1861), občanská záložna (r. 1864) a okresní hospodářská záložna (r. 1883).⁴⁰

Vzhled Chrudimě mnohem výrazněji, než technický rozvoj nakonec znamenal především kulturní rozmach, který vzkvétal díky podpoře místních zastupitelů a nově vznikajících spolků, které měly různorodé zaměření i odlišnou dobu životnosti. První zákonná norma, která se zabývala na území habsburské monarchie spolkovou činností, pocházela z roku 1852 a jednalo se o zákon č. 253 ř. z. z 26. listopadu 1852. Tento zákon ulehčil vznik spolků, do té doby totiž musel vznik spolku schválit panovník. Po vydání tohoto zákona přešla tato kompetence do rukou ministerstva vnitra. K další změně v zákoně došlo po tzv. prosincové ústavě roku 1867, kdy spolkové a shromažďovací právo bylo obsaženo nově v zákoně č. 134/1867 ř. z. z 15. listopadu 1867.⁴¹ S jistými změnami tento shromažďovací zákon platil až do konce habsburské monarchie.⁴² Rostoucí obliba spolků v tomto období byla po celém území českého království, a právě ani město Chrudim nebylo tedy výjimkou. Hlavní obliba spočívala v tom, že spolek byl dobrovolným seskupením lidí se stejnými názory. Členem se mohl stát kterýkoliv svéprávný rakouský občan, bez rozdílu pohlaví, stáří a bydliště ochotný se řídit spolkovými stanovami.⁴³ To ovšem neplatilo pro spolky politické, do kterých se nesměli přihlásit obyvatelé cizích zemí, nezletilé osoby a ženy.⁴⁴

Činnost spolků, a to i těch chrudimských byla spojována především s lokální politikou, přestože se nejednalo o politický spolek. Členy a v mnoha případech i zakladateli se totiž stávali samotní nejvyšší představitelé města, ty následovali příslušníci tzv. městské elity. Pro ně totiž účast, či členství ve výborech spolků představovala prestižní společenskou aktivitu.⁴⁵

Pro první polovinu 19. století se staly pro Chrudim typické především spolky, které se zaměřovaly na oblast divadelní a hudební. Spolek divadelních ochotníků v Chrudimi byl již založen v roce 1835 a hudební spolek roku 1856. Jak bylo zmíněno výše zakládajícími členy

⁴⁰ CHARVÁT, J. *Stará Chrudim*, s. 22.

⁴¹ Tento zákon se netýkal spolků bankovních, kreditních, pojišťovacích, celkově tedy spolků, které se zabývali finančním ziskem, ty spravovali jiné zákony. Zákon se také nevztahoval na spolky duchovní a náboženské.

⁴² LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2009. s.319.

⁴³ Tamtéž, s. 318.

⁴⁴ A to podle zákona 137/1867, část druhá O spolcích politických §30.

⁴⁵ LENDEROVÁ, M. *Z dějin*. s. 326.

spolků byli i nejvyšší představitelé města. Mezi ně lze zařadit např. starostu Jana Nepomuka Martiniho⁴⁶ (1848-1850), který patřil mezi zakladatele Měšťanské besedy (r. 1847), která byla zprvu založena jako spolek dvojjazyčný. V roce 1860 došlo, ale k tzv. úplnému „počeštění“ spolku. Účelem Měšťanské besedy se stala starost o „společenskou zábavu svých členů, k tomu rozmluvy, čtená dovolených novin a časopisů, hudba, a zpěv a dovolené hry.“⁴⁷ Osobnost J. N. Martiniho byla vedle spolkové činnosti spojena i s chrudimskou nemocnicí, na jejíž výstavbu odkázal na své smrtelné posteli ze svého osobního jmění částku 27.730 zlatých společně s dvěma nemovitostmi, které ve městě vlastnil. Tyto peníze byly nakonec po dlouhém vyřizování využity k vybudování veřejné nemocnice a opravu místního špitálu.⁴⁸

Dalším významným spolkem, který se zaměřoval na oblast hudební se stal Pěvecký spolek, za jehož založením v roce 1856 stál Emanuel Pippich⁴⁹ a Josef Klimeš,⁵⁰ který se stal později starostou města do jehož čela byl zvolen hned dvakrát (1861–1878, 1889–1900). Pěvecký spolek vstoupil do širšího povědomí až roku 1862, kdy přijal jméno Slavoj, které mělo odkazovat na slovanského ducha města. Díky osobnosti Josefa Klimeše, který doopravdy hudbu miloval, v Chrudimi koncertovali přední čeští sólisté a skladatelé např. Bedřich Smetana, Antonín Dvořák, Zdeněk Fibich či Karel Bendl atd.

Vedle těchto hudebních spolků se ve městě nalézaly, ale i spolky výchovné, sociální, kulturní, podporující chudé obyvatele a žáky, tzv. podpůrné spolky, ale též sportovní spolky, jejichž rozmach zaznamenala Chrudim během 80. a 90. let 19. století, spolky sdružující bývalé žáky škol, učitelské spolky. Mezi vyjmenované typy tak patřil např. Spolek paní a dívek (r. 1870), Spolek k podporování české literatury (r. 1878), Vzdělávací spolek Jednoty Komenského (r. 1894). Podpůrnými spolky byly např. Spolek ku podpoře zchudlých a k práci neschopných živnostníků, jejich vdov a sirotek (r. 1888), Spolek pro podporu chudých žáků reálného gymnázia v Chrudimi (r. 1879), Spolek pro podporování chudých žáků odborné školy průmyslové pro zpracování dřeva (r. 1885), Spolek podporování propuštěných trestanců (r.

⁴⁶ Jan Nepomuk Martini (*16.3.1805 - †30.10.1850), obchodník, představitel veřejného života v Chrudimi, mecenáš a starosta města Chrudimi mezi lety 1848-1850, v roce 1850 zemřel na následky úplavice, byl svobodný a bezdětný viz KOBĚTIČ, Pavel. *Osobnosti Chrudimska: (500 osobností chrudimského okresu)*. Chrudim: Okresní muzeum Chrudim, 2002, s.137.

⁴⁷ URL: <<https://www.chrudimskabeseda.cz/o-nas/>> [cit. 2021-11-08].

⁴⁸ SOKA Chrudim, Archiv města Chrudim: Zdravotnictví, dobročinné ústavy a nadace, *Záležitosti týkající se závěti bývalého chrudimského starosty J. Martiniho*, inv. č. 6023.

⁴⁹ Emanuel Pippich (*24.9.1812 - † 5.1.1886) advokát, představitel regionálního a kulturního života v Chrudimi, otec Karla Pippicha viz KOBĚTIČ, P. *Osobnosti*. s 169

⁵⁰ Josef Klimeš (*6.3.1828 - †11.5.1900), starosta Chrudimi v letech 1861-1878, 1889-1900, poslanec českého a říšského sněmu v letech 1873-1885 viz KOBĚTIČ, P. *Osobnosti*. s.108.

1894), jeho činnost se zaměřovala na začlenění těchto osob do běžného společenského života. Mezi absolventské spolky pak patřil např. Spolek absolventů obchodní akademie (r. 1885), školními a učitelskými spolky byly dále Spolek akademiků (r. 1869), Spolek pro zřízení a vydržování městského lycea (r. 1912). Sportovní a tělovýchovné spolky ve městě poté zastupoval Klub cyklistů (r. 1893), Klub bruslařů (r. 1895), Sportovní klub (r. 1887), Tělovýchovná jednota Sokol (r. 1868).

Vedle spolkové činnosti města se rozvíjela i školská struktura. V 19. století bychom ve městě tak našly školy jako hlavní školu (r. 1842), městskou školu, jejíž kořeny sahaly až do roku 1778 a byla zrušena v roce 1864, I. obecnou a měšťanskou školu chlapeckou (r. 1847), I. obecnou a měšťanskou školu dívčí (r. 1861), II. obecnou školu chlapeckou a dívčí (r. 1893), reálné gymnázium (r. 1864), střední hospodářskou školu (r. 1862), průmyslovou školu pro zpracování dřeva (r. 1882) a obchodní akademii (r. 1882), odbornou školu pro ženská povolání (r. 1885), řádový československý ženský ústav učitelský školských sester (r. 1894). Na počátku 20. století pak ve městě vznikly ještě školy jako základní odborná škola (r. 1900), ovocno-zahradnická škola (r. 1902), rolnická škola ekonomická (r. 1902) a městské dívčí reformní reálné gymnázium (r. 1906).

Stejně tak jako u spolků, bychom ve školních výborech našly významné chrudimské osobnosti z čela jejího představenstva. Takovou osobou se stal např. František Wagner (1905-1918),⁵¹ který se za svůj život stal předsedou několika chrudimských škol, již zmiňované obchodní akademie, městského dívčího lycea a hospodářské školy. Mimo F. Wagnera lze jmenovat ještě Augustu Vodičku (1918–1919),⁵² advokáta a středoškolského pedagoga, který mezi lety 1893–1903 byl místostarostou chrudimského Sokola, kde byl dlouhá léta i cvičitelem. Své profesorské znalosti uplatnil jako externí vyučující na obchodní akademii, hospodářské a zahradnické škole ve městě.

Díky tomuto bohatému spolkovému a kulturnímu životu se pro Chrudim tohoto období začal využívat pojem „Athény východních Čech.“ Do tohoto kulturního rozkvětu města tak i jako do ostatních částí českého území ovšem v roce 1914 zasáhla první světová válka, která ovlivnila život mnoha chrudimských obyvatel. Během války se činnost některých spolků a škol zcela pozastavila, u jiných příchod války zaznamenal spíše zmenšení počtu aktivních členů.

⁵¹ JUDr. František Wagner (*21.10.1851 - †28.8.1931), advokát, chrudimský starosta, čestný občan města Chrudimi, v roce 1916 vyznamenán řádem Železné koruny III. třídy viz KOBĚTIČ, P. *Osobnosti*. s. 263.

⁵² JUDr. August Vodička (*29.11.1856 - †28.10.1938), advokát, středoškolský profesor, sokolský funkcionář viz KOBĚTIČ, P. *Osobnosti*. s. 257.

V případě škol se jednalo o odchod učitelů na frontu. Na druhou stranu, ale došlo i k zakládání nových spolků a odborů či k prohloubení aktivity spolků, které se zabývaly sociální podporou. Tímto způsobem ve městě vznikl např. sociální odbor, který měl na starosti zásobování obyvatel z důvodu jejich omezování ve prospěch armády.⁵³

Nedostatkovým zbožím se během války nestaly pro místní obyvatele jen potraviny, ale také uhlí či petrolej. Kvůli nedostatku kvalitního paliva docházelo v zimních obdobích k přerušování školní výuky, a tak žáci a žákyně chrudimských škol dostávali v tomto čase mimořádné školní prázdniny. Ke konci první světové války bylo město zasaženo hlubokou hospodářskou a ekonomickou krizí, kterou doprovázela i krize kulturní.

Hospodářská škola, reálné gymnázium, chlapecké a dívčí základní školy, škola sv. Kateřiny a další ústavy musely ve svých budovách vyčlenit místnosti, ve kterých byli ubytováni zranění rakousko-uhersí vojáci nebo nepřátelští vojenští zajatci.⁵⁴ Výuka žáků a žákyň probíhala v náhradních místnostech dřevařské školy, v prostorách Občanské záložny a muzejních místnostech. Výuka do těchto škol se vrátila až po skončení války.

Ale ani po skončení I. světové války nedošlo ke zlepšení životní situace ve městě, nadále přetrvávaly problémy se zásobováním, zhoršovala se zdravotní situace obyvatel. Mnoho rodin přišlo o své živitele. Během války, ale i po ní byla volná pracovní místa, která do té doby byla především vnímaná jako ryze mužská, obsazovaná ženami, které se tak dostávaly do továren a do úřadu. Nic na tom nezměnil ani návrat mladých mužů z válečných polí, kteří neměli dostatečnou praxi, jelikož do války odešli během svých studií.⁵⁵

⁵³ NESEJT, František. Dopad aprovizčních opatření na život Chrudimi na začátku první světové války. In: *Chrudimský vlastivědný sborník* Chrudim: Okresní muzeum v Chrudimi 3, 1998, s. 111.

⁵⁴ ŠULC, Ivo. *Chrudim*. Praha: Paseka, 2010, s. 195.

⁵⁵ BAHENSKÁ, M. *O ženské práci*.s.21.

3 Snahy o zkvalitnění dívčího vzdělávání během 19. století

3.1 V českých zemích

Dívčí školy se před dobou osvícenství vyskytovaly zprvu jen zřídka, dívkám se dostávalo vzdělání především v církevních řádech, např. v řádu voršilek.⁵⁶ Změny v doposud neuceleném systému vzdělávání přinesla reforma ze 70. let 18. století, která platila pro všechny země habsburské monarchie. Tento reformní zákon z roku 1775, jenž zavedl vzdělávací povinnost, platil pro všechny chlapce i dívky bez rozdílu sociálního postavení, a to ve věku od šesti do dvanácti let. Dívky a chlapci nemuseli školu navštěvovat povinně, zákon povoloval i domácí vzdělání s tím, že dítě se mělo dvakrát do roka přezkoušet v některé z hlavních nebo normálních škol.⁵⁷ V roce vydání zákona se též ustanovilo, že všude tam, kde k tomu budou mít vhodné podmínky, mají jako součást hlavních škol zřídit samostatné dívčí oddělení se zaměřením na základní vyučování, které bylo spojeno i s výukou v ručních pracích. Dívky zde byly vyučovány různorodým ručním pracím, které tvořily hlavní náplň výuky. Učily se zde samozřejmě číst, psát a počítat, důraz se kladl i na náboženskou výuku. Mezi první tyto zařízení, lze tak zařadit zvláštní dívčí oddělení při normální škole na Malé Straně, které bylo založeno státem 15. listopadu 1775. Díky školským reformám na konci 18. století docházelo nejen k nárůstu počtu škol, ale i nárůstu dívčích škol a oddělení.⁵⁸

Vlna pozornosti o zkvalitnění ženského vzdělávání nabyla své síly, ale až během 19. století. Za tímto zájmem stála myšlenka rovnocennosti a rovnoprávnosti lidí, která vzešla z ideálu Velké francouzské revoluce a nacházela se také v mnoha osvícenských názorech. Myšlenka rovnocennosti a rovnoprávnosti se proto stala postupem času hlavním cílem různých ženských emancipačních hnutí, které se vytvářely v 19. století po celé Evropě, a i v českých zemích.⁵⁹

Během první poloviny 19. století se setkáváme především s dívčími vzdělávacími ústavami, které se nacházely v rukou soukromých osob. Tato vzdělávací zařízení byly spojovány s vlasteneckým programovým úsilím a ženskými požadavky, které se staly jedním z charakteristických znaků českého ženského hnutí.

⁵⁶ První voršilky přišly z Belgie do Prahy roku 1655 a to zásluhou hraběnky Sibylly Lamboy, jejíž dcera byla vzdělávána řádem voršilek v Kolíně nad Rýnem.

⁵⁷ LENDEROVÁ, K *Hřichu*, s. 45-47.

⁵⁸ BAHENSKÁ, M. *Počátky*. s. 9.

⁵⁹ NEUDORFLOVÁ-LACHMANOVÁ, M. *České ženy*. s.9.

V 30. a 40. letech 19. století je dívčí vzdělávání svázáno se jménem Karla Slavoje Amerlinga⁶⁰ který byl nejen pedagogem, spisovatelem, popularizátorem vědy, ale i zakladatelem všeobecného vzdělávacího ústavu Budeč. Amerlingova Budeč byla ve svém počátku komplexem několika budov, které měly sloužit nejen jako místa vzdělávání, ale měla se v tomto komplexu nacházet i nemocnice s obchody. Po šesti letech působení tohoto komplexu, došlo ale k rozprodání jednotlivých budov. Důvodem byly dluhy, které pravděpodobně zavinil sám Amerling společně se svojí ženou Františkou Svatavou.⁶¹ Budečský ústav si přes veškeré své následující finanční potíže, které nastaly, udržoval v očích veřejnosti vysokou úroveň, za kterou vděčil odborníkům, umělcům a umělkyním, kteří na škole žákyním přednášeli. Budečský ústav pokračoval ve své vzdělávací činnosti dívek až do 60. let, kdy již neměl takovou úroveň a pověst jako v době svého začátku. Přesto tímto ústavem prošla většina později vzdělaných žen, které zde navázaly přátelství a pokračovaly dále v myšlenkách ženské emancipace, které se staly později členkami Amerického klubu dam.⁶²

Ve vzdělávání dívek se angažovala též Amerlingova manželka Františka S. Amerlingová. Od 50. let 19. století do roku 1870 vedla svojí soukromou školu, jejíž existence skončila z důvodu vzniklé konkurence, kterou tvořila Vyšší dívčí škola v Praze na Novém městě, kterou založil pražský magistrát v roce 1863.⁶³ Mezi další průkopnice dívčího vzdělávání patřila uvědomělá vlastenka Bohuslava Rajska vl. jm. Antonie Reissová, která nechtěla, aby se dívky vzdělávaly jen v znalostech, které je předurčovaly k jejich tzv. ženské roli. Rajska chtěla, aby se dívky vzdělávaly k tomu, aby se staly sami později učitelkami, které budou moci vzdělávat dále jiné dívky.⁶⁴ Do první poloviny 19. století patří mezi popularizátorky ženského vzdělávání i Magdalena Dobromila Rettigová,⁶⁵ která se proslavila především svými kuchařkami a radami v oblasti domácích prací a společenské konverzace pro ženy. Rettigová věřila v dobový ideál ženy hospodyně a manželky, jejímž úkolem je vést domácnost a rodinu k vyšší společenské úrovni. Pro tyto povinnosti bylo podle ní potřeba náležitého vzdělání v této oblasti, které se dívkám především z chudších rodin nedostávalo. V tomto případě využila Rettigová svého vynikajícího kuchařského umění a dovednosti v domácích a ručních pracích, které ji umožnily, aby mohla ve své vlastní domácnosti zavést

⁶⁰ Karel Slavoj Amerling (*18.9.1807 – †2.11.1884).

⁶¹ Františka Svatava Amerlingová roz. Michalovicová (*2.9.1812 - †5.10.1887).

⁶² NEUDORFLOVÁ-LACHMANOVÁ M. *České ženy*, s. 22–23.

⁶³ BAHENSKÁ M. *Počátky*, s. 12.

⁶⁴ Bohuslava Rajska (*11.7.1817-†2.5.1852) vl.jm. Antonie Reissová, druhá manželka Františka Ladislava Čelakovského (*7.3.1799 – †5.8.1852), českého básníka období tzv. Národního obrození, kritika a překladatele.

⁶⁵ Magdalena Dobromila Rettigová roz. Artmanová (*31.1.1785 – †5.8.1845).

soukromou školu pro chudší dívky, které se měly zdarma v těchto dovednostech vzdělávat a zdokonalovat.⁶⁶

Další soukromou osobou, která stála za založením další dívčí školy na podzim roku 1855 byla Honorata Zapová,⁶⁷ původem polská šlechtična, která se provdala za českého historika, pedagoga a spisovatele Karla Vladislava Zapa. Nápad založit tuto školu vyšel z ženského Spolku Slovanek, kde byla Zapová členkou a zakladatelkou společně s již výše zmiňovanou Františkou Svatavou Amerlingovou.⁶⁸ Tento školní ústav, který se zaměřoval na výchovu dívek jako budoucích matek, tak neměl dlouhého trvání, ještě před smrtí Honoraty dne 4. ledna 1856, byla škola zavřena. Osudným se stala škole nepřízeň doby, finanční problémy a nedostatek podpory ze strany veřejnosti.⁶⁹

Zapomenout by se nemělo v oblasti pozvednutí ženského vzdělání ani na Boženu Němcovou,⁷⁰ která dlouhodobě prosazovala stejné možnosti vzdělání pro chlapce i dívky bez rozdílu k společenské příslušnosti z které dané dítě pocházelo. Samotnou možnost lepšího vzdělávání pro ženy vnímala Němcová jako možnost k pozvednutí úrovně celé rodiny a v duchu národních obrozenců k pozvednutí národa.⁷¹ Tyto myšlenky se Božena Němcová snažila přenášet i do své tvorby. Mezi její nejznámější díla patří *Babička*, *V zámku a podzámčí* či *Karla*, známá je i její činnost pro časopis *Květy a Česká včela*.

V 50. letech 19. stoletá byla založena ještě i další rovněž soukromá škola, a to škola manželů Heleny a Antonína Svobodových. Tuto školu navštěvovaly dívky především z pražských měšťanských rodin, ale také ze zámožných venkovských rodin. Tímto ústavem prošla např. Eliška Krásnohorská, která se sama stala v tomto ústavě výpomocnou učitelkou. V ústavě se dívky vyučovaly především němčině a francouzštině, kreslení, ručním pracím, dějepisu, zeměpisu, dobrému chování a náboženství.⁷² Dalším soukromým ústavem do druhé poloviny 19. století spadá ústav manželů Františka a Anny Tesařových, kteří jej založili roku 1862.⁷³

⁶⁶ NEUDORFLOVÁ-LACHMANOVÁ M. *České ženy*, s.15.

⁶⁷ Honorata Zapová roz. Wiśniowských (*5.4.1825-†4.1.1856) manželka Karla Vladislava Zapa (*8.1.1812-†1.1.1871), českého úředníka, učitele, muzejníka, spisovatele, historika a publicisty.

⁶⁸ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu*. s. 61.

⁶⁹ SECKÁ, Milena. *Americký klub dam: krůček k ženské vzdělanosti*. Praha, 2012, s. 10.

⁷⁰ Božena Němcová (*1820? – †21.1.1862).

⁷¹ MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky žena nesmí – proč?: vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha: Libri, 2005, Gender sondy, sv.3, s. 18–19.

⁷² LENDEROVÁ, M. *K hříchu* s. 56-57.

⁷³ Tamtéž, s.61.

Důležitou roli při rozvoji dívčího vzdělávání v 2. polovině 19. století hrál Vojtěch Náprstek, český vlastenec, národopisec a mecenáš.⁷⁴ Po svém americkém exilu, kde pobýval z důvodu vyhnutí se případného vězení za účast při revolucích v roce 1848 ve Vídni, se vrátil Náprstek jako velký stoupenec a podporovatel ženské emancipace.⁷⁵ Jeho zájem o ženskou problematiku a vzdělávání a uplatňování žen ve společnosti, ovšem projevoval již od svého mládí.⁷⁶ Velkým vzorem pro něj v této oblasti byla jeho matka, jež byla dvojnásobnou vdovou a musela se sama postarat o výchovu svých dětí, vedení domácnosti a živnosti.⁷⁷ V letech 1862–1863 pořádal Vojtěch Náprstek v domě U Halánků osvětové přednášky, kterých se účastnilo především ženské publikum. Návštěvnice těchto přednášek v této době založily spolu s Náprstkem neformální společnost, která se nazývala Americký klub dam.

Ženy a dívky ze spolku Amerického klubu dam se U Halánků seznamovaly s nejnovějšími informacemi z nejrůznějších vědních oborů a moderními stroji, které jim měly pomáhat a ulehčit práci při chodu domácnosti. Vojtěch Náprstek věřil v to, že celé společnosti prospěje, když ženy budou svůj volný čas trávit rozvíjením svých intelektuálních i kulturních znalostí. A tento volný čas na vzdělávání měli přinést právě nové technologie, které se dostávali do domácnosti.⁷⁸

Mezi nejznámější přednášející ve spolku patřili Josef Goll,⁷⁹ historik, pedagog a medievalista; Tomáš Garrigue Masaryk; Jan Evangelista Purkyně; Josef Václav Sládek; Miroslav Tyrš, jeden ze zakladatelů Sokola. Náprstek v domě U Halánků založil také knihovnu, která měla být přístupná pro všechny. Jednalo se o jednu z nejlépe zásobených soukromých knihoven v Praze v této době.⁸⁰ Americký klub dam, který též v domě sídlil, byl ve své době prvním organizačním střediskem pro činnost českých žen. Veškerá činnost klubu byla založena na dobrovolnosti a nepřinášela nikomu, kdo se v klubu angažoval, žádné finanční zdroje. Hlavním cílem Amerického klubu dam se stalo vedle vzdělávání svých členek a konání dobročinných akcí pro potřebné také snaha o založení průmyslového muzea, na něž pořádaly členky nejrůznější sbírky. V roce 1870 byl Americký klub dam vládou zrušen, přestože se jeho členky i Náprstek odvolávali na to, že se jedná o soukromý spolek, a proto nepodléhá stejným

⁷⁴ URL: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Vojta_Náprstek> [cit. 2019-04-10].

⁷⁵ NEUDORFLOVÁ-LACHMANOVÁ, M. *České ženy*. s.52.

⁷⁶ SECKÁ, M. *Americký klub*. s. 17.

⁷⁷ Tamtéž, s. 15.

⁷⁸ NEUDORFLOVÁ-LACHMANOVÁ, M. *České ženy*. s.53.

⁷⁹ Gollovi žáci vytvořili, tzv. *Gollovu školu*, do níž patřil např. Josef Pekař, Josef Šusta.

⁸⁰ SECKÁ, M. *Americký klub*. s. 17.

pravidlům jako spolky veřejné. Přesto snaha bývalých členů a členek nenechala na sebe dlouho čekat a vznikl tak nový klub pod názvem „Bývalý americký klub dam“, který měl už užší soustředění v oblasti svých zájmů, patřila sem již jen přednášková činnost, budování průmyslového muzea a udržování knihovny.⁸¹

Změny v dívčím vzdělávání přinesl přelom 60. a 70. let 19. století. Velký význam nejen v ženském vzdělávání, ale i v samotných dějinách školství měla tzv. Hasnerova reforma, kterou vydal 14. května 1869 Leopold Hasner von Artha.⁸² Tato reforma se týkala všech stupňů vzdělávání mimo univerzitního. Školy nyní nebyly jen pod správou církví, ale na jejich správě se měly podílet nově i místní, okresní a zemské školní rady. Z tohoto důvodu měla být v každé obci zavedena tzv. obecná škola a v každém okrese se musela nacházet minimálně jedna měšťanská škola. Změnila se i školní docházka, která se prodloužila o dva roky, tím byla zavedena osmiletá povinná školní docházka, která končila ve čtrnácti letech.⁸³ Školy měly být pro všechny bez rozdílu pohlaví a bez omezení víry. Osnovy byly pro žáky i žákyně jednotné, například ruční práce byly jak pro dívky, tak i pro chlapce. Reforma zlepšila i finanční zabezpečení učitelů.

Hasnerova reforma přispěla ke vzniku veřejného dívčího a učitelského ústavu, tzv. pedagogia.⁸⁴ Tento učitelský ústav vznikl v Praze roku 1870 a navazoval na reformami postátněnou soukromou školu při sv. Anně, která byla založena roku 1866. Dívčí pedagogium umožnilo získání nutné kvalifikace, která byla zapotřebí, aby ženy mohly vykonávat profesi učitelky.⁸⁵ Předpokládalo se totiž, že v dívčích školních odděleních budou vyučovat především učitelky. Učitelské ústavy pro ženy proto postupem času začaly vznikat i mimo Prahu, našly bychom je například i v Kutné Hoře, kde tento ústav vedl řád voršilek, nebo v Chrudimi, kde byl veden kongregací sv. Františka ze Slatiňan.⁸⁶ Další pedagogia do první světové války vznikla v Českých Budějovicích, Plzni, Litomyšli či na Kladně.⁸⁷ Přestože Hasnerovu reformu lze vnímat jako velmi zásadní krok kupředu ve vzdělání, ve své době nebyla společností

⁸¹ NEUDORFLOVÁ-LACHMANOVÁ, M. *České ženy*. s.60.

⁸² Leopold Hasner von Artha (*15.3. 1818 – †5.7. 1891) rakousko-uherský právník a politik, v letech 1867–1870 ministr kultu a vyučování Předlitavska.

⁸³ VESELÁ, Zdenka. *Vývoj české školy a učitelského vzdělávání*. Brno, 1992, s.42.

⁸⁴ První český učitelský ústav pro muže byl založen roku 1848, po Hasnerově reformě se nejen v dívčích, ale i chlapeckých učitelských ústavech prodloužilo ze tří let na čtyři.

⁸⁵ Již před reformou a před založením pedagogia mohly ženy navštěvovat různé pedagogické kurzy, tyto kurzy iniciovala vláda již od roku 1849, zájem o ně byl ale mizivý viz LENDEROVÁ, M. *Z dějin*. s. 225.

⁸⁶ Tamtéž, s.226.

⁸⁷ LENDEROVÁ, M. *K hříchu*. s.67.

přijímána jednoznačně kladně, proto k nim vzniklo hned několik výjimek, jedna z nich např. dovolovala ukončení docházky žáka z chudší rodiny již ve dvanácti letech, pokud o to rodiče projeví zájem.⁸⁸ Tuto výjimku následně potvrdila i školská novela z roku 1883. Ta zhoršila postavení učitelů a uvolnila školní docházku v době polních prací pro děti ve věku šesti let. Novela se týkala i dívek, které pocházely z chudých rodin. Ty nemusely do školy chodit v některých ročních obdobích vůbec.⁸⁹

V 60. letech 19. století vznikají první vyšší dívčí školy, první z nich vznikla roku 1860 v Písku, tu pak následovalo založení vyšší dívčí školy v Praze roku 1863. Až do roku 1870 byla tato vyšší dívčí škola v Praze trojtřídní, poté se stala čtyřtřídní a následně roku 1887 až šestitřídní. Prvním ředitelem se v této škole stal Vilém Gabler,⁹⁰ který působil i jako soukromý vychovatel a překladatel z francouzštiny a němčiny. Ve škole se vyučovaly dívky podobným předmětům jako chlapci, jednalo se tak o výuku českého, francouzského a německého jazyka, počtů, dějepisu, zeměpisu, přírodopisu, zpěvu a kreslení. Nezapomínalo se ani na výuku náboženství. Důraz byl kladen i na ženské ruční práce a tělocvik. Postupem času vznikaly vyšší dívčí školy i v jiných městech např. v Hradci Králové, Českých Budějovicích, Táboře a Plzni. Studium na těchto vyšších dívčích školách se stávalo poměrně nákladným výdajem. Tento typ školy tak mohly navštěvovat především dívky ze zámožných rodin.⁹¹

Dlouholetým snem se zdálo být střední a vyšší vzdělání pro dívky, které nepocházely z majetných rodin a jimž by takovéto vzdělání dopomohlo k lepšímu získání práce. Pro ně se naskytlá příležitost díky školám, které vznikly při spolcích jako byly spolek sv. Ludmily, Vesna v Brně, Vlasta či Libuše. Z těchto jmenovaných spolků patří mezi nejstarší spolek sv. Ludmily, který založila v Praze roku 1851 hraběnka Kristina Schönbornová.⁹² V 60. letech 19. století se jednalo o jediný vládou povolený spolek, který se zabýval problémy mladých dívek.⁹³ Při tomto spolku vznikla v roce 1865 průmyslová škola, kde se dívky učily ručním pracím jako bylo šití a pletení, tyto znalosti měly pomoci k lepšímu získání profesí, které se hodily pro ženu. Vedle

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ Vilém Gabler (*14.3.1821 - †27.2.1897), ředitel Vyšší dívčí školy v Praze, soukromý vychovatel, politik a redaktor

⁹¹ LENDEROVÁ, *K hříchů*. s. 64-65.

⁹² Karolina Schönbornová (*28.3.1817 - †23.10.1902), byla spolkovou činnou, zakladatelka spolku sv. Ludmily, zastánkyně a propagátorka českého ženského emancipačního hnutí

⁹³ Spolková činnost byla povolena až Říjnovým diplomem roku 1860 do té doby nebyla spolková činnost povolena.

těchto dovedností si dívky ve škole doplňovaly i základní vzdělání v jazyce, čtení či počtech.⁹⁴ Okolo roku 1870 došlo ve výboru spolku ke sporům, po kterých zejména mladší členky odešly.

S těmito členkami o rok později Karolina Světlá na popud Augusty Opitzové,⁹⁵ která upozornila na materiální tíseň, která zavládla pro Prusko-rakouské válce, založila Ženský výrobní spolek český, který provozoval svoji vlastní školu obchodní a průmyslovou spolu s kurzy pro vychovatelky a ošetřovatelky. Hlavním cílem Výrobního spolku pražského se z uvedených důvodů stala již od začátku hlavně humanitární pomoc ženám, které ztratily své živitele. Tato pomoc jim měla pomoci ke zlepšení jejich životních podmínek. Vedle humanitární pomoci byly tyto ženy ve spolkové škole vzdělávány k tomu, aby mohly získat tzv. „počestnou práci.“ Mnohem více než o ženskou emancipaci, se v tomto případě jednalo tedy o podporu vhodného vzdělání a zaměstnání, aby ženy a dívky nerozšířily řady městské chudiny a nezatížily tak okolní společnost. Pražský Ženský výrobní spolek byl také prvním, který veřejně prohlašoval, že ekonomická samostatnost není určena pouze pro nemajetné či chudé ženy a dívky, ale pro neprovdané ženy ze všech společenských vrstev.⁹⁶

Po Karolině Světlé byla do vedení spolku zvolena Emilie Bártová,⁹⁷ která v jeho čele působila deset let. Těchto deset let patřilo ve fungování spolku mezi dobu jeho největšího rozkvětu. O třináct let později, po vzniku této spolkové školy, vznikla i městská průmyslová škola dívčí, která byla spravována pražským městem.⁹⁸

Kromě pražského výrobního spolku se podobnými záměry zabýval i spolek brněnské Vesny, který vznikl v 70. letech 19. století. Původně patřil tento spolek mezi nejstarší pěvecký spolek na Moravě, postupem času, ale vznikla při spolku vzdělávací jednota, která se prosazovala za zlepšení vzdělanosti brněnských žen, a to především prostřednictvím českého jazyka. Tato vzdělávací jednota zprvu konala přednášky ze zeměpisu, dějepisu, přírodopisu. Roku 1886 se stala Ženská vzdělávací jednota Vesna první českou pokračovací školou na Moravě. Zpočátku byla výuka na Vesně zaměřena na praktické předměty jako bylo šití šatů, vyšívání národních motivů a výroba národních krojů, brzy ovšem přibyla i výuka akademických

⁹⁴LENDEROVÁ, M., *K hříchu*. s.65.

⁹⁵ Augusta Opitzová též psána jako Opizová či Opicová (*1817-†1875), česká spolková činnice, publicistka, dlouhodobě působila v Pardubicích, spoluzakladatelka místního ženského pěveckého spolku Ludmila v Pardubicích viz URL:< https://cs.wikipedia.org/wiki/Augusta_Opizová >[2020-02-10].

⁹⁶ BAHENSKÁ, Marie. Ženský výrobní spolek pražský. In: *Český lid*, r. 93, 2004, č.3, s. 257.

⁹⁷ Emilie Bártová (*1837-†1890), česká spolková činnice, spoluzakladatelka ženských spolků Minerva a Ženský výrobní spolek viz URL: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Emilie_Bártová> [2020-02-10].

⁹⁸ BAHENSKÁ, M. *Ženský výrobní spolek*. s. 257.

předmětů společně s výukou cizích jazyků. Součástí výuky se stal později i tělocvik, který pomáhal organizovat brněnský Sokol ve svých prostorách. Vesna pořádala časté zájezdy do Prahy, kde se dívky seznamovaly s prací ostatních ženských spolků. Brněnský spolek Vesna velmi brzo přesáhl hranice svého působení a začaly vznikat spolky Vesny a její školy i v jiných městech například Pardubicích, Hradci Králové, Plzni, Táboře.⁹⁹

V 70. letech 19. století docházelo, jak bylo zmíněno, především k zakládání dívčích škol s průmyslovým a obchodním zaměřením, které měly pomoci k získání lepší pracovní příležitosti a případného finančního ohodnocení. Oproti tomu v 80. letech došlo k jakémusi návratu k myšlence, že dívky potřebují především vzdělání, které je dobře připraví na budoucí působení v domácnosti, proto byly v této době zakládány hospodyňské školy, které se orientovaly na předměty, které měly dívky vzdělávat k výchově v dobrou hospodyni, manželku a matku. První hospodyňská škola byla založena roku 1886 v Kroměříži na Moravě a druhá o dva roky později ve Stěžarech u Hradce Králové. Do konce 19. století vznikly tyto školy ještě v Lounech a Havlíčkově Brodě.

Velkým milníkem se poté stalo ve středoškolském vzdělávání založení dívčího gymnázia. Gymnázia se totiž dlouhou dobu zdála pro vzdělávání dívek jako zbytečná, jelikož byla vnímaná jako mezistupeň k vzdělání univerzitnímu, které bylo pro ženu vnímáno jako zcela nepotřebné a zbytečné. Cesta k dívčímu gymnaziálnímu vzdělání byla složitá a představovala několikaleté úsilí.¹⁰⁰ Až žádost Elišky Krásnohorské o založení dívčího gymnázia byla dnem 11. března 1890 říšskou radou vyslyšena. Toto povolení dalo vzniknout soukromému dívčímu gymnáziu známému jako Minerva, které bylo vedeno stejnojmenným spolkem, který vedla právě Eliška Krásnohorská.¹⁰¹ Jednalo se o první dívčí gymnázium nejen v habsburské monarchii, ale v celé střední Evropě vůbec. Výuka na Minervě měla být pětiletá. Pro dívky od čtrnácti let, které ukončily čtvrtou třídu měšťanské školy s výborným prospěchem. Na gymnáziu učili kvalifikovaní profesori stejně jako na chlapeckých gymnáziích. Jednalo se tak o ojedinělý počín v rámci dívčího vzdělání, kdy dívky získávaly stejné vzdělání jako chlapci.¹⁰²

⁹⁹ NEUDORFLOVÁ-LACHMANOVÁ, M. *České ženy*. s.77.

¹⁰⁰ LENDEROVÁ, M. *K hříchu*. s. 67.

¹⁰¹ Eliška Krásnohorská vl.jm. Eliška Pechová (*18.11.1847 – †26.11.1926) česká básnířka, spisovatelka a překladatelka, redaktorka *Ženských listů*.

¹⁰² NEUDORFLOVÁ-LACHMANOVÁ, M. *České ženy*. s.121.

Přestože dívky mohly studovat na gymnáziu stejně jako chlapci, neměla Minerva ve svých počátcích právo k udílení maturitního vysvědčení, proto žákyně této školy musely až do roku 1907 skládat maturitní zkoušky na státních chlapeckých gymnáziích.¹⁰³ Ne však každá dívka byla z počátku odhodlaná skládat maturitní zkoušku v neznámém prostředí, proto v prvních letech nedošly na závěrečnou zkoušku všechny studentky Minervy. Tento trend se, ale postupem času měnil. Zvýšil se i tlak na to, aby dívky mohly dále pokračovat ve studiu na vyšších školách a na univerzitách stejně jako chlapci. Zájem byl především o medicínu,¹⁰⁴ farmacii a obory na filozofické fakultě.

Od 90. let začala vláda postupně těmto požadavkům ustupovat, a tak se úspěšným studentkám povolovalo navštěvovat chlapecké školy. Ovšem jen za přísných podmínek, kdy dívky do třídy nesměly vstupovat sami bez přítomnosti učitelského doprovodu, směly sedět pouze v zadních řadách a nesměly být vyvolávány a narušovat tak samotnou výuku.¹⁰⁵ Dále bylo od 90. let 19. století umožněno absolventkám Minervy, které dosáhly výborného prospěchu v maturitní zkoušce, povoleno mimořádné studium na filozofické fakultě univerzity Karlovy a na konci 19. století dokonce i studium řádné.

Roku 1909 došlo k reorganizaci v gymnáziu, gymnázium se tak stalo osmiletým reálným gymnáziem. Důvodem bylo to, že ne všechny dívky mohly získat vysokoškolské vzdělání, gymnázium se tak zaměřilo na to, aby se žákyně, které školou prošly mohly uplatnit i bez následného vysokoškolského studia.

O několik let později po vzniku Minervy, využila svojí šanci na založení gymnázia i Morava, kde roku 1907 vzniklo ve Valašském Meziříčí, hned rok poté bylo založeno dívčí gymnázium i v Brně.

Vedle gymnázií, vznikala v habsburské monarchii dívčí lycea, která vznikala z vyšších dívčích škol, na lyceích se dívky vzdělávaly především pro budoucí povolání učitelek. Lycea mimo to, ale poskytovala i základy k vysokoškolskému vzdělání stejně jako tomu bylo u gymnázií.

¹⁰³ Podle školského zákona z roku 1872.

¹⁰⁴ Medicínu mohly dívky studovat totiž v zahraničí již od 60. let 19. století mezi první země, které toto studium ženám umožnily se v Evropě řadí Švýcarsko a Francie. Dosažené studium nebylo ovšem dívkám v habsburské monarchii uznáváno, změnu v tomto ohledu přinesl až zákon z roku 1896, který uznával vzdělávání žen lékařek, které získaly svůj diplom ze zahraničí.

¹⁰⁵ NEUDORFLOVÁ-LAHMANOVÁ, M. *České ženy*. s.122.

Přes veškeré možnosti širšího vzdělání mnoho dívek, především ze středně majetných měšťanských rodin, tuto možnost nevyužívalo z důvodu dodržování společenských tradic, kdy bylo nejdůležitějším pro dívku se dobře provdat.¹⁰⁶ Dívky, které se rozhodly studovat, a nejen se vyučit některým ručním pracím nebo obchodním dovednostem, se setkávaly v mnoha případech s rozporuplnými ohlasy, které přicházely nejen z řad mužů, ale i žen.¹⁰⁷ Muži se obávali, že by je ženy v některých pozicích mohly nahradit, či naráželi na to, že jsou slabé a k jiným než domácím pracím se nehodí, důvodů bylo ovšem mnohem více. Hlavním ženským posláním zůstávalo po celou dobu 19. století zastávání role manželky a matky, tato představa se ve své podstatě neprotivila v této době ani většině žen. Samozřejmostí bylo, že v okamžiku sňatku žena ukončila své placené povolání či vzdělávání.¹⁰⁸

3.2 Vzdělávání dívek v Chrudimi

První počátky samostatného dívčího vzdělávání v Chrudimi lze datovat až v roce 1847,¹⁰⁹ kdy byla tehdejší triviální škola¹¹⁰ přeměněna na čtyřtřídní hlavní (chlapeckou) školu a dívky byly od chlapců odděleny a vzdělávány nadále podle osnov triviální školy.¹¹¹

Během několika následujících let se, ale dívčí vzdělávání ve městě rozrostlo. Hlavním důvodem bylo to, že triviální škola v Chrudimi neposkytovala dostačující vzdělání, které bylo pro dívky zapotřebí.¹¹² Úkolu založení vyhovujícího ústavu pro vzdělání dívek se ujala Marie Bergrová¹¹³, industriální učitelka hlavní školy vyučující v této škole od roku 1849. Marie Bergrová tak zřídila samostatné oddělení pro dívky, tzv. *Českou vyšší dívčí školu*, kde se vyučovalo ručním pracím.¹¹⁴

¹⁰⁶ BAHENSKÁ, M. *Počátky*. s. 20.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 39.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 18.

¹⁰⁹ V tomto roce navštěvovalo školu 922 žáků, z nichž nedělní školu 125 chlapců a 75 dívek viz SOKA Chrudim, I. Obecná a měšťanská škola chlapecká Chrudim, *Kniha památní obecní školy pro chlapce v Chrudimi*, inv.č. 1, s. 61.

¹¹⁰ První triviální škola byla v Chrudimi založena již v roce 1762 na základech Komenského hlásání, v roce 1783 byla, ale zrušena.

¹¹¹ Jméno hlavní školy nebylo ještě v této době na dívčí oddělení přeneseno.

¹¹² SOKA Chrudim, Městské a dívčí reformní reálné gymnázium Chrudim, *Městské dívčí lyceum – kronika ústavu*, inv.č. 1.

¹¹³ Rozená v Chrudimi v roce 1820.

¹¹⁴ SOKA Chrudim, Městské a dívčí reformní reálné gymnázium Chrudim, *Městské dívčí lyceum – kronika ústavu*, inv.č. 1.

V roce 1856 bychom v Chrudimi našly tři školy se základním vzděláváním pro dívky, z nichž jedna se nacházela na dolním náměstí a zbylé dvě na horním náměstí tzv. na Kotcích.¹¹⁵ Po odchodu Marie Bergrové v roce 1867 z Chrudimi, obec využila dobré pověsti, kterou její vyšší vzdělání pro dívky mělo, a místo tohoto soukromého ústavu zřídila vyšší školu dívčí sama. Ředitelem této školy se zprvu stal katecheta místního reálného gymnázia Josef Šimek,¹¹⁶ později se stal ředitelem Ferdinand Macháček. V této nové škole učili především učitelé reálného gymnázia. Toto vyšší dívčí vzdělání bylo, ale brzy ukončeno a již v roce 1872 odevzdal tento ústav všechny své tehdejší pomůcky nové měšťanské trojtřídní dívčí škole.¹¹⁷ Tím, ale vyšší vzdělávání pro dívky neskončilo, právě naopak vyčlenilo se samostatné dívčí oddělení od reálného gymnázia a vznikla tak dívčí měšťanská škola.¹¹⁸

Roku 1886 byl zřízen pokračovací kurz pro žákyně, které byly již základnímu vzdělání odrostlé. Tento kurz byl veden při měšťanské škole. Dívky se zde vyučovaly českému jazyku a literatuře, cizím jazykům, mezi něž patřila němčina a francouzština, dále pak přírodním vědám, a zvláště byl kladen důraz na výuku domácího hospodářství.¹¹⁹

Ke konci školního roku 1887 byla řediteli dívčích škol sepsána výroční zpráva, ve které se vedle měšťanské a obecné dívčí školy, mateřských škol a pokračovacího kurzu pro dívky škole odrostlé připojuje k místnímu vzdělávání dívek i odborná škola pro ženská povolání, která byla zřizována místním ženským výrobním spolkem.¹²⁰

¹¹⁵ SOKA Chrudim, II. Národní (obecná) škola chlapecká, *Pamětní kniha druhých obecných škol „u sv. Kateřiny“ v Chrudimi 1893-1894*, inv. č.1.

¹¹⁶ Josef Šimek (*9.3.1833 Ústní nad Orlicí - †12.11.1911 v Polné), středoškolský pedagog, katecheta a později ředitel na nižší reálce v Chrudimi viz KOBĚTIČ, P. *Osobnosti*. s. 225

¹¹⁷ SOKA Chrudim, Městské a dívčí reformní reálné gymnázium Chrudim, *Městské dívčí lyceum – kronika ústavu*, inv.č. 1.

¹¹⁸ SOKA Chrudim, I. Obecná a měšťanská škola dívčí, *Knih pamětní měšťanské a obecní školy dívčí v Chrudimi*, inv.č. 1.

¹¹⁹ Tamtéž.

¹²⁰ Tamtéž.

4 Ženský výrobní spolek v Chrudimi

4.1 Vznik

Vzniku Ženského výrobního spolku v Chrudimi a s ním dále pak spjaté školy při něm předcházela právě výše zmíněný vývoj systému dívčího vzdělávání v Chrudimi, ale také bohatý chrudimský spolkový život.

Za začátkem spolku stojí především činnost Spolku paní a dívek, který uskutečnil svoje první setkání 24. října 1869, na podnět deseti chrudimských žen¹²¹ v čele s Terezou Havelkovou,¹²² která již za svých studií na vyšší dívčí škole v Jičíně a později během svého pražského pobytu, kde navštěvovala Americký klub dam, projevila snahu o podobné zřízení v Chrudimi. To se jí právě podařilo v době, kdy došlo k čilému zakládání spolků. Spolek paní a dívek se stal jedním z hlavních podporovatelů a širitelů obecného vzdělávání ve městě. Pořádal bohatou přednáškovou činnost, pro členky spolku a širší chrudimské obecnstvo. Přednášejícími byli převážně místní profesori či ředitelé chrudimských škol, vedle těchto aktivit pořádal spolek také dobročinnou činnost a byl též členem a přispěvovatelem spolků nejen v Chrudimi, ale také v blízkém chrudimském okolí či samotné Praze.¹²³ A právě díky tomu, že byl Spolek paní a dívek jedním ze zakládajících členů a hojným přispěvovatelem pražského výrobního spolku ženského a také velká část členek spolků paní a dívek byla spolučlenkami výrobního spolku pražského, nebyla cesta od myšlenky k založení vlastního Ženského výrobního spolku v Chrudimi složitou událostí.¹²⁴

Činnost Ženského výrobního spolku byla v Chrudimi započata v říjnu roku 1885. Ve stejném roce byla založena i Spolková škola ženského výrobního spolku. Zakládajícími členy spolku se stali Vilemína z Auespergu, Tereza Beerová, Josef Machek,¹²⁵ královehradecký

¹²¹ Jednalo se o Terezu Havelkovou, Veroniku Salaškovou, Vilemínu z Peysersfeldu, Annu Uhlířovou, Marii Rothovou, Františku Klimešovou, Josefínu Macháčkovou, Reginu Kuchynkovou, Emilii Fríšovou a Karolinu Lenochovou.

¹²² Tereza Havelková – Beerová (*13.10.1844 - †21.4.1909) dcera Josefa Havelky (*19.8.1792-†1.3.1874), významného představitele chrudimského života právník a spisovatel, sestra Vilemíny z Peysersfeldu (*25.10.1829 - †17.5.1918), manželka Roberta Beera (*23.12.1843 - †14.5.1918), chrudimského gymnaziálního profesora. T. Havelková byla hudebně nadaná a proto založila r. 1869 vlastní klavírní školu, stála za zrodem chrudimského Spolku paní a dívek, aktivně se účastnila schůzek Amerického klubu dam, byla členkou chrudimského Výrobního spolku a Spolku červeného kříže viz KOBĚTIČ, P. *Osobnosti*. s.18.

¹²³ SOKA Chrudim, Spolek paní a dívek, *Povolání spolku paní a dívek o činnosti 1873*, inv.č. 5.

¹²⁴ *Ženské listy. Časopis pro záležitosti žen a dívek československých*. r.13, 1885, č.3, s.47.

¹²⁵ JUDr. Josef Machek (*24.3.1816 - †19.4.1899), advokát, mecenáš a podporovatel charitativních činností v Chrudimi viz Kobětič, P. *Osobnosti*. s.134.

biskup ThDr. Josef Hais, Vilemína z Peyersfeldů,¹²⁶ Antonie Pippichová,¹²⁷ Spolek paní a dívek, správní rada akciového cukrovaru a ředitelství chrudimské spořitelny. Svým uspořádáním navazoval chrudimský spolek na podobný model, který vznikl při Ženském výrobním spolku českém v Praze a na systém dívčího vzdělávání a spolkového života, který měl v Chrudimi své pevné základy. Ženský výrobní spolek v Chrudimi se svojí činností zapojil a včlenil do života již vzniklých odborných škol a ženských spolků, které podporovaly dívčí vzdělávání v Českých zemích. Proto se nelze divit tomu, že o jeho vzniku informovalo právě periodikum Ženských listů,¹²⁸ které bylo pod správou Ženského výrobního spolku pražského. Již v roce založení r.1885 informují listy o tom, že se „V Chrudimi, kde již řadu let působí „Spolek paní a dívek“ zakládá nová jednota pod jménem „Ženský výrobní spolek chrudimský,“ který si vzal za úkol zřídit místní školu pro dívky, kde by se učily ženským pracím ručním, zhotovování oděvu a některým praktickým předmětům literním, jako účetnictví atd.“¹²⁹ O založení školy informovala o rok později ve stejném periodiku v jednom ze svých článků i Eliška Řeháková,¹³⁰ pedagožka přispívající svými statěmi do Ženských listů. V tomto příspěvku, který přednesla v Rolnické Besedě ve Všelicích se zmiňuje o prospěšnosti odborného ženského vzdělávání, za jehož úspěchy stojí Ženský Výrobní spolek v Praze, a také o založení školy za kterou stojí Výrobní spolek v Chrudimi, nezapomíná však zmínit, že podobné vzdělávací instituce se zařizují i jinde, v tomto případě v Českých Budějovicích.

„(...) Po mnoho již let se dokazuje prospěšnost odborného vzdělávání škola obchodní a průmyslová, kterou pro dívky založil Ženský Výrobní spolek v Praze, a kde se již dcer přiučilo vědomostem obchodním, cizím jazykům, ženským ručním pracím a kreslení. Školu průmyslovou

¹²⁶ Vilemína z Peyersfeldu (*25.10.1829 - †17.5.1918), manželka rytíře Karla z Peyersfeldu (*10.5.1813- †21.6.1886), členka několika chrudimských spolků, zabývajících charitou a vzděláváním, byla i místopředsedkyní Spolku pro zřízení mateřské školy v Chrudimi, společně s manželem přispěli na rekonstrukci kostela sv. Kateřiny po požáru v roce 1850 viz Kobětič, P. *Osobnosti*. s. 167.

¹²⁷ Antonie Pippichová, roz. Herrová (*1862-†1937), byla druhou manželkou Karla Pippicha, horlivou divadelní ohočnicí, kde vystupovala především jako recitátorka viz *JUDr. Karel Pipich, 150. výročí narození: 1849-1921: katalog výstavy / autoři výstavy Kamila Skopová ... [et al.]; autoři katalogu Radka Faltysová, Ivo Šulc. Chrudim: Okresní muzeum v Chrudimi: Státní okresní archiv v Chrudimi, 1999. s.5.*

¹²⁸ Ženské listy byly původně přílohou Květů, které se věnovaly hlavně ženským záležitostem. V roce 1873 se staly, ale samostatným periodikem vycházejícím jednou měsíčně, a to vždy v prvním dny měsíce. Za hlavní cíl si vzalo seznámit veřejnost s fungováním ženských spolků, které se věnovaly dobročinnosti a pokrokům v ženském vzdělávání, tomuto tématu věnoval časopis nemalou pozornost. V periodiku bychom našly, ale také články zdravotní, estetické, kulturní, politické, životopisy historických osobností, povídky, básně a novely, zprávy o nových strojích a vynálezech, dopisy čtenářů/čtenářek aj. viz *Ženské listy. Časopis pro záležitosti žen a dívek československých*, r.1, 1873, č.1., s.1. ISSN 1802-7237.

¹²⁹ *Ženské listy. Časopis pro záležitosti žen a dívek československých*. r.13, 1885, č. 11. s.172.

¹³⁰ Eliška Řeháková (*29.1.1846 – †31.3. 1916), česká pedagožka, překladatelka, spisovatelka, a spolková činovnice viz URL: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Eliška_Řeháková> [cit.2020-02-10].

pro dívky, kde se hlavně šití šatstva pěstuje založil Výrobní spolek v Chrudimi, a podobná se zařizuje v Českých Budějovicích, těž přičiněním spolkovým (...).“¹³¹

Rokem 1885 se tak započala téměř sedmdesátiletá činnost Ženského výrobního spolku chrudimského a jeho školy, která v průběhu času měnila svůj název i své zaměření, přesto vždy zůstala věrná myšlence vzdělávání dívek k jejich lepšímu uplatňování nejen na poli rodinném, ale právě na možnosti získání kvalitního zaměstnaneckého uplatnění, s nímž bylo spojeno i lepší finanční ohodnocení.

4.1 Předsedkyně a členové spolku

Do funkce předsedkyně neboli starostky, jak tuto funkci popisují dochované archivní materiály, byla při prvním setkání nově vzniklého Ženského výrobního spolku v Chrudimi dne 29.října 1885 jeho členy zvolena Valentina Voženílková,¹³² manželka chrudimského místodržitelského rady Františka Voženílka.¹³³ V. Voženílková byla předsedkyní spolku pouhé dva roky, a to tedy mezi lety 1885 až 1887, přesto se stala jednou z významných členek, předsedyň, a hlavně organizátorek při vzniku tohoto Ženského spolku. Svoji ochotou a příkladností byla vzorem pro ostatní členky, právě V. Voženílková totiž propůjčila hned v prvních měsících pro výuku prvních žaček školy při Ženském výrobním spolku místnosti svého bytu.¹³⁴ Ze své funkce odešla dobrovolně, přesto nadále zůstala členkou spolku a dále jej finančně podporovala.¹³⁵

Ve funkci předsedkyně spolku se vystříдалo do roku 1918 ještě šest dam. Druhou předsedkyní byla zvolena Karolina Schenecková, která se též podepisovala pod zápisy ze spolkové schůze jako Carolina vykonávala svoji vedoucí činnost po dobu tří let. V roce 1890 byla členy zvolena do jeho vedení Julie Stifterová, která byla předsedkyní až do počátku roku

¹³¹ ŘEHÁKOVÁ, Eliška. O vychovávání mládeže ženské. In: *Ženské listy. Časopis pro záležitosti žen a dívek československých*, r.14, 1886, č.10, s.151.

¹³² Valentina Voženílková (*1859–†srpen 1928), švadlena, členka chrudimského společenského života a v otázkách ženské emancipace a ženského vzdělávání. viz bakalářská práce HARTLOVÁ, Markéta. *Odborná škola pro ženskou povolání v Chrudimi v letech 1918–1938*, Pedagogická fakulta, Katedra společenských věd, České Budějovice, 2016., s.51–52.

¹³³ František Voženílek (*28.4.1843 – †15.6.1923), odborný publicista, právník a český vlastenec viz. URL:<<https://www.knihovna-cr.cz/osobnosti-chrudimska/vozenilek-frantisek>> [cit.2021-07-18].

¹³⁴ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženskou povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Zápisy ze schůzí Ženského výrobního spolku v Chrudimi 1885-1886*, inv.č. 286., protokol z 29.října 1885.

¹³⁵ HARTLOVÁ, Markéta. *Odborná škola pro ženskou povolání v Chrudimi v letech 1918–1938*, Pedagogická fakulta, Katedra společenských věd, České Budějovice, 2016., s.51–52.

1895, kdy se předsednictví vzdala z důvodu přestěhování rodiny do Prahy.¹³⁶ Před jejím odchodem jí členové spolku spolu s místopředsedkyní Emmou Veselou¹³⁷ vyslovili poděkování za její působení ve spolku a za jeho téměř pětileté vedení jako upomínka jí bylo darováno tablo s fotografiemi členek výboru spolu s fotografiemi učitelek, které na škole při spolku pracovaly.¹³⁸

Na schůzi, kterou spolek konal 13. března 1895 představila paní místopředsedkyně výboru Ludmilu Šafaříkovou a poděkovala jí také za ochotné přijetí předsednictví.¹³⁹ Období, ve kterém byla L. Šafaříková v čele spolku, je spojeno se stavbou vlastní školní budovy pro Odbornou školu,¹⁴⁰ ale také hned s dvěma rezignacemi, které L. Šafaříková na svůj post předsedkyně podala. Tu první rezignaci podala 20.června roku 1896 v níž výboru spolku oznamovala, že pro „*svoji churavost*“¹⁴¹ nemůže dále zastávat „*úřad jí svěřený*“ a slibuje dále, že bude do budoucna spolku vždy „*ochotně pomáhat, co jí síly postačí*“.¹⁴² Ovšem již ze zápisu z další výborové schůze se lze dočíst, že svoji rezignaci vzala Ludmila Šafaříková zpět.¹⁴³ O rok později se situace opakuje a přichází výboru spolku nová rezignace na předsednický úřad Šafaříkové. Členky výboru na tuto rezignaci reagovali žádostí na místopředsedkyni Emmu Veselou, aby se opět jako v prvním případě podání žádosti o odchod paní předsedkyně snažila Ludmilu Šafaříkovou přesvědčit, aby v čele spolku nadále zůstala. To se ovšem již Emmě Veselé nepodařilo. A tak byl výbor nucen tuto rezignaci z 5.dubna 1897 přijmout.¹⁴⁴

Až 20. října 1897 se konala nová volba předsedkyně, tou se nakonec stala dlouholetá členka a místopředsedkyně Emma Veselá,¹⁴⁵ která nebyla jen členkou Ženského výrobního spolku, ale také Spolku paní a dívek, kde vykonávala od roku 1885 do roku 1905 též funkci

¹³⁶ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku Chrudim, *Kniha protokolů 1891-1901*, inv.č. 292, Jednatelská zpráva konaná dne 23.října 1895.

¹³⁷ Emma Veselá byla místopředsedkyní spolku od roku 1887 do roku 1897.

¹³⁸ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku Chrudim, *Kniha protokolů 1891-1901*, inv.č. 292, protokol z 2.ledna 1895.

¹³⁹ Tamtéž, protokol z 13.března 1895.

¹⁴⁰ O výstavbě školní budovy viz. samostatná kapitola s.68.

¹⁴¹ O tom, jakou nemocí trpěla Ludmila Šafaříková se dochované archivní materiály nezmiňují.

¹⁴² SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku Chrudim, *Kniha protokolů 1891-1901*, inv.č. 292, protokol z 20.června 1896.

¹⁴³ Tamtéž, protokol z 2.července 1896.

¹⁴⁴ Tamtéž, protokol z 5.dubna 1897.

¹⁴⁵ Emma Veselá (*1.1.1850 – †11.3.1909), pěvkyně, členka Sokola v Chrudimi, svoje pěvecké umění předváděla nejen na Chrudimské scéně, ale také Olomouci, Kroměříži, Hradci Králové. Jejím manželem byl Rudolf Veselý, účetní a později zástupce akciového cukrovaru v Chrudimi viz. KOBĚTIČ, P. *Osobnosti*. s.253.

předsedkyně spolku. Kdy přesně ukončila svoji činnost ve vedení Ženského výrobního spolku dochované prameny neinformují. S jistotou lze, ale říct, že předsedkyní byla ještě v roce 1901, kde je podepisována pod dochovanými zápisy ze schůzí.¹⁴⁶ S velkou pravděpodobností lze také předpokládat, že svoji činnost předsednictví ukončila ve stejném roce jako předsednictví ve Spolku paní a dívek, a to tedy v roce 1905, nasvědčuje tomu i dochovaná korespondence mezi Emmou Veselou a Marií Musilovou,¹⁴⁷ koncertní pěvkyní a sopranistkou, která navštěvovala pěvecké hodiny Emmy Veselé. V jejich korespondenci se dochovala zmínka o tom, že Emma Veselá odešla do Prahy, po tom, co se obě její dcery provdaly, za svým synem Romanem Veselým,¹⁴⁸ který se roku 1901 stal úředníkem Zemské banky v Praze.

V předsednictví spolku, jak uvádí prameny, měla po Emmě Veselé nastoupit Vilemína Fliederová, choť zemského soudního rady Karla Fliedera,¹⁴⁹ který v Chrudimi v dané době vykonával svoji praxi u soudního úřadu, kde se přes nižší funkce dostal nakonec až na pozici rady Krajského soudu v Chrudimi. V roce 1907 byl jmenován vrchním radou v Praze a v tento rok končí i předsednictví v čele spolku jeho manželky. Po ní se předsednictví ujala Kristina Wagnerová,¹⁵⁰ která jej vedla v jednom z nejtěžších období během první světové války až do roku 1920. K. Wagnerová byla tedy poslední předsedkyní zkoumaného období v historii Odborné školy pro ženská povolání a Ženského výrobního spolku v Chrudimi.

Během let 1855-1918 prošlo spolkem mnoho členů i členek. Především se jednalo o chrudimské obyvatele, kteří se neangažovali jen v Ženském výrobním spolku, ale i v ostatních Chrudimských spolcích, například již zmiňovaném Spolku paní a dívek či Krejcarovém spolku, který vznikl roku 1891 a zabýval se stravováním chudé chrudimské mládeže, jeho stálým předsedou byl ředitel měšťanské dívčí školy Josef Drahorád, který byl i ředitel školy Ženského výrobního spolku mezi lety 1885 až 1899.¹⁵¹ Mezi nejvýznamnější členy a přispěvovatele

¹⁴⁶ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku Chrudim, *Kniha protokolů 1891-1901*, inv.č. 292.

¹⁴⁷ Marie Musilová (*2.4.1878 – †12.1.1939), koncertní pěvkyně viz KOBĚTIČ, P. *Osobnosti*. s.149.

¹⁴⁸ Roman Veselý (*4.9.1879 – †14.12.1933), úředník, klavírní virtuóz a pedagog viz Tamtéž, s.256.

¹⁴⁹ Karel Marcell Flieder (*22.11.1853 – †27.1.1933), státní úředník, právník, odborný spisovatel, inspektor ministerstva spravedlnosti, dvorní rada nejvyššího soudu ve Vídni, Od r. 1921 inspektor soudu v Čechách a na Moravě viz KOBĚTIČ, P. *Osobnosti*. s. 51.nebo též na URL:<http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/FLIEDER_Karel_Marcell_22.11.1853-27.1.1933> [cit.2021-08-16].

¹⁵⁰ Manželem Kristiny Wagnerové byl František Wagner (*21.10.1851 – †28.8.1931), advokát a představitel regionálního veřejného života jenž by v období mezi lety 1906 až 1918 starostou města Chrudimi viz KOBĚTIČ, P. *Osobnosti*. s.263.

¹⁵¹ SOKA Chrudim, Okresní Archiv Chrudim: Spolky, společnosti, bratrstva politické strany a společenské organizace v Chrudimi 1820–1980 - sdružený inventář, Krejcarový spolek, *Kniha zápisů a schůzí Krejcarového spolku*, JAF/439, kt.1., č. fondu 438.

spolku patřil především hradecký biskup Edvard Jan Brynych,¹⁵² kněžna Vilemína Auerspergová,¹⁵³ Vilemína z Pyersfeldu a také významný chrudimský občan a představitel spolkového života v Chrudimi Karel Pippich. Příznivcem spolku a školy se stal také Karel Svoboda,¹⁵⁴ který byl vždy ochoten členům spolku v závažných situacích pomoci. Přízeň spolku také věnovala Marie Pippichová, která nechala zřídit pro školu nadaci v částce 2 000 K, z jejíž úroků měl spolek každoročně jedné z chudých žákyň pořídit šicí stroj.

4.2 Činnost spolku

4.2.1 Školní správa a podpůrná činnost pro žákyně školy

Mezi hlavní činnost spolku patřila správa školy, která při Ženském výrobním spolku vznikla. Členové spolku se scházeli pravidelně jedenkrát do měsíce, a to každé první úterý v měsíci o šesté hodině odpoledne, během zimních měsíců poté o páté hodině. Tyto schůze se konaly nejprve v místnostech, které nabídla sama předsedkyně. Poté se pravidelná setkání konala v pronajatých místnostech, kde probíhala výuka žákyň školy do doby, než spolek nechal pro školu postavit vlastní budovu, ve které se následně realizovaly schůze. Pokud na dohodnutý termín setkání připadnul svátek, tak se členové sešly den předcházející, a to tedy v pondělí.¹⁵⁵ Změna konání schůzí přišla až roku 1893, kdy se z úterý přesunuly na první středu v měsíci a čas se posunul na třetí hodinu odpoledne, důvodem bylo, že mnoho členů spolku bylo i členy tělocvičného odboru,¹⁵⁶ a proto se nemohly účastnit původního úterního termínu.¹⁵⁷ O kolik členů přesně šlo, ale prameny neuvádějí.

Na jednáních se probíraly převážně školní záležitosti a uděloval se dozor, nad oddělením šití prádla a bílých šatů. Tento dozor se skládal z dvou členek výboru pro každé oddělení. Na starost měl kontrolu výuky v odborných předmětech, dále se zabýval kvalitou vyrobených

¹⁵² Edvard Jan Brynych (*4.5.1846 – †20.11.1902), v roce 1892–1893 byl 14.sídelním biskupem královehradeckým viz URL: < https://cs.wikipedia.org/wiki/Edvard_Jan_Brynych > [cit.2021-08-20].

¹⁵³ Vilemína Auerspergová (*5.4.1857 – †1.10.1909), hraběnka z rodu Kinských z Vchynic a Tetova, manželka Františka Josefa z Auerspergu (*20.10.1856-†19.12.1938), žijící na zámku v Slatiňanech.

¹⁵⁴ Karel Svoboda (*8.12.1853 -†22.4.1934) středoškolský pedagog na odborné škole pro zpracování dřeva v Chrudimi, od roku 1893 se stal jejím ředitelem viz. KOBĚTIČ, P. *Osobnosti*. s.222.

¹⁵⁵ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Školní kronika /červená vazba/ 1885-1935*, inv.č., 282, s. 4.

¹⁵⁶ Sokol v Chrudimi vznikl v roce 1867.

¹⁵⁷ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku Chrudim, *Knihy protokolů 1891-1901*, inv.č. 292, protokol z 7.listopadu 1893.

prací. Vedle toho se pravidelně na začátku školního roku konala volba členů do výboru a poté do jednotlivých spolkových pozic, mezi něž např. patřila funkce předsednická, místopředsednická, jednatelská, zapisovatelská apod. Ženský výrobní spolek na svých jednáních probíral i činnost v rámci konání různých slavností, koncertů, divadelních představení, hudebních a zábavních večerů. Tyto akce konané spolkem sloužily především k získávání financí, různých darů či odkazů, které sloužily pro chod spolku a především školy. Z těchto darů byly také obdarovávány buď chudé žákyně, které školu navštěvovaly nebo žákyně, které dostaly tímto darem odměnu za svoji pilnou, pečlivou a kvalitně odvedenou práci.¹⁵⁸ Spolek vedle darů věnoval svým chudým žákyním potřebné školní pomůcky, jednalo se především o sešity, knihy a psací potřeby. Vedle toho jim věnoval zadarmo látky. Z těchto látek pozdější ušité výrobky měly být prodány a získané peníze se měly zase vrátit spolku.¹⁵⁹

Mimo to se snažil spolek pomáhat svým žákyním v dalších ohledech. Jednalo se např. o osvobození těchto dívek od platby školného, kterému se dále věnuji v následujících kapitolách zabývajících se výukou na odborné škole a žákyním školy. Spolek též finančně odměňoval na konci každého školního roku několik svých pilných žákyň, jejich odměna se pohybovala od 50 krejcarů až po 5 zlatých,¹⁶⁰ po reformě roku 1892¹⁶¹ byla tato odměna ve výši 3 až 10 korun. O tom, jaké faktory rozhodovaly o rozdělení výše či o tom, které dívky budou touto částkou odměněny, dané prameny dále nehovoří. Lze se domnívat, že velkou roli hrála především nejen zmiňovaná pilnost, ale také docházka, počet odvedené práce a prospěch.

Mezi zajímavosti patří i snaha spolku pomoci žákyním, které do školy dojížděly. Podle zachovaného protokolu z 29. července 1901 se lze dozvědět, že měl spolek požádat přímo ředitelství rakouských drah v Praze o to, aby poskytl slevu jízdného právě těm žákyním, které

¹⁵⁸ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Školní kronika /červená vazba/ 1885-1935*, inv.č., 282, s. 8.

¹⁵⁹ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Zápisy ze schůzí a porad 1885-1886*, inv.č. 286, protokol z 29.října 1885.

¹⁶⁰ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Knihy protokolů 1891-1901*, inv.č.292, protokol z 6. července 1898, uvádí že na konci roku budou za svoji pilnost odměněny příčinlivé žákyně a to z I. oddělení ve výši 2 zlatých Jiráková, Baumanová, 1 zl. 50 kr. Bulenová, Pospíšilová, Janáčková, v II. oddělení 5 zlatými Zirusová 3 zl. 50kr. Zitová, 1zl. a 50 kr. Kousalová, Májová, Trpkošová, Bonaventurová, Pešková, Pavlátová, Mynaříková Horvátová, dále pak Tamtéž, protokol z 5.června 1900 uvádí, že odměnu za pilnost dostanou žákyně I. oddělení 3K Soudková, Hájková, 2K Knitlová, Přibilová, Podzemská, 6K Baumanová, II. oddělení 3K Haklová, 5K Poučová, 6K Májová, Pavlátová, Mynaříková, 10K Bubenová, Ziziusová.

¹⁶¹ V roce 1892 došlo k měnové reformě, kdy se na území Rakouska – Uherska začala místo zlatého používat koruna, kurz 1 zl. = 2K.

dojíždí do Chrudimě vlakem.¹⁶² Zda k tomuto přání došlo či nikoliv, již další informace nejsou. Důležitou, ale zůstává skutečnost, že se spolek snažil finančně ulehčit těmto žákyním, především tedy jejich rodičům.

4.2.2 Charitativní akce

Kromě pomoci vlastním žákyním se členové, a i samotné žákyně odborné školy stali sami velkými podporovateli různých dobročinných akcí, které pořádaly naopak jiné chrudimské spolky, které se věnovali především sociální podpoře mládeže. Od roku 1894 se tak žákyně školy podílely každý rok na šití pro chudé děti z chrudimských škol. Ty byly těmito šaty obdarovány na den sv. Mikuláše. Řádově se jednalo okolo 40 až 50 kusů šatů, které žákyně spolu s jejich učitelkami vyrobily. Později spolek šil také pro městské jesle nebo sirotčinec. Největší dobročinnost, kterou spolek prokázal byla v době první světové války, kdy „*hned na počátku v srpnu r. 1914 se ustanovil dámský komitét ze členů Ženského výrobního spolku a ostatních dámských spolků, který sbíral dárky (prádlo, peřiny, peníze) na podporu válkou postižených.*“ Po celou dobu války dámský komitét a žákyně školy zhotovovaly šatstvo i spodní prádlo pro chudé, především se jednalo o již zmiňovanou chudou mládež. Šatstvem, které spolek ušil byli obdařeni, ale i haličtí a italská uprchlíci, kteří byli v Chrudimi a okolních obcích ubytováni. Škola i spolek pokračovaly ve své pomoci sociálně potřebným i v době poválečné.¹⁶³

4.2.3 Výstavy

Vedle společenských a dobročinných akcí, které zde byly zmíněny, se spolek angažoval v konání výstav. Nejenže tyto výstavy pořádal, ale také se mnoha výstav účastnil, a to velmi úspěšně, jelikož z nich za své vystavované práce dostal buď diplom nebo dokonce výstavní medaili.

¹⁶² SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Knihy protokolů 1891-1901*, inv.č.292, protokol z 29. července 1901.

¹⁶³ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Školní kronika /červená vazba/ 1885-1935*, inv.č., 282, s. 8.

Výstavy spolku se konaly na konci školního roku nejčastěji kolem poloviny měsíce července. Během dvou dní žákyně školy mohly představit své umění a výrobky široké veřejnosti z Chrudimi a okolí. Tyto výstavy sloužily spolku jako reprezentativní prvek, nejenže se pochlubily pracemi svých žákyň, ale tyto práce si návštěvníci výstavy mohly přímo na místě zakoupit. Peníze z tohoto prodeje dál sloužily pro chod spolku a školy. Vystavené práce dále sloužily jako ukázka toho, čemu všemu se zde ve škole dívky mohou naučit. Společně s pozvánkami na výstavu byly též v novinách uveřejňovány dny, v kterých se budou konat následovné zápisy do prvních ročníků.¹⁶⁴

Z dochovaných pramenů se dozvídáme, jak bylo naznačeno, že se spolek stal též úspěšným účastníkem výstav. Z nich můžeme jmenovat např. Inářskou výstavu v Pardubicích, Zemskou jubilejní výstavu v Praze, okresní školní výstavy, krajinské národopisné a hospodářské výstavy z Hradce Králové.

Mezi nejúspěšnější, co se týče věhlasu, můžeme zařadit právě účast na Jubilejní zemské výstavě v Praze, která se konala mezi 15. květnem a 18. říjnem roku 1891. Původně se výstavy chtěly svými pracemi účastnit obě oddělení, ale z důvodu podání pozdní přihlášky oddělení šatů, se jubilejní výstavu zúčastnilo svými pracemi pouze oddělení pro šití bílého prádla.¹⁶⁵ Práce, které spolek zaslal na jubilejní výstavu, nejdříve vystavil v dubnu ve spolkových místnostech. Dále se konala i červencová výroční výstava, která byla uskutečněna 12. a 13. července 1891 a navštívilo ji kolem 2000 návštěvníků.¹⁶⁶ Úspěchem, které přineslo účastnění se na jubilejní výstavě bylo získání výstavní stříbrné medaile, kterou získalo oddělení bílého šití do svého držení až 5.června 1892.¹⁶⁷ Mnohem dříve dostal do svého držení dvě jiné medaile za vystavené práce žákyň, které se svými díly účastnily krajinské výstavy v Pardubicích. Odtud si přivezly bronzovou medaili. Další ocenění v podobě stříbrné medaile si dívky odvezly z Inářské výstavy konané ve Svatce.¹⁶⁸

¹⁶⁴ SOkA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Zápisy ze schůzí a porad 1890–1891*, inv.č. 291, protokol z 2. a 7. července 1891.

¹⁶⁵ Tamtéž, protokol z 2. prosince 1890 a 8. ledna 1891.

¹⁶⁶ SOkA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Knihy protokolů 1891-1901*, inv.č.292, Jednatelská zpráva za rok 1890/91 z dne 17. listopadu 1891.

¹⁶⁷ SOkA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Knihy protokolů 1891-1901*, inv.č.292, protokol z 9. února 1892.

¹⁶⁸ Tamtéž, Jednatelská zpráva za školní rok 1891/1892 z 5.listopadu 1892.

Účast na okolních výstavách si přinášela daň v podobě nekonání výstav pořádaných na konci školního roku. Proto se např. rok po konání zemské jubilejní výstavy rozhodovalo, zda má spolek co vystavit, jelikož práce žákyň shledaly členky spolku za „*příliš nedokonalé*.“¹⁶⁹ Spolku vzešly ze zemské výstavy též značné výdaje, které v této době spolek z nepříznivých finančních důvodů řešil. Ve spolkové škole v té době také došlo k vystřídání učitelek v oddělení pro šití bílého prádla, což zanechalo též nepříznivé podmínky. Spolek se proto nakonec rozhodl, že ve školním roce 1891/1892 nebude konat žádnou vlastní výstavu.¹⁷⁰

V podobném duchu se jednalo i následující školní rok o tom, zda by spolek mohl uspořádat výstavu v Opavě, kde by předvedl své výrobky v místním gymnáziu. Žákyně spolkové školy ovšem v tuto dobu neměly zhotoveny žádné práce, které by byly na výstavu vhodné. Proto by bylo pro spolek velmi těžké sestavit nějakou výstavní kolekci. Nakonec se členky spolku rozhodly, že výstavu odloží a že by se mohla konat i za příznivějších podmínek, kdy se nebude obávat onemocnění cholery.¹⁷¹

V získávání medailí z výstav pokračoval spolek i nadále, jeho žákyně byly svými pracemi na velmi dobré úrovni, a proto si z krajské národopisné a hospodářské výstavy z Hradce Králové, která se konala v červenci roku 1894 přivezl zlatou medaili.¹⁷²

4.2.4 Obchodní škola pro dívky

Mimo vedení odborné školy se členové výrobního spolku na podnět školního rady Jana Ctibora,¹⁷³ ředitele obchodní akademie v Chrudimi, v roce 1905 shodli na tom, že zřídí při spolku ještě jednorochní pokračovací obchodní školu podle vzoru pražského výrobního spolku. K zřízení školy došlo v říjnu roku 1905. O činnosti této obchodní školy určené pro chrudimské dívky a dívky z blízkého okolí se dochovaly zprávy za školní rok 1908/09 a 1910/11.¹⁷⁴ Z těchto materiálů se dozvídáme, že jediným ředitelem této školy se až do roku 1914 stal Václav Komárek, který byl profesorem na chlapecké obchodní akademii v Chrudimi, která byla

¹⁶⁹ Tamtéž, protokol z 5.dubna 1892.

¹⁷⁰ Tamtéž, Jednatelská zpráva za školní rok 1891/1892 z 5.listopadu 1892.

¹⁷¹ Tamtéž, protokol z 17. září a 4. října 1892.

¹⁷² Tamtéž, protokol z 6. června 1894 a 6. února 1895.

¹⁷³ Jan Ctibor (*1853 – †27.5.1925), středoškolský pedagog a odborný spisovatel, od r. 1883 vyučoval na obchodní akademii, kde se r.1893 stal ředitelem kde působil až do r. 1911 viz KOBĚTIČ, P. *Osobnosti*.s.33.

¹⁷⁴ SOKA Chrudim, Městský archiv Chrudim, Pedagogium, obchodní dívčí ženský výrobní spolek, cizí ústavy, *Zpráva jednorochní dívčí pokračovací školy obchodní za školní rok 1908-1909, Výroční zpráva dvoutrídni dívčí obchodní školy Ženského výrobního spolku za školní rok 1910-1911*, inv.č. 1297, č. kart. 200.

založena roku 1882. Hlavními vyučujícími se zde staly především učitelé působící právě na chlapecké obchodní akademii, které následovaly vyučující z měšťanské školy. Jednoroční pokračovací obchodní škola byla ve školním roce 1909/10 přeměněna na školu dvouroční. V ní se žákyně vzdělávaly v obchodní směnné nauce, kupeckých počtech a korespondenci, nauce o zboží a zeměpisu. Mezi nepovinné předměty patřila němčina, těsnopis, psaní na stroji a tělocvik. Obchodní škola pro dívky byla spolkem zřizována až do roku 1914, v tomto roce přešla její správa společně s obchodními kurzy, které škola pořádala, do rukou státu a byla tak připojena k chlapecké obchodní akademii.¹⁷⁵

5 Odborná škola pro ženská povolání

5.1 Historie

Škola při Ženském výrobním spolku prošla během svého více než sedmdesátiletého působení několika strukturálními změnami, které byly doprovázeny i obměnami názvu této instituce. Jak již bylo několikrát zmíněno a jak uvádí název této práce mluvím zde o Odborné škole pro ženská povolání, ovšem tento název škola nenesla od svého počátku.¹⁷⁶ V období, kterému se tato práce věnuje, a to tedy mezi lety 1885 až 1920 bychom měli správně uvádět pouze dva názvy, které škola v tomto období nesla. První oficiální název školy v celém znění byl *Pokračovací škola dívčí Ženského výrobního spolku Chrudim*, toto označení škola nesla od svého vzniku tedy od roku 1885 až do roku 1909. Právě od roku 1909 můžeme mluvit o druhém názvu školy, v této době došlo totiž k její reorganizaci podle průmyslového řádu školství, podle kterého byly pracovny s Pokračovací školou přeměněny v *Ženskou školu průmyslovou pro oděvnictví*. Tento název a strukturu si ponechala škola až do roku 1920.¹⁷⁷

Pokud přesáhneme období, kterému se práce věnuje, zjistíme, že i v dalších letech docházelo k proměnám školy, které byly doprovázeny změnami nejen ve školství, ale v celé společenské a politické struktuře. Od roku 1920 se tak škola proměnila v *Dívčí odbornou školu*

¹⁷⁵ SOkA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Školní kronika /červená vazba/ 1885-1935*, inv.č. 282, s. 5

¹⁷⁶ Přestože název školy nebyl od začátku takto oficiálně označován, v mnoha dochovaných pramenech z doby 1885 až 1920 se o škole hovoří jako o Odborné škole pokračovací či o Odborné škole průmyslové, proto byl tento název vybrán jako téma této diplomové práce.

¹⁷⁷ SOkA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Školní kronika /červená vazba/ 1885-1935*, inv.č. 282, s. 5.

rodinnou se třemi ročníky. Netrvalo ani celých pět let a škola byla opětovně přejmenována, a to na Odbornou školu pro ženská povolání, proto je od roku 1925 až do roku 1949 správně označovat školu pod tímto názvem. Po roce 1949 došlo k zestátnění školy a Ženský výrobní spolek přestává být zřizovatelem školy. Ve školní budově výrobního spolku se ale nadále vyučovalo, své místo tu našla *Vyšší sociálně zdravotní škola*, která se věnovala vzdělávání dívek v oboru zdravotnickém. Mezi lety 1953 až 1955 se budova stala sídlem *Pedagogické školy pro učitele národních škol – větev pro vychovatele*, v tomto případě se tato škola nevěnovala už jen vzdělávání dívek, ale navštěvovali jí i chlapci. Ve školním roce 1954/55 byla v budově školy výuka ukončena.¹⁷⁸ Místnosti školní budovy nově sloužily Domu politické výchovy, dále zde sídlila Učňovská škola s obory zedník, mlynář, pletař, šička, kuchař a číšník.

Roku 1989 byla budova navráćena opět zdravotnické škole, a to přesněji *Střední škole zdravotnické a sociální*, která je zaměřena na výuku chlapců i dívek v tomto oboru a jež sídlí v této budově i v dnešní době.¹⁷⁹

5.2 Vedení školy

Členové Ženského výrobního spolku vložili vedení školy v jejich počátcích do zkušených rukou Josefa Drahoráda,¹⁸⁰ který v čele školy působil od roku 1885 až do roku 1899. J. Drahorád měl dlouholeté zkušenosti s vedením podobné instituce. Jelikož již od roku 1875 vedl měšťanskou dívčí školu a jeho činnost v zájmu vzdělávání dívek byla v rámci města Chrudimi neopominutelná.

Ve školním roce 1899/1900 ho ve vedení školy vystřídala Julie Štěpánková, učitelka měšťanské školy, dlouholetá členka Ženského výrobního spolku, která v něm zastávala od roku 1888 do roku 1893 pozici jednatelky spolku, z pozice jednatelky spolku odešla, jelikož byla jmenována učitelkou v Holicích.¹⁸¹ Za doby jejího vedení ve škole došlo k změnám školních

¹⁷⁸ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Odborná škola pro ženská povolání v Chrudimi, *Školní kronika /černá vazba/ 1935–1955*, inv.č. 283, (nečíslované stránky).

¹⁷⁹ URL: <<https://szs.chrudim.cz>> [cit.2021-09-01].

¹⁸⁰ Josef Drahorád (*10.11.1846 – †1.2.1920), byl učitelem na nižších reálkách v Praze, Novém Bydžově, Jíčině, roku 1875 se stal ředitelem I. měšťanské školy dívčí v Chrudimi, v letech 1877–1910 spolu s ředitelováním vyučoval předměty i na obchodní akademii a střední hospodářské škole v Chrudimi, od roku 1878 byl členem učitelského spolku Budeč viz KOBĚTIČ, P. *Osobnosti*. s. 42.

¹⁸¹ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Zápisy ze schůzí Ženského výrobního spolku v Chrudimi 1887-1888*, inv. č. 288, protokol z 8. května 1888.

osnov. Sama se velmi aktivně angažovala ve zlepšení finančního ohodnocení učitelů a učitelek nejen na zdejší pokračovací škole. Roku 1912 J. Štěpánková odešla z vedení školy, na její místo byla zvolena Karla Müllerová, učitelka obecné školy pro dívky a chlapce, jež byla též dlouholetou členku spolku. K. Müllerová byla poslední ředitelkou školy, v rámci časového vymezení této práce, v pozici ředitelky školy zůstala až do roku 1922.

5.3 Výuka v Odborné škole pro ženská povolání

Počátky výuky na Odborné škole pro ženská povolání nebyly vůbec snadné, hlavně v prvních měsících, kdy se škola musela organizačně ukotvit. Hlavní náplní výuky byly ruční práce, a to šití prádla a šatů. Proto byla škola rozdělena na dvě oddělení, první oddělení se věnovalo šití prádla a druhé oddělení šití šatů. K těmto znalostem přibyla i výuka v některých literních předmětech. Podle toho, jaké oddělení a které předměty dívky navštěvovaly bylo ustanoveno i jejich školné, které platily. Žákyně se mohly vybrat, zda se stanou žákyněmi řádnými, které budou navštěvovat všechny nabízené předměty nebo žákyněmi mimořádnými, které nenavštěvovaly všechny předměty, a tak si mohly vybrat, které z vyučovacích předmětů budou navštěvovat. Podle toho si pak dívky platily měsíční školné, které se v průběhu času měnilo.

Předměty vyučované v Pokračovací škole při ŽVS	Cena školného za předmět/1měsíc
Šití šatů	3zl./2zl./1zl
Šití bílého prádla	1zl.
Bílé šití a pestré vyšívání	1zl.
Kreslení	1zl.
Počty	1zl.
Účetnictví	1zl.
Krasopis	1zl.

Tab. č. 1) Předměty vyučované na Pokračovací škole ŽVS

V prvních měsících fungování školy bylo měsíční školní určeno následovně: za šití šatů se platily 3 zlaté, pokud ovšem byla žákyně řádnou a navštěvovala všechny předměty (bílé šití a pestré vyšívání, kreslení, počty, účetnictví, krasopis) zaplatila za šití šatů méně a to jenom 2

zlaté. Řádná žákyně navštěvující oddělení šití šatů, která se učila všem předmětům tak zaplatila měsíční školné ve výši 7 zlatých, oproti tomu řádná žákyně z oddělení šití prádla platila měsíční školné ve výši 6 zlatých. Žákyně, které nenavštěvovaly všechny předměty, která škola nabízela, byly žákyněmi mimořádnými, jejichž výše školného byla oproti řádným žákyním velice rozličná.

Dívka navštěvující oddělení šití šatů, která byla označena za mimořádnou, tak mohla platit buď základní školné ve výši 3 zlatých, kdy navštěvovala pouze šití šatů, pokud navštěvovala i bílé šití s pestrým vyšíváním a kreslení platila 5 zlatých. Pokud ovšem navštěvovala vedle vyšívání a kreslení alespoň jeden z předmětů jako byly počty, kreslení či krasopis bylo jí sníženo školné ze šití šatů ze 3 zlatých na 1 zlatý. A tak mohla zaplatit jen 4 zlaté s tím, že navštěvovala 4 předměty. Mimořádná žákyně z oddělení bílého prádla mohla platit měsíčně buď 1/2/3 nebo 4 zlaté měsíčně, podle toho, zda navštěvovala pouze šití bílého prádla nebo k tomuto předmětu studovala i bílé šití s vyšíváním nebo kreslení, či si vybrala jeden z předmětů počty, účetnictví a krasopisu.

Uvedené školné u jednotlivých druhů žákyň, zde uvedené ovšem není konečné, různou kombinací jednotlivých předmětů by šlo vytvořit nejméně ještě dva modely, které by zahrnovaly více než jeden předmět z kombinace počty, účetnictví a kreslení. Důležitým faktem, ale zůstává, že pokud se rozhodla žákyně navštěvovat všechny tyto předměty stávala se z mimořádné žákyně, žákyně řádná.¹⁸²

Pro složitost určování výše školného a v kombinování jednotlivých předmětů, jak je zde uvedeno se nelze divit tomu, že první změny ve školném na sebe nenechaly dlouho čekat. V listopadové schůzi spolku tak došlo k rozhodnutí, že dívky nyní budou za výuku šití šatů a šití prádla platit 2 zlaté za podmínky, že budou školu povinně navštěvovat jak dopoledne, tak i odpoledne s tím, že odpoledne si budou moct zvolit z dvou předmětů bílého šití s vyšíváním, počty, účetnictví a krasopisu. Celkově by tak platili stejnou částku 4 zlatých měsíčně. Mimořádná žákyně se směla z těchto odpoledních předmětů přihlásit k účetnictví a platila by tak měsíčně 3 zlaté.¹⁸³

¹⁸² SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Zápisy ze schůzí a porad 1885-1886*, inv.č. 286, protokol z 29. října 1885.

¹⁸³ Tamtéž, protokol z 1. listopadu 1885.

Dopoledne	Školné	Odpoledne	Školné
Šití šatů	2zl	Bílé šití a pestré vyšívání	1zl
Šití bílého prádla	2zl	Počty	1zl
		Účetnictví	1zl
		Krasopis	1zl

Tab. č.2) Vyučované předměty a výše jejich školného v Pokračovací škole od listopadu r. 1885 do roku 1886

Po sedmi dnech po tomto novém rozhodnutí o rozdělení školného a výuky předmětů se zjistilo, že odpolední výuku tvoří jen literární předměty, a to tedy v kombinaci buď počty + účetnictví, počty + krasopis, účetnictví + krasopis. Z tohoto důvodů se nakonec členové spolku společně s vyučujícími jednotlivých předmětů rozhodli, že se bude v pokračovací škole vyučovat hodinám šití pouze v dopoledních hodinách a odpoledne se budou vyučovat jen předměty literární.¹⁸⁴

Ještě v průběhu druhého školního pololetí roku 1885/86 byli na jednu z pravidelných měsíčních schůzí přizváni samotní vyučující školy, aby podali své námítky a návrhy k výuce. Vyučují se shodli na tom, že by se pro další období měla sloučit výuka počtů a účetnictví a učit se tak společně. Dále navrhovali, aby se počty a účetnictví nevyučovaly povinně, „*protože tento předmět vyžaduje určité schopnosti, které nemají být bezúčelné.*“¹⁸⁵ K další úpravě ve vyučování došlo hned následující školní rok, kdy se vedení školy spolu s členy spolku dohodlo na tom, že vyučování literárních předmětů se ponechá na pokračovací škole, která vznikla při městské dívčí škole. Učitelé a učitelky této nově vzniklé instituce se tak ujali výuky literárních předmětů ve spolkové škole s tím, že tyto hodiny navštěvovaly žákyně pokračovací školy při městské dívčí škole spolu se žákyněmi pokračovací školy při Ženském výrobním spolku.¹⁸⁶

Jak bylo zmíněno, výuka probíhala jak v dopoledních, tak i odpoledních hodinách. Po celou dobu tohoto fungování se členové spolkového výboru zabývali návštěvností těchto hodin, proto když ve školním roce 1890/91 došlo ke snížení návštěvnosti odpoledních hodin, rozhodli se, že odpolední vyučovací dobu rozšíří, a to tedy od 14 do 17 hodin. Podle dochovaných

¹⁸⁴ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Zápisy ze schůzí a porad 1885-1886*, inv.č. 286, protokol z 8. listopadu 1885.

¹⁸⁵ Tamtéž, protokol z 24. ledna 1886.

¹⁸⁶ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Zápisy ze schůzí Ženského výrobního spolku v Chrudimi 1886-1887*, inv. č. 287, protokol z 17.května 1887.

pramenů k tomuto rozšíření doby odpolední výuky doopravdy došlo. Ovšem již se dále nezmiňují, zda tato změna měla nakonec nějaký vliv na větší a pravidelnější návštěvnost.¹⁸⁷ Postupem času došlo také k tomu, že některé z dříve zpoplatněných předmětů byli nově vyučovány zadarmo, týkalo se to např. počtů a jednoduchého účetnictví, které nebyly pro žákyně povinné.

K další výraznější změně v podobě vyučovacích předmětů došlo až ve školním roce 1909/10, kdy byla *Pokračovací škola* přeměněna na *Ženskou školu průmyslovou pro oděvnictví*. Škola se nyní stala dvouletou. Kdy se v I. ročníku dívky učily šití prádla a v II. ročníku šití šatů. Předměty byly rozdělené na teoretické a praktické, s tím, že učení teoretickému bylo věnováno 6 hodin týdně a praktickému 26 hodin týdně. Mezi teoretické předměty v I. ročníku patřila průmyslová a obchodní praxe, počty – průměr, procenta, úrok a výklad pojmů jako: obchodník, firma, obchodní společnost, záložna, spořitelna, daně, clo, komisař, poštovní a dopravní řád, faktura a účet. V II. ročníku se dívky seznamovaly s rozpočtem kupních a prodávajících cen, měnou zlata a stříbra, učily se jednoduchému účetnictví a nauce o směnkách.

Praktickým hodinám bylo věnováno nejvíce hodin. V nich se žákyně I. ročníku naučily šití prádla ložního a stolního, jednoduchým ženským a mužským košilím, šití jednoduchých nočních kabátků, spodků, spodniček, jednoduchému zdobení a vyšívání na látku. V II. ročníku se poté věnovaly šití šatů, braní míry, kreslení, šití šatů dětských či jednotlivých různých oděvů a poté dále i samotnému přistříhování šatů. Vedle těchto předmětů se výuka věnovala také četbě, písemnému a slovnímu projevu. V II. ročníku se žákyně mohly vzdělávat i v cizím jazyku, ovšem za podmínky, že měly v tomto jazyce již získané vědomosti z předešlého nižšího stupně vzdělání, jednalo se o výuku francouzského či německého jazyka.¹⁸⁸ V obou ročnících se dívky nově věnovaly nauce o krojích, kde se seznamovaly nejen s podobou jednotlivých krajů, ale též s jejich historií. Mezi nové předměty se zařadila také zdravotní věda, kde byly dívky seznamovány s hygienou ženského těla a se znalostmi péče o dítě.¹⁸⁹

Výuka v průmyslové škole probíhala v dopoledním a odpoledním bloku, dopolední blok začínal v 8 hodin a trval do 12 hodin. Dívky se v něm učily písemností a ručním pracím, dle

¹⁸⁷ SOKA Chrudim, Odborní škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Zápisy ze schůzí Ženského výrobního spolku v Chrudimi 1890–1891*, inv. č. 291. protokol z 13.října 1890.

¹⁸⁸ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku Chrudim, *Učební osnovy 1889-1953/4*, inv.č. 405.

¹⁸⁹ Tamtéž.

rozvrhu pro daný ročník. Odpolední blok začínal od 13.30 a trval až do 16.30, v tomto čase probíhala výuka počtů, účetnictví, kreslení, němčiny a ručních prací též podle rozvrhu pro daný ročník. S tím, že se vyučovalo od pondělí do soboty, sobotní výuka byla zprvu celodenní, poté ale došlo ke změně a vyučovalo se pouze dopoledne.¹⁹⁰

Dívky se v rámci výuky též seznamovaly s pracemi, které byly vystavovány v průmyslovém muzeu, pro zajištění jejich budoucího zaměstnání se také konaly návštěvy v místních průmyslových závodech, mezi něž patřila např. tkalcovna v Chrudimi. Mimo místní průmyslové závody navštěvovaly dívky i závody v Pardubicích nebo Ústí n. Orlicí.¹⁹¹ O podrobnějším průběhu těchto návštěv se prameny mezi lety 1889 až 1920 dále nezmiňují. Neuvádí ani to, zda nakonec v nějakém z těchto závodů byly dívky po ukončení školní docházky zaměstnány.

Vedle hlavní výuky pořádala škola během let i několik různých doprovodných kurzů. Jednalo se například o kurz pro obchodní nauku, kterou ve školním roce 1889/90 vedl Qido Teissler,¹⁹² ředitel městské obchodní akademie v Chrudimi, který v pokračovací škole vyučoval počty. Tento kurz byl určen pro žákyně školy. Ve stejném roce se pořádal i kurz pro kreslení stříhů na prádlo a přistříhování.¹⁹³ Tento kurz byl pořádán téměř každoročně, a to v druhém školním pololetí mezi květnem a červencem. Právě oproti prvnímu zmíněnému kurzu byl tento určen nejen žákyním školy, ale také pro okolní dívky a dámy, které již měly zkušenosti ze šití šatů a chtěly si tímto kurzem prohloubit a rozšířit své dosud získané znalosti. V školním roce 1893/94 byl přijat návrh Marie Eckertové, manželky ředitele hospodářské školy, aby spolková škola pořádala dočasný kurz pro návštěvnice hospodyňské školy.¹⁹⁴ A tak prostory, které

¹⁹⁰ SOKA Chrudim, Odborní škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Zápisy ze schůzí Ženského výrobního spolku v Chrudimi 1909-1910*, inv.č.301, zápis z 21. září 1909.

¹⁹¹ SOKA Chrudim, Odborní škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Zápisy ze schůzí Ženského výrobního spolku v Chrudimi 1912-1913*, inv.č.304.

¹⁹² Qido Teissler (*1.1.1845 - †18.10.1900), ředitel městské obchodní akademie v Chrudimi a kupecké pokračovací školy, vyučoval obchodní nauku a kupeckou aritmetiku viz KOBĚTÍČ, P. *Osobnosti*. s.240.

¹⁹³ SOKA Chrudim, Odborní škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Zápisy ze schůzí Ženského výrobního spolku v Chrudimi 1889-1890*, inv. č. 290.

¹⁹⁴ Hospodářská škola vznikla v roce 1862 a byla spojena k nižší reálné škole, toto spojení ovšem působilo pro obě školy neblaze, a proto došlo hned dalšího roku k osamostatnění Hospodářské školy. Ve škole se výuka věnovala lesnictví, včelařství, chmelnictví, zemědělství, botanictví ale i chemii. V roce 1885 se škola rozšířila z dvouleté na tříletou školu a vznikla tak „Střední hospodářská škola“. Škola byla určena pro chlapce, ale pro dívky byly pořádány tzv. hospodyňské kurzy, které škola poprvé uspořádala v roce 1889. Jejich zájem byl veliký, a proto nakonec roku 1906 vyla zřízena „Hospodyňská škola“ pro dívky. viz CHARVÁT, J. *Stará Chrudim*, s.134.

navštěvovaly žákyně pokračovací školy, sdílely i návštěvnice hospodyňské školy. Dělo se tak ve středu a v sobotu odpoledne. Dívky se zde učily šití prádla a šatů, tento kurz trval od dubna do července.¹⁹⁵ Škola a spolek dále pořádaly kurzy pletení punčoch, či podobných částí oděvů na stroji, kurz paličkování či kurz kloboučnictví. Konání těchto kurzů připadlo vždy na jarní a letní měsíce, důvodem bylo, že se konaly v odpoledních hodinách po výuce žákyň pokračovací školy. Od školního roku 1909/10 se ve škole pořádaly bezplatné kurzy šití šatů pro dělnice, ženy dělníků a služebné.¹⁹⁶

Vedle těchto kurzů, ještě před zařazením výuky cizích jazyků do osnov školy, se pořádaly tzv. kurzy pro „*pěstování řeči*.“ Tyto hodiny probíhaly po dvou hodinách týdně za 2 zlaté, v těchto kurzech se vyučovalo češtině a písemností, ruštině, francouzštině a němčině. Tuto výuku si brali na starost učitelé a učitelky místních škol.¹⁹⁷

5.4 Učitelky Odborné školy pro ženská povolání

Výuka, jak už bylo naznačeno, byla zajišťována odbornými učiteli a učitelkami z místních základních a středních škol, týkalo se to hlavně výuky literárních předmětů. Učitelé a učitelky dlouhou dobu vyučovali ve škole Ženského výrobního spolku buďto bezplatně nebo dostávali plat, který jim zajišťoval samotný spolek. Výše platu pro odbornou učitelku činila v začátcích fungování školy částku mnohem menší, než tomu bylo v letech následujících, přesto přesnou částku žádné z pramenů, neuvádějí. Výjimku tvoří záznamy o jednání o zvýšení platu nejdříve o 7 zlatých a následně až o 300 zlatých, aby se plat vyrovnal platu, který dostávaly odborné učitelky v Ženském výrobním spolku pražském.¹⁹⁸ Poté byla výše měsíčního platu určena na částku 35 zlatých měsíčně. Tato částka ovšem, nebyla zajisté pro celé zkoumané období stejná a docházelo k jejímu navyšování či snížení, podle finančních možností spolku. To dokládá např.

¹⁹⁵ SOkA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku Chrudim, *Kniha protokolů 1891-1901*, inv.č. 292. protokol z 7.března 1894.

¹⁹⁶ SOkA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Zápisy ze schůzí Ženského výrobního spolku v Chrudimi 1909-1910*, inv.č.301, zápis z 21. září 1909.

¹⁹⁷ SOkA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku Chrudim, *Kniha protokolů 1891-1901*, inv.č. 292. *Jednatelská zpráva za školní rok 1897/1898*.

¹⁹⁸ SOkA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Zápisy ze schůzí Ženského výrobního spolku v Chrudimi 1885-1886*, inv.č. 286, protokol z 1.listopadu 1885 a z 2. ledna 1886.

i to, že vyučující ve škole učily i bez nároku na penzi, kterou jim teprve v roce 1905 zajistila ředitelka pokračovací školy Julie Štěpánková.

Během svého trvání vystřídala odborná škola mezi lety 1885-1918 ve svých dvou odděleních několik odborných učitelek. Nejvíce z nich prošlo oddělením šití prádla, kde se první učitelkou stala Ludmila Musilová, která pro svoji nemoc ukončila své působení ve škole ke konci školního roku 1886/87. Již během května spolek hledal místo ní trvalou náhradu, která by ve škole vyučovala od začátku nového školního roku 1887/88. Vybrána nakonec byla Marie Pirková, která zde ovšem nevydržela dlouho, již v březnu podala spolkovému výboru rezignaci na svoje místo.¹⁹⁹ Novou ucházející vyučující se na toto místo stala Josefina Haanová. Protože se spolek začal obávat, aby nedošlo k další rezignaci či jiným nedopatřením, rozhodl se před ukončením školního roku 1887/88 vzít slečnu Haanovou jako asistentku na zkoušku do tohoto oddělení, aby se rozhodl, zda ji od září dalšího roku přijme či nikoliv.

Od září byla Josefina Haanová přijata již jako řádná učitelka oddělení šití prádla. Její působení na škole nebylo však poklidné. O čemž svědčí dochované materiály, které se velmi podrobně věnují řešení jejího osobního sporu s Karolinou Brabcovou, asistentkou, která byla přijata k pomoci v oddělení, v kterém vyučovala Haanová. Čeho přesně se jejich spor týkal a z jakých důvodů vznikl, dochované materiály neuvádí. Píše se v nich, ale o tom, že se do vyřešení tohoto sporu zapojila samotná starostka a ředitelka Julie Štěpánková, která si k vyřešení této záležitosti pozvala obě slečny k sobě do ředitelny na neděli 10. března 1889.²⁰⁰ Tohoto pozvání se ale nakonec nezúčastnila právě učitelka Haanová, proto s oběma slečnami nakonec jednala Julie Štěpánková až v pondělí 11. března 1889. Na což zareagovala Josefina Haanová tím, že podala výpověď, v které uvádí, že ze školy odejde až na konci školního roku 1888/89. Tím měl být podle všeho spor ze strany Haanové vyřešen, netrvalo však dlouho a hned dva dny po podání výpovědi přišla Haanová požádat, aby mohla ve škole zůstat. Co ji vedlo ke změně názoru není jasné. Lze se pouze domnívat, že roli v tomto rozhodnutí mohla hrát otázka finanční. Na tento její obrat v názoru musel spolek nějak zareagovat, proto se rozhodl, že se jí dá lhůta, po kterou bude muset dokázat, že doopravdy změnila svůj původní názor a že už nechce podat výpověď. Spolek si zanechal možnost, že když neuzná její chování za změněné

¹⁹⁹ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Zápisy ze schůzí a porad 1887-1888*, inv.č. 288, protokol z 6. března 1888., důvod její rezignace není znám.

²⁰⁰ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Zápisy ze schůzí a porad 1888-1889*, inv.č.289, protokol z 7. března 1889.

v tomto ohledu, přijme její původní výpověď ke konci školního roku.²⁰¹ Nakonec došlo k tomu, že Josefina Haanová ve škole zůstala. Oproti tomu ze školy však odešla Karolina Brabcová s tím, že chce od spolku vysvědčení o tom, že vypomáhala ve spolkové škole, její žádost byla přijata.²⁰² Novou asistentkou se stala Hedvika Haanová sestra Josefiny, která byla přijata za měsíční plat 20 zlatých s tím, že ve škole bude vypomáhat pouze po dobu, kdy bude probíhat vyšší návštěva a zájem o toto oddělení šití prádla.²⁰³ Z pramenů se dozvídáme, že spolek v září školního roku 1891/92 znovu žádá pražský ženský výrobní spolek o to, aby jim doporučil vhodné kandidátky na učitelku do tohoto oddělení. O důvodu odstoupení učitelky Josefiny Haanové se dané prameny nezmiňují.

Dozvídáme se ovšem, že v říjnu byla na tento post prozatímně přijata Marie Partschová, z Prahy, již čtvrtá učitelka pro šití prádla. Její působení, ale nebylo příliš dlouhé, přestože byla doporučena pražským ženským výrobním spolkem, již začátkem prosince jí dal spolek výpověď k 1. lednu 1892, důvodem byla její nedostatečná praxe.²⁰⁴ Toto časté střídání učitelek nemělo dobré dopady pro školu a ani pro žákyně. Jelikož výuka v odborných předmětech ztrácela na svém efektu, a škola, respektive spolek se nemohl reprezentovat novými pracemi na svých výstavách, které konala na konci školního roku. To vše změnil až nástup Alžběty Belšanové,²⁰⁵ „snaživé, horlivé a dovedné“ učitelky, jež do školy nastoupila v lednu 1892 a působila zde až do roku 1917.²⁰⁶ A. Belšanovou vystřídala na pozici odborné učitelky šití prádla Marie Sudová, která na škole vyučovala do roku 1920.

To v oddělení šití šatů byla situace jiná, zde se mezi lety 1885 až 1920 vystřídaly pouze tři učitelky. Tou první byla Eva Tuschnerová, pocházející z Ležáků, která na škole učila necelý jeden rok. Důvodem jejího odchodu bylo to, že nepřistoupila na celodenní vyučování. Proto spolek podal žádost pražskému výrobnímu spolkem, aby jim pomohl nalézt novou učitelku pro

²⁰¹ Tamtéž, protokol z 15. března 1889.

²⁰² SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Zápisy ze schůzí a porad 1889–1900*, inv.č. 290, protokol z 4. března 1890.

²⁰³ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Zápisy ze schůzí a porad 1890-1891*, inv.č.291, protokol z 8. ledna 1891.

²⁰⁴ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Knihy protokolů 1891–1901*, inv.č.292, protokol z 28.listopadu 1891.

²⁰⁵ Alžběta Belšanová se narodila 19.listopadu 1858 v Prachaticích.

²⁰⁶ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Knihy protokolů 1891–1901*, inv.č.292, Jednatelská zpráva za školní rok 1891/1892.

toto oddělení.²⁰⁷ Nová učitelka měla nastoupit od 1. března 1886, spolek si vybral na toto místo Žofii Ungrovou, která měla při nástupu doložit své vysvědčení a spolek ji určil plat ve výši 350 zlatých ročně.²⁰⁸ Žofie Ungrová v době svého nástupu ve škole učila mimo šití šatů také výuku střihů, která ve škole probíhala od poloviny května do poloviny července.²⁰⁹ Ale již na začátku července skolila slečnu Ungrovou nemoc.²¹⁰ Podle podmínek, které uzavřela se spolkem měla nárok na čtrnáctidenní dovolenou, kterou si vybrala. Na spolkový výbor se ale obrátil lékař slečny Ungrové, který výboru sdělil, že její nemoc bude potřebovat na vyléčení delší dobu. Proto se spolek rozhodl, že se o pomoc obrátí na pražský spolek, aby znovu pomohl k nalezení učitelky, která by na škole vyučovala po dobu nemoci Žofie Ungrové. Do doby, než by se našla nová náhrada se spolek dohodl na tom, že bude výuka šití šatů přerušena. Netrvalo příliš dlouho a jako zástup byla vybrána Marie Glasrová, která byla původně přijata na dobu šesti neděl s měsíčním platem 35 zlatých. V této době ještě nikdo netušil, že se Marie Glasrová stane učitelkou v tomto oddělení na dlouhých 39 let a svoji učitelskou kariéru na škole zakončí až v roce 1925. Nebylo to jasné ani v roce 1896, kdy onemocněla závažným zápallem plic. Kdy po dobu její nemoci v oddělení šití šatů suplovala dva měsíce bývalá žákyně školy Marie Nováková.²¹¹ Když došlo k rozšíření o druhé oddělení šití prádla, byla do nového oddělení ustanovena slečna Tisková. Po jejím úmrtí 1. října 1906 zde vyučovala Emilie Stárová.²¹² E. Stárovou od 1. prosince 1911 vystřídala Františka Cellerová, která ve škole působila až do roku 1920.²¹³

Všechny odborné učitelky vyučující na škole mezi lety 1885 až 1920 musely sami projít před nástupem do Odborné školy v Chrudimi vzděláním, které jim umožnilo získat pozici učitelky. Díky dochovaným materiálům tak lze zrekonstruovat cestu čtyř výše uvedených učitelek k získání jejich učitelských dovedností. První z nich je učitelka I. oddělení šití bílého prádla Alžběta Belšanová, která své zkušenosti v ručních pracích získala roku 1879 na českém

²⁰⁷ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Zápisy ze schůzí a porad 1885-1886*, inv. č. 286, protokol z 24. ledna 1886.

²⁰⁸ Tamtéž, protokol z 7. února 1886.

²⁰⁹ Tamtéž, protokol z 6. května 1886.

²¹⁰ O kterou nemoc se jednalo nelze říct, jelikož v pramenech se přesnější popis její nemoci nevyskytuje.

²¹¹ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Knihy protokolů 1891-1901*, inv. č. 292, protokol z 6. července 1896.

²¹² Emilie Stárová se narodila 1. listopadu 1886 v Písku.

²¹³ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Školní kronika /červená vazba/ 1885-1935*, inv. č. 282.

ústavě k vzdělávání učitelek v Praze. Než nastoupila do školy výrobního spolku v Chrudimi, působila od roku 1880 do roku 1888 jako mimořádná učitelka v Domašíně. Poté vypomáhala čtyři roky jako pomocná učitelka v II. obecné dívčí škole na Královských Vinohradech. Dalšími učitelkami, u kterých lze vysledovat jejich cestu vzdělání k jejich znalostem byly již učitelky II. oddělení šití šatů, a to Marie Glasrová,²¹⁴ která se stala jednou z nejdéle vyučujících odborných učitelek na Odborné škole v Chrudimi. Své znalosti nabyla v průmyslové a obchodní škole Ženského výrobního spolku v Praze a v kurzu pro vzdělávání učitelek, který též pořádal pražský výrobní spolek. Poté byla samostatnou učitelkou ženských ručních prací na soukromé obecné dívčí škole s právem veřejnosti v Praze v roce 1877. Mezi lety 1878 až 1886 než nastoupila na místo učitelky v Chrudimi byla zaměstnaná prováděním živnostenské praxe v kreslení stříhů, přistřihování a šití dámských šatů v rodinách.²¹⁵ Dochované informace o vzdělání a předchozího povolání se dochovaly i v případě Emilie Stárové,²¹⁶ která ve svých devatenácti letech získala vysvědčení z umělecko-průmyslové školy z oboru uměleckého vyšívání. Těsně před nástupem do chrudimské školy se zúčastnila industriálního kurzu, který pořádal Ústav k vzdělávání učitelek v Praze. Poslední učitelkou, o které jsou dochované údaje je Františka Cellerová, která své vzdělání získala v Karlíně, kde absolvovala dívčí pokračovací a průmyslovou školu, dále pak industriální kurz při průmyslové škole pokračovací Ženského výrobního spolku v Praze, dále pak navštěvovala pokračovací kurz pro odborné učitelky dívčích odborných škol rodinných. Poté nastoupila jako učitelka na Ženské průmyslové škole výrobního spolku v Chrudimi.

Ani po nástupu do pozice odborné učitelky nekončilo u těchto a ani u dalších dam jejich vzdělání. Jelikož se učitelky snažily a měly též povinnost vzdělávat dívky nejnovějšími technologiemi a způsobům v šití, musely se i ony v těchto dovednostech dále vzdělávat. Nebylo tedy ničím zvláštním, že učitelky byly posílány na kurzy, které pořádal především Ženský výrobní spolek v Praze. Tyto kurzy byly právě zvláště určeny pro vzdělávání odborných učitelek, které se tak učily novým metodám kreslení stříhů společně s novými vyšívacími vzory.

²¹⁴ Marie Glasrová se narodila 22. listopadu v České Třebové.

²¹⁵ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Školní kronika /červená vazba/ 1885-1935*, inv.č. 282.

²¹⁶ Emilie Stárová se narodila 1. listopadu 1886 v Písku.

6 Žákyně školy Ženského výrobního spolku

V prvním roce fungování školy nebylo na začátku vůbec rozhodnuto o podobě přijímání nových žákyň. Nebyly určeny podmínky ani datum, ke kterému by měly být dívky přijaty. Tyto prvotní organizační nedostatky byly ovšem během několika měsíců vyřešeny, aby mohlo dojít k řádnému vyučování. Výbor spolku tak došel k rozhodnutí, že dívka, která bude chtít do výrobní školy vstoupit, bude muset absolvovat přijímací zkoušku, která následně měla rozhodnout o tom, do kterého z dvou oddělení bude přiřazena.²¹⁷ Pokud dívka hodlala přestoupit z jednoho oddělení do druhého, bylo jí to umožněno, ale pouze v pololetí a za podmínky, že k tomu dala její vyučující svolení. Během těchto přestupů se mohlo stát také, že dívka byla opětovně přezkoušena ve svých dovednostech.

O konečné podobě podmínek přijímání žákyň můžeme hovořit až na konci školního roku 1885/86, kdy došlo k finálnímu rozhodnutí v této otázce. Zápisy byly stanoveny na 13. 14. a 15. září. V tento den výuka začínala návštěvou mše v kostele sv. Kateřiny, kterou vedle žákyň pokračovací školy navštěvovaly i žákyně dívčí měšťanské školy. Dívky se přijímaly do literních předmětů na začátku školního roku a v pololetí, do pracoven byly přijímány čtyřikrát ročně, a to v září, prosinci, únoru a květnu. Každá dívka, která měla zájem studovat na odborné škole se musela prokázat vysvědčením z obecné či měšťanské školy. Vedle výše zmiňovaného měsíčního školného platily dívky také zápisné, které bylo stanoveno na 1 zlatý, pokud ale zájemkyně šla k zápisu až v pololetí, platila jen 50 krejcarů a školné na měsíc dopředu. Od školného mohly být některé chrudimské dívky osvobozeny, pokud se prokázaly řádným vysvědčením o nemajetnosti.²¹⁸ Ve třídě, kde byly žákyně vyučovány, docházelo k tomu, že dívky, které byly osvobozeny od placení školného byly posazovány k jednomu stolu společně, důvodem bylo to, že tyto žákyně nesměly v hodinách šít pro sebe, ale jen pro spolek. Pokud by došlo k tomu, že by některá z nich chtěla šít něco pro sebe, musela zaplatit měsíční školné. Aby této výjimky žákyně nezneužívaly, členky spolku se rozhodly, že dívky smí šít samy pro sebe jen jednou za semestr.²¹⁹

²¹⁷ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Zápisy ze schůzí a porad 1885-1886*, inv.č. 286, protokol z 29. října 1885.

²¹⁸ Tamtéž, protokol z 6. července 1886.

²¹⁹ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Zápisy ze schůzí a porad 1886-1887*, inv.č. 287, protokol z 17. května 1887.

Dalším důvodem, kdy osvobozené žákyně od školného musely začít školné platit bylo v případě, kdy nedocházely řádně do školy.²²⁰ V případě, kdy se kterákoliv žákyně nedostavila na hodinu, měla za svoji povinnost přinést omluvenku. Pokud došlo k častému zameškávání a nedocházení na výuku, byli v tomto případě školou informováni samotní rodiče s tím, že pokud nebude jejich dcera pilně navštěvovat hodiny nebo nebude nosit řádné omluvenky, bude moci být ze školy vyloučena.²²¹ Zda k nějakému vyloučení v průběhu fungování školy z tohoto důvodu došlo, se z pramenů přímo nedozvídáme. Uváděny jsou jen příklady domluv či varování. Přestože jsou u dívek, a to především pro školní roky 1909 až 1920 zaznamenány údaje v případě jejich dřívějšího odchodu ze školy. Tento údaj se tak skládá ve většině případů jen z data, ke kterému žákyně školu opouští.

Žákyně ve škole podléhaly přísnému dohledu. Dbalo se především na to, aby se v jednotlivých odděleních nevěnovaly případně jiné práci. V tomto případě šlo hlavně o vyšívání, které mělo být povolováno jen pokročilejším žákyním, a to teprve v II. školním pololetí. Dále se dohlíželo na to, aby se po skončení dopolední výuky, než začne odpolední výuka nezdržovaly v učebnách, také se kontrolovalo, zda není žádná místnost po skončení výuky poškozena. Důvodem bylo to, že v začátcích probíhala školní výuka v pronajatých místnostech a v případě vzniklé škody, by musel případné opravy hradit spolek pronajímateli.²²²

K změnám v přijímání žákyň došlo ve školním roce 1909/10, kdy se dívky musely prokázat dobrým prospěchem a vysvědčením svého doposud nejvyššího ukončeného vzdělání. Společně s tím musela dívka splňovat věkovou hranici čtrnácti let, kterou měla dovršit nejpozději do konce školního roku. Tím pádem mohla být dívka přijata v měsíci září ještě jako třináctiletá. Pro vstup do II. ročníku se musely dívky prokázat svými dosaženými vědomostmi a též zručností, která tak měla odpovídat I. ročníku. Povinností budoucí žákyně se tak stalo prokázáním se dostatečným vysvědčením, popřípadě došlo k jejímu přezkoušení. Pro vstup do II. ročníku byla ustanovena věková hranice patnácti let se stejnou podmínkou, že může být

²²⁰ SOKA Chrudim, Odborní škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Zápisy ze schůzí Ženského výrobního spolku v Chrudimi 1886-1887*, inv. č. 287, protokol z 17.května 1887.

²²¹ SOKA Chrudim, Odborní škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Zápisy ze schůzí Ženského výrobního spolku v Chrudimi 1885-1886*, inv.č. 286, protokol z 6.ledna 1886.

²²² SOKA Chrudim, Odborní škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Zápisy ze schůzí Ženského výrobního spolku v Chrudimi 1887-1888*, inv. č. 288, protokol z 17.září 1888.

dívka přijata v měsíci září jako čtrnáctiletá, ale do konce roku musí oslavit své patnácté narozeniny. Zvláštní ohled se bral na žákyně, které prošly před nástupem do školy praxí. Mimořádné žákyně se přijímaly tzv. žákyně mimořádné, ovšem jen v případě, že byla dostatečná kapacita v ročníku. Pro I. ročník byla stanovena kapacita 30 dívek a pro II. ročník 22 dívek, následně navýšeném též na kapacitu 30 dívek. Mimořádná žákyně se pro přijetí prokázala dosaženým vzděláním a dostatečnými ručními znalostmi. Zápisy do školy se konaly ve dvou termínech, a to v měsíci červenci během konání školní výstavy a poté v měsíci září obvykle v týdnu před zahájením výuky. K zápisu se měla dívka vždy dostavit v doprovodu svých rodičů nebo jiných zákonných zástupců. Výše zápisného byla nově stanovena na 2 K, dále se přispívalo stejnou částkou na pomůcky, které žákyně využívaly při hodinách odborných a literárních. Výše školného byla v I. třídě ustanovena na 40 K ročně a v II. třídě na 70 K ročně, jelikož v tomto druhém ročníku dívky navštěvovaly ještě pracovnu a peníze tak šly na její pronájem. Stejně jako na počátku působení školy, tak i v tomto období mohly být dívky osvobozeny úplně nebo částečně od placení školného. A to v případě, kdy se prokázaly tím, že pochází z rodinného prostředí trpícího chudobou. Osvobozené od školného bez udání důvodů byli žákyně, které neměly ani jednoho z rodičů, jednalo se tedy o sirotky.²²³

Po splnění řádné výuky na průmyslové škole mělo být žákyním vystaveno tzv. výroční vysvědčení jak z I. tak i z II. třídy, v případě řádného neabsolvování ročníku bylo dívkám vystavováno vysvědčení na tzv. odchodnou. Žákyně dostávaly též zvláštní vysvědčení z návštěvnosti dílen, které následovalo výroční vysvědčení. Mimořádné žákyně též dostávaly vysvědčení, které mělo podobu potvrzení o návštěvnosti hodin odborné školy. Pokud se dívky zúčastnily speciálních kurzů, které škola pořádala, i z nich jim mělo být dáno vysvědčení. Tato vysvědčení měla dívkám pomoci k získání budoucího zaměstnání.

²²³ SOKA Chrudim, Odborní škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Zpráva o činnosti Ženského výrobního spolku v Chrudimi a jeho nově organizované škole průmyslové 1909.*, inv.č. 270.

6.1 Návštěvnost školy

V průběhu let prošlo školou výrobního spolku několik dívek. Zprvu různého věkového složení, náboženství, rozličných sociálních poměrů a různých lokalit nejen chrudimského kraje, přičemž většinu žákyň navštěvující školu tvořily chrudimské dívky. Z dochovaných materiálů, jako jsou školní katalogy či výpisy žákyň můžeme vyčíst právě tyto zmiňované informace. Ovšem ne pro každé školní období. V různých letech se zaměřovaly zápisy na různé aspekty. Také se musí brát v potaz to, že se některé tyto zápisy do dnešních dnů nedochovaly.

Mezi nejvíce ucelené informace patří ty o počtu dívek, které školou v jednotlivých školních letech prošly. S tím, že se nejčastěji uváděl celkový počet žákyň, které školu navštívily za celý školní rok. Tento počet se neshodoval např. s počtem žákyň na konci školního roku, ten byl vždy menší, jelikož školu žákyně nemusely zprvu navštěvovat tak jak je tomu dnes, ale návštěvnost školy byla dána minimálním počtem odchozených měsíců a těch bylo pět. Po těchto pěti měsících mohla žákyně školu opustit. V období fungování školy jako Pokračovací školy Ženského výrobního spolku se stal nejnavštěvovanějším rokem v I. oddělení šití bílého prádla školní rok 1899/1900. V tomto přelomovém roce prošlo školou celkem 116 dívek, naproti tomu nejméně dívek prošlo tímto oddělením ve školním roce 1904/05 a to v počtu 44 žákyň. Návštěvnost II. oddělení šití šatů byla již od počátku nižší než v I. oddělení. Ovšem můžeme zde oproti I. oddělení hovořit o téměř rovnocenné návštěvnosti v celém období zahrnující školní rok 1885/86 a 1909/10, který činil návštěvnost v průměru 47,6 dívek za rok. Přesto mezi vyčnívající rok můžeme zařadit školní rok 1890/92, kdy tímto II. oddělením prošlo 96 dívek, nejméně naopak v školním roce 1886/87, kdy oddělením prošlo 35 dívek. Po změně roku 1909, kdy se z Pokračovací školy stala Průmyslová škola dívčí pro oděvnictví, se může zdát, že počet dívek, které školou prošly je menší. Ovšem v tomto případě se jedná již o počet dívek, které školu navštěvovaly po celý školní rok. Ve školním roce 1917/18 byl zájem o první ročník školy tak veliký, že došlo k rozdělení třídy na dvě oddělení a to I. A a I.B. Druhý ročník se rozdělovat nemusel, jelikož to jeho návštěvnost nevyžadovala. Ne každá dívka totiž po absolvování prvního ročníku pokračovala do ročníku druhého. Pro roky 1915 až 1917 se bohužel nedochovaly školní katalogy, proto nelze pro tyto roky určit kolik dívek do školy chodilo. A nejen to, pro tyto školní roky se tak nedochoval žádný záznam, který by nám napověděl o dalších možných informacích z tohoto období.

Školní rok	I. Oddělení šití bílého prádla	II. Oddělení šití šatů
1885/86	/	/
1886/87	66	35
1887/88	66	51
1888/89	60	49
1889/90	75	47
1890/91	98	96
1891/92	70	50
1892/93	52	41
1893/94	78	46
1894/95	71	46
1895/96	77	47
1896/97	67	38
1897/98	81	52
1898/99	104	53
1899/1900	116	58
1900/01	104	54
1901/02	58	49
1902/03	49	41
1903/04	50	47
1904/05	44	45
1905/06	51	52
1906/07	54	52
1907/08	50	49
1908/09	54	47
1909/10	62	45
1910/11	54	
1911/12	57	
1912/13	50	

Tabulka č.3) Počet žákyň I. a II. oddělení Pokračovací školy mezi lety 1885-1913

Průmyslová škola pro oděvnictví		
Školní rok	I. Ročník šití prádla	II. Ročník šití šatů
1910/11	/	22
1911/12	19	15
1912/13	19	14
1913/14	20	20
1914/15	20	20
1915/16	27	není katalog
1916/17	31	není katalog

Tab. č.4)

Průmyslová škola pro oděvnictví			
Školní rok	I.A	I.B	II. R
1917/18	31	18	27
1918/19	30	24	23
1919/20	30	39	29

Tabulka č.4) a 5) Počet žákyň I. a II. ročníku Ženské školy průmyslové pro oděvnictví mezi lety 1910-1920

6.2 Náboženství

Mezi další nejlépe rekonstruované záznamy patří ty o náboženském vyznání dívek, možná lépe, než o náboženském vyznání by se dalo mluvit o tom, k jaké víře byly dívky zapsány. Tyto údaje, které si škola zaznamenávala, byly důležité především z hlediska náboženských aktivit, kterých se škola a její žákyně zúčastnily. Jednalo se tak o festivity, konané na začátku a na konci školního roku, ale i o mše konané o Vánocích či Velikonocích. Ale také z důvodu konání krátké ranní modlitby, kterou se mělo zahájit vyučování. K tomuto účelu sloužil v místnostech, kde výuka probíhala svatý obrázek nebo kříž, tyto artefakty byly v učebních místnostech do konce habsburské monarchie. Lze se domnívat, přestože to dané prameny neuvádějí, že právě dívky jiného, než katolického vyznání se těchto aktivit nemusely účastnit.

Mezi náboženstvími, které jsou ve školních pramenech zaznamenány se nacházejí náboženství katolické, evangelické a židovské, které je zapisované jako izraelské. Největší počet dívek bylo katoliček. Katolická církev a náboženství bylo totiž ve městě nejvíce zastoupeno. Poté následovalo zastoupení evangelické. V Chrudimi vznikl evangelický kostel až v roce 1890, a až od roku 1895 se dá hovořit o samostatné chrudimské evangelické obci. Do té doby museli totiž místní chrudimští obyvatelé, a nejen oni navštěvovat evangelický kostel

ve Dvakačovicích. Právě chrudimští evangelíci byli až do zmiňovaného roku 1895 součástí dvakačovické evangelické obce. Nejméně zastoupeným náboženstvím mezi dívkami bylo náboženství židovské.

Náboženství	I. Oddělení šití bílého prádla			II. Oddělení šití šatů		
	katolické	evangelické	židovské	katolické	evangelické	židovské
Školní rok						
1892/93	47	2	3	37	3	1
1893/94	77	1	/	43	2	1
1894/95	68	2	1	44	1	1
1895/96	71	6	/	45	1	1
1896/97	63	4	/	36	1	1
1897/98	75	4	2	50	1	1
1898/99	98	6	/	49	3	1
1899/1900	108	7	1	53	4	1
1900/01	101	3	/	51	3	/
1901/02	58	/	/	49	/	/
1902/03	49	/	/	41	/	/
1903/04	46	4	/	46	1	/
1904/05	40	4	/	44	/	1
1905/06	38	4	/	52	/	/
1906/07	49	5	/	51	1	/
1907/08	?	?	?	49	/	/
1908/09	?	?	?	45	2	/

Tabulka č.6) Náboženské složení dívek ve školním roce 1892 až 1909

6.3 Věkové složení

Mnohem důležitější než otázka náboženská, z dnešního hlediska může být otázka věku dívek navštěvující odbornou školu. O důležitosti sledování věku dívek, vypovídá samotný důraz, který byl kladen při přijímání dívek do školy. Jak již bylo zmíněno pro přijímání do I. ročníku průmyslové školy byla určena hranice čtrnácti let, kterou musela dívka splnit do konce přijímacího roku. Přestože byla určena minimální věková hranice pro přijetí, horní věková hranice byla neomezená, proto se mohly v I. ročníku vzdělávat i dívky starší čtrnácti let. Věkové složení ve škole můžeme zkoumat již od školního roku 1900/01, kdy byla škola ještě rozdělena na I. a II. oddělení s tím, že pro školní roky 1902/03 až 1908/09 se dochovaly jen záznamy věku

z II. oddělení šití šatů, jehož nejstaršími návštěvnicemi byly ve školním roce 1905/06 tři žákyně ve věku 30 až 31 let. Výjimkou ovšem nebyly ani žákyně mezi věkovým rozhraním 20 až 29 let, které navštěvovaly školu převážně ve školním roce 1906/07. Školu průměrně navštěvovalo v tomto oddělení nejvíce dívek ve věku 17 až 18 let. Mezi lety 1900 až 1911 se neseťkáváme s tím, že by ve škole byla přijata žákyně mladší čtrnácti let. Až od školního roku 1911/12 se setkáváme s prvními žákyněmi, které nastupovaly jako třináctileté. Přesto bychom v období 1909/10 až 1919/20 našly nejčastěji dívky ve věku 14 až 15 let. Ani v těchto školních letech nebylo odchylkou, když byla dívka starší, nejstarší dívkou navštěvující I. ročník průmyslové školy se tak stala žákyně, které bylo v době nástupu do školy 22 let.

věk	1900/01		1901/02		1902/03		1903/04		1904/05		1905/06		1906/07		1907/08		1908/09	
	I. oddělení šití prádla *)	II. oddělení šití šatů **)	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.
14-15	38	3	7	8		1	8	1		2			1					
15-16	37	4	16	12		4	14	7		6		7		4		4		9
16-17	16	19	14	15		10	15	12		13		8		4		9		10
17-18	9	15	11	9		13	9	14		8		18		11		11		14
18-19	2	8	5	2		8	1	7		7		9		9		8		6
19-20	1	2	5	2		4	3	5		4		3		10		5		4
20-21	1	2		1		1				4		3		5		4		1
21-22														1		6		1
22-23		1												2				1
23-24										1				3		1		1
25-26														1		1		
29-30														1				
30-31												3						

*) dále v tabulce označeno pouze jako I. **) dále v tabulce označováno pouze jako II.
Tab. č. 7) Věkové složení dívek během školního roku 1900/01 až 1908/09

věk	1909/10	1910/11	1911/12	1912/13	1913/14	1914/15	1915/16	1917/18	1917/18		1918/19		1919/20	
									I.A	I.B	I.A	I.B	I.A	I.B
13-14			1	2	2		3			3	1	3	4	1
14-15	10	10	7	14	12	16	9	3	17	12	12	11	25	15
15-16	6	5	7	2	6	4	14	16	4	6	8	11	2	10
16-17	2	1	5	2	2		1	5	5	3	4		1	6
17-18			1	1	1			6	4	2	5	4		3
18-19	1			1				2	1	2	1	2		2
19-20	1		1				1		2	1	2	1		1
20-21	2	1							1					1
21-22		1								1				1
22-23	1													

Tab. č. 8) Věkové složení dívek během školního roku 1909/10 až 1919/20

6.4 Národnost a místo geografického původu

Období 19.století se stalo časem, kdy se postupně čím dál tím více řešila otázka národnosti. Proto se nelze divit, že národnostní původ se stal součástí zápisů školních materiálů. Tuto národnostní složku, postupem času vyměnila složka zabývající se místem narození a místem bydliště. Tato druhá složka se stává mnohem důležitější, a to v rámci místa bydliště, podle něj můžeme dnes pozorovat z jak širokého okolí a z jakých lokalit dívky Odbornou školu v Chrudimi navštěvovaly viz *Tab. č. 10) Místa odkud pocházely žákyně navštěvující I. ročník Ženské školy průmyslové pro oděvnictví mezi roky 1909 až 1920.*

Mezi školními roky 1892 až 1908 můžeme v I. oddělení šití bílého prádla sledovat národnostní původ dívek. Většinu tvořily národností narozené v Čechách, dále pak na Moravě, Uhrách, po jednom případě pak v Dolních Rakousích, Istrii, Štýrsku, Bulharsku a Rusku. Mezi zajímavost lze uvést, že ve školním roce 1907/1908 je uváděno místo národností narození jiné pojmenování, a to pro případ Čech a Moravy pojmem Československé a pro Uherské jednoduché označení Uherka. V II. oddělení zaznamenávají prameny národností složení dívek až od roku 1901 do roku 1909, největší zastoupení zde též tvořili dívky pocházející z českého prostředí, našly bychom, ale mezi nimi i tři dívky pocházející z Uher, jednu ze Slezska a Německa. Jak znázorňuje *Tab. č. 9) Národnostní složení žákyň ve školním roce 1892 až 1909.*

Národností narozené	I. Oddělení šití bílého prádla				II. Oddělení šití šatů			
	v Čechách	na Moravě	jiné zemi		v Čechách	na Moravě	jiné zemi	
Školní rok								
1892/93	?	?	?					
1893/94	72	3	2 dolních Rakousích	1 v Istrii				
1894/95	?	?	?					
1895/96	?	?	?					
1896/97	64	1	1 ve Štýrsku	1 v Uhrách				
1897/98	79	1	1 v Bulharsku					
1898/99	103		1 v Rusku					
1899/1900	?	?	?					
1900/01	?	?	?					
1901/02	58	/	/		49	/	/	
1902/03	49	/	/		40	/	1 v Uhrách	
1903/04	50	/	/		47	/	/	
1904/05	44	/	/		45	/	/	
1905/06	51	/	/		51	/	1 ze Slezska	
1906/07	53	/	1 v Uhrách		52	/	/	
1907/08	49 Čechoslo vanek	/	1 v Uhrách		47	/	1 Německá	1 v Uhrách
1908/09	?	?	?		46	/	1 v Uhrách	

Tab. č 9) Národnostní složení žákyň ve školním roce 1892 až 1909

Jak už bylo zmíněno národnostní pohled vystřídalý údaje zabývající se místem bydliště dívek. Dívky navštěvující školu Ženského výrobního spolku pocházely převážně z Chrudimi. Mezi roky 1909 až 1920 prošlo prvním ročníkem celkem 187 dívek, které měly své bydliště právě v ní. Druhé nejvyšší zastoupení měly dívky z cca 4 km od Chrudimi vzdálených Slatiňan, z nich za celé výše zmíněné období pocházelo celkem 23 žákyň. Dalšími místy odkud žákyně pocházely byly např. Bylany (10 ž.), Heřmanův Městec (11 ž.), Chrást (6 ž.), Kočí (12 ž.), Tuněchody (14 ž.). Přestože většinu žákyň tvořily dívky pocházející z kdysi územně označovaného Východočeského kraje, našly bychom zde, ale i dívky pocházející např. z Prostějova, Rašova, Kandratic, Dvora Králové n. Labem, či okolí Prahy dnes Praha – Michle, Koloděje a Jesenice, z nejbližšího místa pak pocházela žákyně ze Slovenského Rybárpole dnešní městské části Ružomberku.

Ne všechny dívky ovšem každý den do školy z místa svého bydliště docházely či dojížděly, přestože se jejich bydliště nacházelo v rámci okolí Chrudimě. Mnoho z nich mělo ubytování přímo ve městě, jednalo se tak např. o žákyně pocházející z Bojanova, Dobrkova, Holic, Honvic, Proseče, Skoranova a Skutče a dalších viz Tab.č.10). *Místa odkud pocházely žákyně navštěvující I. ročník Ženské školy průmyslové pro oděvnictví mezi roky 1909 až 1920.* V Chrudimi také samozřejmě bydlely i dívky pocházející ze vzdálenějších koutů a to z Brádlá, Březnice, Černé Hory, Dolní Rovně, Jesenice, Polné, Popovic, Pozlovic, Prahy, Předměřic, Rovenčina na Moravě, a ze zmiňovaného Rybárpole atd. Ne vždy, ale musely dívky ze vzdálenějších lokalit bydlet přímo v Chrudimi, např. žákyně z Prostějova bydlela v Topoli, dívka navštěvující školu v školním roce 1911/12 pocházející ze Stolan bydlela v Ostřešanech a žákyně pocházející z Vacenic u Kyjova bydlela v době docházení do školy v Chrásti. Mezi zajímavosti lze uvést dvě dívky, které mají jako své trvalé bydliště uveden místní chrudimský sirotčinec.²²⁴ K nim lze zařadit i dívku navštěvující školu v roce 1914/15 o níž se dozvídáme, že její matka, která v té době byla již vdovou a byla umístěna v Bohnicích pro duševně nemocné, se staral její poručník Václav Virius, truhlář, který bydlel v Chrudimi, přesto ale dívka bydlela u paní Křivánkové chrudimské soukromnice.²²⁵

Přehledný soupis míst odkud dívky pocházely podává Tab. č.10) v níž jsou na prvním místě abecedně zaznamenány jména měst či vesnic, na druhém místě následuje počet dívek,

²²⁴ Tyto dívky, byly od školního osvobozeny.

²²⁵ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku Chrudim, *Výkaz I. třídy za školní rok 1914-1915*, inv.č. 27.

které z tohoto místa pocházely, a to tedy za školní období 1909 až 1920. Ve třetím sloupci se nachází označení Ch u těch míst, z kterých dívky našly své ubytování během navštěvování školy u některých z chrudimských obyvatel, kteří nabízeli své byty k ubytování těchto žáků. Pokud byly dívky ubytovány z některých míst jinde než v Chrudimi, je místo jejich bydliště po dobu návštěvy školy rozepsáno. Dále je možné si všimnout označení Vk, které označuje místa, příslušící území Východočeského kraje, z nichž dívky našly své ubytování v Chrudimi a v jednom z případů v Ostřešanech.

Pro další znázornění geografického původu žáků slouží též mapy v obrazové příloze (Obr. č. 12), 13), 14) a 15)) této diplomové práce. Jedná se o mapy dostupné na portálu [googlemaps](https://www.google.com/maps), do kterých jsem označila místa původu žáků. Tyto místa jsou označeny převážně černou barvou, žlutou barvou jsou pak označena místa, z nichž pocházející dívky bydlely během studia v Chrudimi a modře pak ty místa z nichž bydlely v Topoli, Ostřešanech a Chrásti.

Jelikož se jedná o aktuální mapy České republiky, bylo tomu uzpůsobeno i vyhledávání jednotlivých míst. Jelikož dobové pojmenování některých míst se od daného sledovaného období mezi lety 1909 až 1920 do dnešních dnů proměnilo. Z tohoto důvodu je použito i dnešní pojmenování těchto lokalit v doložené Tab. č. 10). Příkladem může být např. dobový název míst Vostřešany dnešní Ostřešany, Úřetice dnešní Úhřetice nebo Vorel, dnešní Orel.

Bojanov	1	Ch	Vk	Ostružno	1		
Bořice u Hrochova Týnce	1			Ostřešany	3		
Brádlo	1	Ch		Pišt'ovy	1		
Brčekoly	4			Podmoklí	1		
Březnice	1	Ch		Polná	1	Ch	
Bukovina	1			Popovice	1	Ch	
Bukovka	1			Pozlovice – Luhačovice	1	Ch	
Čankovice	1			Praha – Michle	1	Ch	
Čepí	2			Proseč u Vysokého Mýta	1	Ch	Vk
Černá Hora	1	Ch		Prostějov	1	Topol	
Dobrkov	1	Ch	Vk	Předměřice	1	Ch	
Dolní Roveň	2	Ch		Příčany u Sedlčan	1		
Dubany	4			Rašov	1	Ch	
Heřmanův Městec	11			Rosice n. Labem	5		
Holice	1	Ch	Vk	Rosice u Chrastí	4		
Honvice	1	Ch	Vk	Rousov	1		
Hostovice	3			Rovečín – Morava	2	Ch	
Hradec Králové	1			Roveň	1		
Hrochův Týnec	5			Rozhovice	2		
Hůrka	1			Rybárpole – Slovensko	1	Ch	
Chotěboř	1			Řestoky	3		
Chrást	6			Skoranov	1	Ch	Vk
Chrudim	185+2			Skupice	2		
Jesenice	1	Ch		Skuteč	3	Ch	Vk
Jesničanky	1			Slatiňany	23		
Klešice	3			Slepotice	1		
Kočí	12			Sobětuchy	1		
Koloděje	1	Ch		Stičany	3		
Kostelec u Heřmanova Městce	1			Stolany	1	Ostřešany	Vk
Košetice	1	Ch		Topol	5		
Králův Dvůr n. Labem	1	Ch		Třibřichy	5		
Kuklenny	1	Ch		Tuněchody	14		
Kunčí	2			Úhřetice	2	Ch	Vk
Kundratice	1			Úhřetická Lhota	1	Ch	Vk
Lány	2			Vacenice u Kyjova	1	Chrást	
Litomyšl	1	Ch	Vk	Vápenný Podol	1		
Lukavice	1	Ch	Vk	Vejšovín	1	Ch	
Medlešice	1			Vejvanovice	2		
Městský sirotčinec Chrudim	2			Vorel*dnes Orel	5		
Moravany	2			Zaječice	3	Ch	Vk
Nabočany	1			Žďárec	1	Ch	Vk

Tab. č. 10) Místa odkud pocházely žákyně navštěvující I. ročník Ženské školy průmyslové pro oděvnictví mezi roky 1909 až 1920.

6.5 Sociální původ žákyň

Ze stejného období, a to tedy z let 1909 až 1920, můžeme z dochovaných materiálů vysledovat i sociální prostředí ze kterého dívky pocházely, jedná se o záznamy živnosti jejich rodičů, především otců, ale v některých případech i jejich matek. Za sledovanou dobu jedenácti let se lze setkat s různorodými pracovními pozicemi. Od úředníků, četníka a strážníka, poštovních doručovatelů, soudců, notářů, zaměstnanců drah jako byli průvodčí, strojvedoucí, železniční zřízenec až po dělníky a rolníky viz Tab.č.11) *Živnosti rodinných zástupců žákyň navštěvujících I. ročník Ženské školy průmyslové pro oděvnictví mezi roky 1909 až 1920*. Vedle toho tu je zaznamenáno i několik ženských profesí, které mají k sobě povětšinou i mužskou variantu, a tak např. vedle dělnic (5) tu jsou dělníci (14), hostinské (2) a hostinští (14), majitelka (8) a majitel (5) hospodářství, rolnice (4) a rolníci (67), soukromnice (6) a soukromník (1), švadleny (2) a krejčí (5). Mimo to tu najdeme např. kuchařku ve válečné kuchyni, jež byla matkou žákyně navštěvující školu v roce 1917/18.²²⁶

O ženských profesích se dozvídáme především díky tomu, že se jednalo z velké části o vdovy. Důvodem k zapsání matčiny profese mohlo ale být i to, že se jednalo o svobodnou matku. Poměr svobodných matek a vdov, se ale v tomto případě nedá vysledovat. Přesto u některých matek se přímo v kolonce zaměstnání rodinného příslušníka nalézá označení vdova, ve sledovaném období se tak jednalo o 16 žen takto označených. V těchto případech se vedle tohoto údaje uvádělo zaměstnání zesnulého manžela, ale také ne vždy, proto se lze dočíst, že se jednalo buď jen o vdovu (9) nebo o vdovu po učiteli (3), účetním (1), lesníkovi (1), obchodníkovi (1), cukrářském mistrovi (1). V případech, kdy dívka měla již pouze matku, byl jí určen mužský poručník, který byl ve školních záznamech též uváděn. Uvedeno bylo podobně jako u rodinného zástupce jméno, bydliště a zaměstnání.

Celkový obraz na zastoupení profesí rodičů pak podává, již zmiňovaná Tab.č.11) v níž jsou barevně vyznačeny profese o kterých jsem se zmiňovala v textu výše. Žlutě jsou tak označeny profese, které jsou spojeny převážně s učitelskými a úřednickými pracemi. Růžovou barvu pak označují zvláště profese spojené s železniční dráhou. K jejich označení vedlo osobní rozhodnutí vyzvednout tyto pozice, jelikož železnice tvořila v této době důležitou dopravní tepnu. Zelenou barvou jsou pak označena povolání matek, hnědou pak zaměstnání, které jsou

²²⁶ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku Chrudim, *Výkaz I.A. za školní rok 1917-1918*, inv.č.31.

stejná jako zaměstnání u žen s tím, že se jedná o muže. Nicméně v tabulce jsou uvedena i další neméně důležité profese, které dokazují to, že sociální původ dívek navštěvující školu Ženského výrobního spolku mezi lety 1909 až 1920 byl pestrý.

akademický malíř	1	kamnář	1	obecní dozorce	1	správce okresní německé pokladny	1
bednář	2	kapelník	1	obchodnice	1	správce zastávky	1
c. k. finanční rada	2	knížecí kočí	1	obchodník	24	statkář	3
c. k. kancelista	1	knížecí komorník	1	obchodník s dobyt看em	1	strážník	3
c. k. okresní zvěrolékař	1	kočí	3	obuvnický mistr	1	strážník na dráze	1
c. k. poštovní úředník	1	kolař	2	obuvník	13	strojmistr	1
c. k. profesor průmyslové školy	1	kotlář	2	oficiant úřadu c. k. geometra	1	strojní zámečník	1
c.k. naddozorce	1	kovář	5	pekař	5	strojník	6
cestař	2	kovářský dělník	1	posunovač na dráze	1	strojvedoucí	2
cestující	1	kovářský mistr	1	povozník	1	šafář	2
cihlářský mistr	1	koželuh	1	pradlena	1	švadlena	2
četnický strážmistr	1	krejčí	5	průvodčí vlaku	1	tajemník	1
dělnice	5	kruhař	1	rada zemského soudu	1	topič	4
dělník	14	krupař	1	respiciet finanční stráže	1	továrník	2
dělník truhlářský	1	kuchařka ve válečné kuchyni	1	rolnice	4	tratní mistr	1
dělník v pivovare	1	kupec	1	rolník	67	truhlář	5
dílevedoucí	1	listonoš	2	ředitel továrny	2	účetní	3
domkář	3	majitel hospodářství	5	řemenář	1	učitel	9
domovník	3	majitel mlékárny	3	řezbář	1	úředník	7
dozorce lučební továrny	1	majitel mlýna	2	řezník	5	vdova	16
dozorce v cukrovaru	2	majitel knihtiskařství	1	řídící učitel	5	velkoobchodník železáren	1
evidenční oficiál	2	majitelka hospodářství	8	sadař	1	vlak vedoucí c. k. státní dráhy	1
faktor knihář	1	majitelka krejčovského závodu	1	sedlář	2	vrchní knížecí kočí	1
fasádník	1	majitelka obchodu	1	skladník	1	vrchní kontrolor	1
hodinář	1	majitelka realit	1	sklář	1	vrchní resp. c. k. finanční stráže	1
holič vlásenkář	1	mistr obuvnický	2	sluha	3	vrchní soudní rada	3
hospodářský úředník	1	mlynář	7	soudní objednavatel	1	zahradník	3
hospodářský správce ve Dvorech	1	mlynářský pomocník	1	soudní podúředník	1	zámečník	2
hostinská	2	nadporučík četnictva	1	soudní vykonavatel	1	zástupce mlýna	1
hostinský	14	nádražní dozorce	1	soukromnice	6	zástupce pojišťovny	1
inspektor policejní stráže ve Vídni	1	nájemce statku	1	soukromník	1	zedník	2
inženýr	2	notář	1	správce cihelny	1	železniční zřízenec	2

Tab. č.11) Živnosti rodinných zástupců žákyn navštěvujících I. ročník Ženské školy průmyslové pro oděvnictví mezi roky 1909 až 1920.

6.6 Vzdělání dívek před nástupem do Odborné školy

Z důvodu prokazování se při přijímání do školy vysvědčením z nejvýše ukončeného předchozího vzdělání se dochovaly prameny ze školních let 1909 až 1920, které nechávají nahlédnout do seznamu nejvýše dosaženého vzdělání dívek před nástupem do I. ročníku školy Ženského výrobního spolku. Dozvídáme se tak, že žákyně školy prošly vzděláním na obchodních školách, obecných a měšťanských školách, měšťanských dívčích školách a dívčím lyceu a klášterních školách v Kutné Hoře a Moravské Třebové. Některé školy byly pouze jednoleté jako např. Obecná škola v Rousově a Obecná škola v Ostružně. Naopak jiné byly dokonce pětileté a to např. Obecná škola v Třebosicích, ve Vejvanovicích, Heřmanově Městci, Kočí, Chrudimi, Morašicích, Hrochově Týnci, Proseči, Slatiňanech a v Živanicích. Najdeme zde i jednu školu šestiletou, a to Obecnou školu v Ružomberku, kterou navštěvovala žákyně pocházející z Rybárpole na Slovensku. Dívky dále navštěvovaly před nástupem do školy Ženského výrobního spolku i různé pokračovací a vyšivací kurzy, které se konaly ve Slatiňanech, Moravské Třebové, Skutči, při Ženské průmyslové škole a průmyslovém muzeu v Chrudimi. Mezi další kurzy, které žákyně absolvovaly před nástupem do školy výrobního spolku, byly kurzy pořádané hospodyňskou školou v Chrudimi či kurzy německého jazyka pořádané v Chotěšově.

V uvedené Tab.č.12) je uvedeno nejvyšší ukončené vzdělání dívek, které bylo zakončeno v I. a II. třídě měšťanských a obecných škol, spolu s dívčím lyceem, obchodní školou a II. třídou gymnázia.

Jednotřídní obecná škola v Ostružně	1	II. třída měšťanské německé školy v Podbořanech	2
I. třída jednorocní obecné školy v Rousově	1	II. třída měšťanské školy dívčí v Chrudimi	75
I. třída městského dívčího lycea v Chrudimi	1	II. třída měšťanské školy dívčí v Podmoklí	2
I. třída měšťanské školy dívčí v Chrudimi	25	II. třída měšťanské školy dívčí v Slatiňanech	6
I. třída měšťanské školy v Chebu	1	II. třída měšťanské školy v Heřmanově Městci	2
II. oddělení II. třídy obecné školy v Hostovicích	1	II. třída měšťanské školy v Chrasti	1
II. oddělení II. třídy obecné školy v Topolí	3	II. třída měšťanské školy v Mímoni	2
II. třída gymnasia v Pardubicích	1	II. třída měšťanské školy v Pardubicích	1
II. třída městského dívčího lycea v Chrudimi	1	II. třída měšťanské školy v Polné	1
II. třída měšťanské dívčí školy v Chrasti	1	II. třída měšťanské školy ve Skutči	3
II. třída měšťanské dívčí školy v Karlově Dvoře	1	II. třída měšťanské školy ve Vídni	1
		Dvojtřídní obchodní škola v Chrudimi	2

Tab.č.12)

II. oddělení III. třídy obecné školy v Jezbořicích	2	III. třída měšťanské školy v Holicích	2
III. oddělení III. třídy obecné školy v Kočí	1	III. třída měšťanské školy v Horažďovicích	1
III. třída jubilejního městského lycea v Hradci Králové	1	III. třída měšťanské školy v Hradci Králové	1
III. třída městské školy v Praze	1	III. třída měšťanské školy v Chotěboři	1
III. třída městského dívčího lycea v Chrudimi	11	III. třída měšťanské školy v Chrasti	15
III. třída měšťanské dívčí školy v Heřmanově Městci	3	III. třída měšťanské školy v Mělníku	1
III. třída měšťanské školy dívčí v Chrudimi	139	III. třída měšťanské školy v Mladé Boleslavi	1
III. třída měšťanské školy dívčí v Sedlčanech u Tábora	2	III. třída měšťanské školy v Olomouci	1
III. třída měšťanské školy dívčí v Slatiňanech	6	III. třída měšťanské školy v Pardubicích	1
III. třída měšťanské školy v Blansku	2	III. třída měšťanské školy v Ronově u Doub.	1
III. třída měšťanské školy v Bohdanči	1	III. třída měšťanské školy ve Skutči	2
III. třída měšťanské školy v Březnici	1	III. třída obecné školy v Turkovicích	1
III. třída měšťanské školy v Bystřici u Pernštejna	1	III. třída obecné školy ve Svidnici	1
III. třída měšťanské školy v Heřmanově Městci	16	III. třída trojtřídní obecné školy v Zaječicích	1
		III. třída V. třídní obecné školy v Kočí	1

Tab. č. 13)

Podobné údaje jsou i v Tab. č.13) která uvádí nejvyšší ukončené vzdělání z II. tříd obecných, a měšťanských škol.

II. oddělení IV. třídy obecné školy v Hrochově Týnci	1	V. třída obecné školy v Hrochově Týnci	2
IV. třída městského dívčího lycea v Chrudimi	1	V. třída obecné školy v Morašicích	1
IV. třída měšťanské školy v Bystré u Poličky	1	V. třída obecné školy v Proseči	1
IV. třída obecné školy Chrudim	2	V. třída obecné školy v Slatiňanech	4
IV. třída obecné školy v Bojanově	1	V. třída obecné školy v Třebosicích	2
IV. třída obecné školy v Topoli	1	V. třída obecné školy ve Skupicích	1
IV. třída obecné školy v Turkovicích	1	V. třída obecné školy ve Vejvanovicích	2
II. oddělení V. třídy obecné školy v Třebosicích	1	V. třída pětitřídní obecné školy v Živanicích	1
II. oddělení V. třídy obecné školy ve Vejvanovicích	1	VI. třída obecné školy v Ružomberku	1
III. oddělení V. třídy obecné školy v Heřmanově Městci	1	c. k. vyšivácký kurz Chrudim	1
V. třída obecné školy v Nasavrkách	2	Hlaváčova obchodní škola na Královských Vinohradech	1
V. třída obecné školy dívčí v Chrudimi	9	Klášteří škola v Kutné Hoře	1
V. třída obecné školy německé ve Vídni	2	Klášteří škola v Moravské Třebové	3

Tab. č.12), 13), 14) Seznam doposud nejvyššího získaného vzdělání, které měly žákyně navštěvující I. ročník Ženské školy průmyslové pro oděvnictví mezi roky 1909 až 1920, ještě před nástupem do tohoto I. ročníku.

Poslední takováto tabulka je Tab.č.14), kde jsou zaznamenány školy, jež dívky ukončily ve IV. a V. ročníku spolu s uvedeným vyšivacím kurzem, který se konal v Chrudimi a Hlaváčkovou obchodní školou sídlící na Královských Vinohradech a dvěma Klášterními školami jednou v Kutné Hoře a druhou v Moravské Třebové.

Z dokladů o dosažení nejvyššího vzdělání před nástupem do I. ročníku průmyslové školy Ženského výrobního spolku mezi lety 1909 až 1920 se tak dozvídáme, že nejvíce dívek ukončilo své studium ve III. třídě měšťanské školy dívčí v Chrudimi, a to v počtu 139, po ní následovalo ukončené studium ve II. třídě měšťanské školy dívčí v Chrudimi počtem 75 žákyň. Stejnou školu, ale v I. třídě ukončilo 25 žákyň. Celkem 16 dívek poté získalo své nejvyšší vzdělání ve III. třídě měšťanské školy v Heřmanově Městci, III. třídou též ukončilo své vzdělání 15 žákyň z měšťanské školy v Chrasti, které následuje 11 dívek z měšťanského dívčího lycea v Chrudimi. V počtu 5 dívek pak získalo své dopsud nejvyšší vzdělání v V. třídě obecné školy v Chrudimi.

7 Stavba školní budovy

V této kapitole, jak název napovídá se budu zabývat především událostmi kolem stavby školní budovy Odborné školy pro ženská povolání, kde probíhala nejen výuka žákyň této školy, ale též schůze Ženského výrobního spolku, který našel v této budově své sídlo.

Otázka vlastní školní budovy se během 19. století stala velmi důležitou, a to pro každou ze školních institucí ať zřizovanou státem, soukromou osobou nebo spolkem. Nebylo tomu jinak ani u Odborné školy pro ženská povolání.

Před postavením vlastní školní budovy probíhala výuka školy Ženského výrobního spolku v Chrudimi mezi lety 1885 až 1897 především v pronajatých místnostech, které jí poskytli buď vlastníci soukromých bytů nebo jiné vzdělávací instituce sídlící ve městě. Ne vždy, ale pronajaté místnosti plnohodnotně plnily své potřeby a účelům odborné školy přestávaly postupem času vyhovovat. V těsných prostorách bytů se konaly např. i výroční výstavy, které byly svým obsahem často nedostačující, jelikož velikost místností tyto akce značně omezovala. Také zájem dívek o školu se v průběhu let zvyšoval a došlo tak k nárstu jejich počtu. Výstavba vlastní budovy se z těchto důvodů stala jedním z důležitých bodů, které chtěl spolek co nejrychleji vyřešit.²²⁷

V prvních dvou měsících fungování školy, probíhala výuka v domě předsedkyně spolku Valentiny Voženílkové. Po změnách školního vyučování, které proběhly k 1. listopadu 1885, přišel od města Chrudimi přípis, ve kterém se povoluje, aby škola při Ženském výrobním spolku využívala dvou místností školy sv. Kateřiny, a to na jeden rok.²²⁸ Co do samotné výbavy místností, škola využívala zapůjčený nábytek, až o několik měsíců později se spolek rozhodl pro školu zhotovit vlastní stoly a stojany, které sloužily především pro výuku vyšívání.²²⁹

Po ročním působení školy ve škole sv. Kateřiny, se jednalo, kde budou pronajaty nové místnosti. Spolkový výbor se shodl, že po dobu deseti měsíců bude nově sídlit v domě jedné z členek spolku paní Chytilové. Po skončení tohoto deseti měsíčního pronájmu není známo, až do roku 1892, kde a jaké prostory škola pro svoji výuku využívala. Lze se domnívat, že za tuto

²²⁷ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Školní kronika /červená vazba/ 1885-1935*, inv.č. 282, s. 7.

²²⁸ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Zápisy ze schůzí a porad 1885-1886*, inv.č. 286, protokol z 26. listopadu 1886.

²²⁹ Tamtéž, protokol z 5. února 1886.

dobu vystřídala několik chrudimských bytů svých členek či jiných podporovatelů školy, stejně jako tomu bylo do té doby. O dalším umístění školy pojednává teprve spolkový protokol z roku 1892, z něhož vyplývá, že se členky spolku rozhodly požádat samotného starostu Josefa Klimeše o to, aby jim poskytla chrudimská obec k pronájmu byt v části zvané Kotce.²³⁰ Zda k tomuto pronájmu ze strany obce došlo dále dochované materiály nic neříkají. Až po dalších dvou letech ze zápisů spolku lze dočíst zprávu o tom, že dosavadní školní místnosti „*nejdou dost světlé a též zdraví lidskému poněkud jsou škodlivé.*“ Důvodem bylo to, že v domě, kde škola měla své pronajaté místnosti, jeden z podnájemníků onemocněl epidemickou nemocí a ve škole se po dobu několika dní nevyučovalo. Rozhodnutí o nevyhovujících prostorech vydal okresní lékař.²³¹ Z těchto důvodů se spolek rozhodoval o tom, kde se budou nacházet nové a nejvhodnější místnosti pro odbornou školu. Stejně tak jako v předchozích zápisech není žádná zmínka o tom, kde se tento dům nacházel, či komu patřil. Zda se jednalo o nějaký dům v Kotcích, či jiné lokalitě.

Nedlouho poté co se ze strany okresního lékaře rozhodlo o nevyhovujících místnostech tohoto bytu pro školu, padl ze strany členů spolku návrh, aby se zřídil finanční fond pro výstavbu vlastní školní budovy, která by vyhovovala moderním požadavkům pro zřízení školy.²³² Stavba školy se totiž měla řídit přesnými postupy, které určoval §20 ministerského výnosu z roku 1873 a tedy především tím, že místní školní rady měly nejprve projekty škol a jejich následný rozpočet předložit okresní školní radě, která měla projekt prověřit především z technického a zdravotnického hlediska. V tomto nařízení se dále uvádělo, že příprav na stavbu školy se musí již od jejího začátku zúčastnit nejen techničtí pracovníci stavby, ale též místní lékař a pedagogové školy.²³³ Nařízení se, ale věnovalo i dalším věcem, jako byl vhodný výběr školního pozemku, v jehož případě se mělo jednat nejlépe o pozemek volný, v suché a zdravotně nezávadné lokalitě. Ale i samotné vnitřní a vnější podobě budovy. Školy měly být tedy podsklepené, projekty měly vždy počítat s možností rozšíření budovy, a to nejčastěji s ohledem na přístavbu dalšího patra. Chodby měly být světlé a větratelné, zřízeny měly být tzv. speciální místnosti pro uchovávání školních pomůcek tzv. kabinety, dále pak knihovna, sborovna a kancelář ředitele/ředitelky. Počet tříd se odvozoval od počtu žáků/žákyň, ideální

²³⁰ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Kniha protokolů 1891–1901*, inv.č. 292, protokol z 6. prosince 1892.

²³¹ Tamtéž, protokol z 10. února 1894.

²³² Tamtéž, , protokol z 7. listopadu 1894.

²³³ ŠIMEK, Jan. *Historie školních budov: od tereziánských reforem po současnost*. Praha: Národní pedagogické muzeum a knihovna J.A. Komenského, 2016. s. 88.

poměr učebny měl být 3:5 a umístěny v ní měly být kamna, skříně, tabule, katedra pro vyučujícího a lavice.²³⁴ Hygienické předpisy uváděly, že třídy mají být dobře osvětlené a větratelné, okna měla být velká, snadno otevíratelná s možností ventilace.²³⁵ Toto, a ještě víc přinášel obraz moderních požadavků na výstavbu školy, kterou chtěl spolek učinit.

Přestože, byl zřízen fond na stavbu školy, neměl spolek dostatek finančních prostředků, aby vybudoval školu hned. A právě otázka finanční bránila dlouhou dobu výstavbě. Z vlastních spolkových prostředků by se to spolku nikdy nepovedlo, proto se spolek musel obrátit na širokou veřejnost, správní radu občanské záložny a hospodářské záložny, chrudimskou spořitelnu, místní pivovar, cukrovar, sladovnu, na okresní zastupitelství a městskou radu. Dokonce byla poslána písemná prosba o podporu při stavbě kněžně Vilemíně Josefině z Auerspergu.²³⁶

Ke konci roku 1895 tak došlo k výběru vhodného místa, kde by škola měla být postavena, které se řídilo výše zmiňovaným paragrafem zákona z roku 1873. Za nejvhodnější stavební parcelu bylo vybráno místo na nároží Gymnasijní ulice a Poděbradovy třídy.²³⁷ Stavební místo patřilo rodině Detinově, jelikož si spolek nemohl dovolit koupit celou stavební parcelu, stal se spolumajitelem pozemku starosta Josef Klimeš, který zakoupil zadní část pozemku za 2 400 zlatých, přední část pozemků ve velikosti 300 m² zakoupil Ženský výrobní spolek za částku 3 600 zlatých v prosinci 1895 z peněz stavebního fondu.²³⁸

Stavební plány školy byly dány na starosti Ing. Josefu Staňkovi,²³⁹ který vyhotovil pro spolek dva stavební plány. První stavební plán byl v nákladu 34 975 zlatých. Takovou částku si spolek nemohl dovolit, proto se rozhodl pro druhý plán, jehož náklad činil 18 520 zlatých. Spolek požádal pana Staňka, aby zhotovil podrobný rozpočet s tím, že stavební plán

²³⁴ Tamtéž, s.91.

²³⁵ Tamtéž, s. 92.

²³⁶ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Kniha protokolů 1891–1901*, inv.č. 292, protokol z 29. dubna 1895.

²³⁷ Dnešní nároží ulice U parku a Poděbradovy ulice.

²³⁸ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Kniha protokolů 1891–1901*, inv.č. 292, protokol z 7. prosince 1895.

²³⁹ Ing. Josef Staněk (*1.1.1845 - † 18.6.1906), byl chrudimský stavitel a geometr. V Chrudimi postavil několik škol např. obchodní akademii, dívčí pedagogium a dívčí školu, mimo to také budovu poštovního úřadu viz URL: <<https://www.knihovna-cr.cz/osobnosti-chrudimska/stanek-josef>> [cit.2021–07-18].

s rozpočtem dají k prozkoumání vrchnímu Ing. Vilémovi Rittermu z Rittershainů.²⁴⁰ Ing. Staněk na přání spolku vyhotovil podrobný rozpočet, který byl o cca 2 000 zlatých vyšší než původní a činil tak částku 20 599 zlatých a 99 krejcarů. Tato částka se, ale spolku nezamlouvala, proto chtěla po Staňkovi, aby rozpočet snížil všude tam, kde se dalo. Nakonec došlo ke slevě 500 zlatých poté co Staněk přislíbil, že všechny zednické práce, které budou spojeny s úpravami plynovodu a vodovodu budou zhotoveny bezplatně. Členky spolku se snažily o to, aby se ještě ušetřilo a navrhovaly, aby se v průčelí nestavěla vížka²⁴¹, která byla na plánech naznačena. Ale k tomu nakonec nedošlo, jelikož se rozhodlo, že vížka bude lépe budovu reprezentovat.²⁴²

Během června 1886 zaslal spolek návrh o výstavbě školní budovy místním stavitelům mezi nimiž byly například Jan Schmoranz,²⁴³ bratři Josef Staněk a Čeněk Staněk²⁴⁴ či František Kočí.²⁴⁵ Každý ze stavitelů navrhoval různou délku doby výstavby, proto se zde objevily dva tábory. Jeden z nich navrhoval školu postavit na hrubo do zimy a dokončovací práce by probíhaly v jarních měsících, naopak druhý názorový tábor byl pro zhotovení celé budovy do zimy.²⁴⁶

V následující červencové schůzi se spolek rozhodoval o tom, kterému staviteli bude nakonec stavba školní budovy zadána. Většina členů byla pro Ing. Josefa Staňka, který stál za vypracováním návrhu a rozpočtu. Právě na rozpočet sestavený Staňkem padla námitka, jelikož rozpočet dostal ke kontrole architekt a ředitel průmyslového muzea Josef Poslt,²⁴⁷ který v něm

²⁴⁰ Vilém Rittera z Rittershainů byl otec Viléma Rittershaina ml., který byl významným filmovým architektem podílejícím se na stavbě Barrandovských studií viz URL:<https://cs.wikipedia.org/wiki/Vilém_Rittershain> [cit.2021-07-18].

²⁴¹ Termín vížka označuje malou věž či věžičku.

²⁴² SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Kniha protokolů 1891–1901*, inv.č. 292, protokol z 20. května 1896.

²⁴³ Jan Schmoranz (*6.2.1857 - † 25.5.1899), stavitel a architekt, podílel se především na stavbách v rodných Slatiňanech viz Kobětič, P. *Osobnosti*. s.203.

²⁴⁴ Ing. Čeněk Staněk (*1.1.1842 – 7.12.1906), stavitel a architekt, bratr Ing. Josefa Staňka, stavitel cukrovarů na Moravě a chrudimské sladovny, v pozdějším období se věnoval stavbě mostních konstrukcí viz KOBĚTIČ, P. *Osobnosti*. s.217.

²⁴⁵ František Kočí (1853–1912), chrudimský stavitel, stavitel Vily na Krásné Vyhlídce v Chrudimi viz URL:<<https://www.facebook.com/VzpominkynastarouChrudim/posts/2765841256812836/>> [cit. 2021-07-18].

²⁴⁶ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Kniha protokolů 1891–1901*, inv.č. 292, protokol z 20. června 1896.

²⁴⁷ Josef Poslt (*26.4.1861 – 10.8.1935), první ředitel chrudimského Průmyslového muzea, člen stavební kanceláře v Královských Vinohradech, sborníkem chrudimského Slavoje viz KOBĚTIČ, P. *Osobnosti*. s.177.

nalezl špatné výpočty rozměrů pro stavbu. Proto nakonec v této schůzi nedošlo k finálnímu rozhodnutí zadání stavby.²⁴⁸

Josef Staněk byl z této námitky ke svému zhotovenému rozpočtu rozhořčen, proto napsal Ženskému výrobnímu spolku dopis, jež zní takto:

„Byv poctěn důvěrou bych vypracoval náčrty a plány pro stavbu domu pro školu ženského výrobního spolku, podvolil jsem se k tomu svou obvyklou ochotou. Napřed vídal jsem, že má snaha Vám vyhověti, abyste počítaly s určitými čísly nedošla uznání, a i řeči, které jsem se dozvěděl vysvítá, že snad bych Vás chtěl v jednotlivých položkách sem a tam o nějaký výpočet neb kubaturu²⁴⁹ přelstít. Odpovídám na jednotlivé položky, jak mě byly p. Dr. Pippichem sděleny následovně: 1. Ve vykopávce nemůže být žádná chyba, jest-li ji kdo vypočítal, musí neznati terrainu²⁵⁰. Spíše by našel, že tyto vykopávky více a to z důvodů, že odváděcí kanály od jednotlivých odváděcích vodních trub musejí se prováděti až do hl. kanálu. 2) byl by našel, že zához celého hl. kanálu do hl. kanálu uličního není počítán. Dále by musela nalézt, že oprava chodníku i dlažeb ulicích po těchto kanálech není ani v rozpočtu uvedena. V zdivu nad terrainem také není chyby a jestli jakém stává, tu onen pán, který účet prozkoumal, seznal, že není započtené řádné a soklové zdivo ve dvoře, které musí být nejméně ze 3 řad loketníků, ku a dříků ze škrov. pískovce a těch bude potřeba 20 kop. V zdivu přízemkovém a v prvním poschodí chyby stávat nemůže, jelikož dne pro toto zdivo, vzhledem na odrážku hmoty pro jednotlivé otvory vzata jest. Zdiva původního bude v mnoha více, jelikož jsou opomenuty všechny ventilační komíny, jak ve spižníku²⁵¹, v kuchyni, učebnách i záchodech. Ve zdivu klenbovém, ve sklepích a v přízemí taktéž chyby není, jelikož klenby se provádějí, že se zaklenuje na 50 cm, pak na 30 cm a ve středu 16 cm, a tudíž průměrná tloušťka vyžaduje 32 cm a měla by býti vzata větší, jelikož zdivo vyrovnávací jest na všech klenbách vynecháno. V rákosování²⁵² chyby nestává, jelikož v praktickém životě měří se v jednotlivých místnostech délka i šířka a přidává se i na obkladku²⁵³ ku každé 30 cm. Ostatní práce, které mě p. Dr. Pippich ukázal, jsem nesrovnával a přišel jsem k tomu úsudku, že sl. výbor výrobního spolku více důvěřuje jiným osobám, nežli mně a z toho důvodu uznávám za dobré, aby toho nejmenšího podezření proti

²⁴⁸ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Kniha protokolů 1891–1901*, inv.č. 292, protokol z 2. července 1896.

²⁴⁹ Výměru.

²⁵⁰ Terén.

²⁵¹ Spiž, komora.

²⁵² Způsob povrchové úpravy omítky.

²⁵³ Obložení.

mně nestávalo, kde jsem přišel spolku vstříc a podal ofertu²⁵⁴, že stavbu povšedně povedu se slevou 5%, musel bych tu samu odvolati.

Znamenám se v hluboké úctě.

Josef Staněk²⁵⁵

Z dopisu lze jednoznačně vyčíst, že Josef Staněk se snažil dle svých schopností a možností Ženskému výrobnímu spolku vyhovět v jeho požadavcích. Dále je tu patrná snaha o vysvětlení námitek, které byly k rozpočtu vzneseny. V závěru dopisu, lze vyčíst jeho zklamání nad tím, že mu spolek nedůvěřuje i přesto, že mu nabídl veškerou svoji pomoc v případě slevy na finální stavbu.

Tyto důvody možná vedly nakonec k tomu, že za stavitele školní budovy byl nakonec vybrán František Kočí. Na spolkové schůzi, kde došlo k výběru stavitele, byl František Kočí přítomen a potvrdil, že přijímá všechny podmínky spolku k výstavbě. Dále se nabídl, že zbytek kapitálu, který nemůže spolek na výstavbu školy složit, poskytne spolku ze svého na jeden rok bez úroku s tím, že dalších deset let bude úrok stanoven na 4 %. Spolek tuto nabídku Fr. Kočího přijmul.²⁵⁶

Po všech těchto záležitostech, chtěl spolek, aby se škola mohla nastěhovat do nové budovy co nejdříve, podle spolku tak mělo dojít už 1. února 1897 po schválení městského lékaře. Toto spolkové přání však narušila kontrola budovy, která proběhla v prosinci roku 1896, kdy se „*pěkný zevnějšek neshoduje s úpravou vnitřní,*“ důvodem byla podle spolku neochota ze strany stavitele Kočího vytápět nové místnosti budovy, aby v zimních měsících řádně vyschly, proto se nakonec členové a členky spolku rozhodly, že budou provádět vytápění místností na vlastní náklady, přestože si původně tuto starost i spolu s náklady na sebe vzal stavitel budovy.²⁵⁷ Předsdkyně spolku Libuše Šafaříková nadále nebyla spokojena s tím, že Kočí nedohotovil a neodevzdal dům spolkové správě do 15. prosince, jak bylo ve smluvních podmínkách uvedeno. Na to došla spolku odpověď pana Kočího, v níž se omlouvá, že jen

²⁵⁴ Návrh na uzavření smlouvy.

²⁵⁵ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Kniha protokolů 1891–1901*, inv.č. 292, protokol z 6. července 1896.

²⁵⁶ Tamtéž, protokol z 13. července 1896.

²⁵⁷ Tamtéž, protokol z 30. prosince 1896.

formálně opomenul oznámit ukončení stavby. Z tohoto důvodu se spolek rozhodl, že staviteli Kočímu nevyplatí splátku, dokud mu řádně neodevzdá stavbu školní budovy ke správě.²⁵⁸

Přestože nedošlo ještě k oficiálnímu převzetí zhotovené budovy, vznikl spolkem velmi podrobný řád o tom, jak se má o vnitřní místnosti budovy pečovat. V tomto řádu bychom našly pět usnesení, které musela plnit budoucí školnice: 1) *4x do roka umýt veškeré školní místnosti, též okna řádně vyčisti, denně ve školních síních vymetat, 2) chodby umývat každý měsíc, 3) prát školní ručníky, aby se mohly do každého oddělení tři týdně odevzdat, 4) udržovat čisté a vždy připravené k použití: umyvadlo, konvice s vodou, aby si žákyně mohly vždy kdy bude zapotřebí umýt ruce z toho vyplývá i poslední usnesení kdy 5) vodu denně z umyvadla, vylít a čistou přinést.*²⁵⁹ Tyto činnosti byly pro následující léta členkami spolku velmi pečlivě sledovány.

Oficiální otevření proběhlo o měsíc později, než si spolek původně plánoval. Dne 28. března 1897 byly školní místnosti Ženského výrobního spolku slavnostně vysvěceny panem arciděkanem o čtvrté hodině odpolední. Poté pokračoval slavnostní program, v němž vystoupil spolek „Slavoj“, četli se dosavadní jednatelské zprávy a žákyně výrobního spolku přednesly poděkování.²⁶⁰ Budovu školy se spolek rozhodl používat jen z části, kdy k výuce sloužili místnosti v I. patře a v přízemí se rozhodl zřídit soukromé byty po dvou pokojích a kuchyni, které až do roku 1902 pronajímal, v tomto roce došlo k přeměně bytů v učebny. Peníze z tohoto pronájmu spolek využíval pro splácení půjček od Chrudimské záložny, která půjčila na výstavbu školy 15 000 zlatých.²⁶¹ Kuchyně, která přestala sloužit poté co byly přeměněny byty v učebny, se ve školním roce 1909/10 přeměnila na sborovnu. Přestože byla budova slavnostně otevřena, bylo zapotřebí za jejího chodu ještě několik vnitřních oprav.²⁶²

Během první světové války sloužila jedna ze školních místností jako útočiště pro třídu obecné školy, jedna ze školních místností sloužila jako prozatímní ředitelna měšťanské dívčí školy. Kromě toho se budova stala ke konci války střediskem Červeného kříže a konaly se v ní tak všechny práce a schůze spojené s jeho činností. Přesto vše zde nebylo řádné vyučování

²⁵⁸ Tamtéž, protokol z 4. ledna 1887.

²⁵⁹ Tamtéž, protokol z 13. února 1887.

²⁶⁰ Tamtéž, protokol z 3. a 13. března 1897.

²⁶¹ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Školní kronika /červená vazba/ 1885-1935*, inv.č. 282, s. 7.

²⁶² Pan stavitel Kočí například nabízel 21 zlatých místo nových dveří u pisoáru viz SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Knihy protokolů 1891–1901*, inv.č. 292, protokol z 18. září 1897.

školy Ženského výrobního spolku přerušeno. Po těchto událostech sloužila budova školy dál dobře svému účelu, k dalším přístavbám ke škole došlo až v polovině 20.let 20.století.²⁶³

Dle naznačených událostí, si lze povšimnout, že nejzásadnějšími problémy pro stavbu byla otázka finanční. Která mohla i za další rozepře v podobě výběru stavebního plánu a finálního stavitele školy. Architekt Josef Staněk se tak nacházel určitě v nelehké situaci, kdy musel skloubit, zákonem dané požadavky na výstavbu školy, své tvůrčí představy a představy členek spolku, které byly právě dost zastřeny finanční stránkou.

Pro představu, jak vypadlo vnitřní uspořádání školy, slouží obr. č. 5 a 6) v obrazové příloze, které zobrazují dochované plány školy, na nichž je zakresleno původní vnitřní uspořádání spolu s návrhem přístavby, která se uskutečnila roku 1924. Na obr. č. 7) je pak zobrazen pohled na dnešní budovu školy, která není dnes oproti původnímu vnějšímu charakteru tak architektonicky zdobná, přesto si ponechává typický stavební ráz.

²⁶³ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Školní kronika /červená vazba/ 1885-1935*, inv.č. 282.

8 Závěr

V této závěrečné části bych ráda shrnula získané informace o Ženském výrobním spolku a jeho Odborné školy pro ženská povolání v Chrudimi mezi lety 1885 až 1920.

Hned na začátku stojí zmínit, že jako prvotní hranici pro tuto diplomovou práci jsem si určila roky 1885 až 1918. Jak uvádí zadávací list diplomové práce. V průběhu času, jsem ale došla k rozhodnutí, že vymezení neodpovídá údajům, které jsou v práci dále uváděny. Proto došlo k proměně tohoto vymezení, a to tedy na roky 1885 až 1920. Hlavním důvodem se stal fakt, že právě až v roce 1920 došlo k proměně *Ženské průmyslové školy pro oděvnictví na Dívčí odbornou školu rodinnou*, proto by nebylo vhodné poslední dva roky fungování průmyslové školy z časového ohraničení vynechat.²⁶⁴

Hlavním tématem se tak stal především Ženský výrobní spolek, jeho vznik roku 1885, který by v Chrudimi nevznikl, kdyby zde nebylo již dříve působícího spolkové života, a především Spolku paní a dívek, který měl spojitost s výrobním spolkem pražským, podle jehož předlohy vznikl výrobní spolek v Chrudimi.²⁶⁵ Ústřední činností spolku se stala správa její odborné školy. Vedle toho se také věnoval dobročinným aktivitám a konáním výstav. Nejzajímavější z nich byla účast na Jubilejní zemské výstavě v Praze z roku 1891 odkud si za své vystavené práce odneslo oddělení pro bílé šití stříbrnou medaili.²⁶⁶ Vedle vedení odborné školy se stal spolek od roku 1905 až 1914 zřizovatelem *Pokračovací obchodní školy pro dívky*, která měla svojí vlastní agendu,²⁶⁷ které se zde dále nevěnuji. Tyto informace jsou shrnuty ovšem až v druhé části této práce, do níž je zařazena nejdůležitější kapitola o Odborné škole, která měla svojí výukou a přístupem pomoci svým absolventkám uplatnit se v budoucím životě při zajišťování si svého živobytí. Podle cílů, které si škola stanovila, z ní měly vycházet dívky, které se budou moci uplatnit jako zručné pracovnice, které budou moci samostatně řídit svojí šicí dílnu nebo dílnu cizí, s tím, že když si doplní své vzdělání na některém z učitelských ústavů

²⁶⁴ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Školní kronika /červená vazba/ 1885-1935*, inv.č. 282.

²⁶⁵ SOKA Chrudim, Spolek paní a dívek, *Povolání spolku paní a dívek o činnosti 1873*, inv.č. 5.

²⁶⁶ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Knihy protokolů 1891-1901*, inv.č.292, Jednatelská zpráva za rok 1890/91 z dne 17. listopadu 1891.

²⁶⁷ SOKA Chrudim, Městský archiv Chrudim, Pedagogium, obchodní dívčí ženský výrobní spolek, cizí ústavy, *Zpráva jednorozční dívčí pokračovací školy obchodní za školní rok 1908-1909, Výroční zpráva dvoutrídni dívčí obchodní školy Ženského výrobního spolku za školní rok 1910-1911*, inv.č. 1297, č. kart. 200.

pro učitelky mohou se z nich stát právě učitelky na dívčích průmyslových školách a nebo z nich mohou být učitelky ručních prací na školách obecných a měšťanských.²⁶⁸ O osudu žákyň po skončení školy, se z dochovaných materiálů o Ženském výrobním spolku nedozvídáme, z tohoto důvodu se mu proto dále ani tato práce nevěnuje. Přesto by bylo zajímavým faktem, zda se všechny cíle, které si spolek vytyčil pro dívky vyšlé z této školy byly následně naplněny.

Velkou část tvoří především údaje, které lze označit za údaje statistické. Mezi něž patřila návštěvnost školy, jedná se nejprve o záznamy o počtu dívek v I. a II. oddělení od roku 1886 do roku 1909. Od roku 1909 se jedná pak o návštěvnost I. a II. ročníku průmyslové školy, a to až do školního roku 1919/20. Pro všechny školní roky se ovšem nedochovaly ucelené záznamy. Z tohoto důvodu pro školní rok 1915/16 a 1916/17 II. ročníku údaje zcela chybí, jelikož se nedochovaly žádné výkazy či katalogy z tohoto období. Informace o návštěvnosti školy pak doplňují údaje o náboženství dívek, a to mezi lety 1892 až 1909. Z něhož vyplývá, že školu navštěvovalo nejvíce dívek přihlášených k náboženství katolickému. Dalším sledujícím faktorem se stal věk dívek navštěvujících odbornou školu. Nejprve se jedná o věkové složení dívek navštěvujících I. a II. oddělení s tím, že pro roky 1902 až 1909 se nedochovaly záznamy o věkovém složení dívek navštěvujících I. oddělení šití bílého prádla. Tyto údaje doplňují dále záznamy o věku žákyň, které nastoupily do I. ročníku průmyslové školy, a to od školního roku 1909/10 až 1919/20.

Zajímavým se poté stalo i sledování záznamů o národnostním původu žákyň, přestože se jednalo převážně o žákyně narozené v Čechách, našly bychom zde i žákyně pocházející z Ruska, Uher, Bulharska a Německa, s tím že tyto údaje o národnostním složení jsou zachovány pro školní roky 1892 až 1909 pro I. oddělení a od roku 1901 až 1909 pro II. oddělení. Národnostní složku pak vystřídá složka týkající se místa trvalého bydliště dívek, které zahrnovalo především místa v dnešním Pardubickém a Hradeckém kraji s tím, že bychom zde našly i dívky pocházející z Moravy, jižních a středních Čech, a dokonce z dnešní Slovenské republiky. Tyto geografické záznamy, pro lepší orientaci doplňují mapy, které jsou umístěny v obrazové příloze. Do této statistické části jsem začlenila i otázku sociálního prostředí, ze kterého dívky navštěvující školu během let 1909 až 1920 pocházely. Dojít k této rekonstrukci mohlo právě díky dochovaným školním katalogům z tohoto období, které obsahují

²⁶⁸ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku Chrudim, *Učební osnovy 1889-1953/4*, inv.č. 405.

údaje, jež se netýkaly jen samotné dívčiny osoby, ale také jejich rodičů, přesněji řečeno jejich zaměstnání. Díky nim se dozvídáme, že školu tak nejčastěji navštěvovaly žákyně pocházející z rodin úředníků, které následovaly žákyně z rodin dělnických, řemeslných a hospodářských. Vedle toho školní katalogy z této doby obsahují též informace týkající se nejvyššího doposud získaného vzdělání, kterého dívky dosáhly před nástupem do I. ročníku školy Ženského výrobního spolku. Tímto způsobem lze rekonstruovat místa a typ škol, které dívky navštěvovaly.

Této druhé zásadní části ovšem předchází ještě první část, kde jsem se pokusila o definici pojmů emancipace, ženská emancipace a česká ženská emancipace. S těmito pojmy se totiž v diplomové práci často zachází, a to především ve spojitosti vývoje dívčího vzdělávání v Čechách a Chrudimi během 19. století. Pro první část bylo tak důležité tyto informace shrnout, jelikož bez těchto událostí bychom potom nemohli vůbec hovořit o druhé části této práce. Je zde ještě také shrnuta historie samotné Chrudimi, s tím, že hlavní důraz zde byl kladen na dějiny 19. století. S touto dobou je spojena především bohatá chrudimská spolková činnost a bezesporu také rozmanitá činnost samotných zástupců města, jimiž byli chrudimští starostové, kterým je právě v kapitole věnující se historii města poskytnuta nemalá část.

Po těchto dvou částech práce následuje třetí část, která se věnuje samostatné kapitole o stavbě školní budovy, která vznikla až po dvanáctiletém působení činnosti spolku a školy. Jako každá jiná výstavba se i stavba školní budovy neobešla bez obtíží, které v tomto případě představovaly výběr vhodného pozemku, následně získání dostatečného množství peněz na realizaci stavby, výběru vhodného projektu, a i samotného stavbyvedoucího celé stavby, jímž se nakonec stal František Kočí. To vše se nakonec, ale spolku podařilo podle dochovaných materiálů vyřešit.²⁶⁹

Hlavními cíli práce se tak stalo zrekonstruování těchto dostupných informací, které poskytují hlavně školní katalogy a jednotlivé školní výkazy pro jednotlivé školní roky. Otázka pohledu na způsob fungování organizace místního Ženského výrobního spolku byla v rámci dostupnosti a obsahu jednotlivých pramenů naplněna. Co se týče shrnutí událostí, které vedly

²⁶⁹ SOKA Chrudim, Odborná škola pro ženská povolání Chrudim, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Kniha protokolů 1891–1901*, inv.č. 292, protokol z 13. července 1896.

ke snahám o zkvalitnění dívčí výuky během 19. století v Čechách a posléze v Chrudimi obsahuje tyto události, jak bylo již zmíněno v první části této práce.

Regionální význam školy potvrzuje především propojená činnost s ostatními školami a spolky, které se v Chrudimi nacházely, především se jednalo o Spolek paní a dívek, jehož členky byly též členkami výrobního spolku. Dále pak spojení s měšťanskou školou dívčí, jejíž ředitel Josef Drahorád, byl prvním ředitelem *Pokračovací školy výrobního spolku*, vedle něj ve škole učilo i mnoho učitelů a učitelek z této školy a samozřejmě bychom ve škole výrobního spolku našly absolventky měšťanské školy dívčí. Školní provázanost byla i s obchodní akademií, která do pokračovací a později průmyslové školy posílala na výuku některé ze svých profesorů, především na výuku obchodních a matematických předmětů. Podobný vztah byl navázán i s hospodářskou školou, která ve městě působila a jež konala hospodyňské kurzy pro dívky, na niž se podílela i škola výrobního spolku.

Ženský výrobní spolek a jeho Odbornou školu, z těchto důvodů nelze opomenout v žádném aspektu chrudimského kulturně společenského, výchovného a školního hlediska.

9 Zdroje

9.1 Archivní prameny

STÁTNI OKRESNÍ ARCHIV CHRUDIM

Obecná a měšťanská škola dívčí Chrudim, *Kniha pamětní měšťanské a obecní školy dívčí v Chrudimi*, inv.č. 1

Obecná a měšťanská škola chlapecká Chrudim, *Kniha památní obecní školy pro chlapce v Chrudimi*, inv.č.1.

Národní (obecná) škola chlapecká Chrudim, *Pamětní kniha druhých obecných škol „u sv. Kateřiny“ v Chrudimi 1893-1894*, inv. č.1.

Městské a dívčí reformní reálné gymnázium Chrudim, *Městské dívčí lyceum – kronika ústavu*, inv.č. 1.

Městský archiv Chrudim, *Pamětní kniha královského města Chrudimi.*, inv.č.1.

Odborná škola pro ženská povolání Chrudim 1885-1955, Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví ženského výrobního spolku v Chrudimi, *Kniha protokolů 1891-1901*, inv.č. 292; *Školní kronika /černá vazba/ 1935–1955*, inv.č. 283; *Školní kronika /červená vazba/ 1885-1935*, inv.č. 282; *Třídní výkazy šití prádla 1909–1911*, inv.č.16; *Třídní výkazy šití prádla 1911-1912*, inv. č.18; *Učební osnovy 1889-1953/4*, inv.č. 405; *Výkaz I. třídy za školní rok 1912-1913 až 1916-1917* inv. č. 22, 24, 27, 29, 30; *Výkaz I.A. za školní rok 1917-1918 až 1919-1920* inv.č.31, 34, 38; *Výkaz I.B. za školní rok 1917-1918 až 1919-1920* inv.č. 32, 39; *Zápisy ze schůzí Ženského výrobního spolku v Chrudimi 1885-1886 až 1890–1891* inv.č. 286, 287, 288, 289, 290, 291; *Zápisy ze schůzí Ženského výrobního spolku v Chrudimi 1908-1909 a 1909-1910*, inv.č.300, 301; *Zpráva o činnosti Ženského výrobního spolku v Chrudimi a jeho nově organisované škole průmyslové 1909*, inv.č. 270.

Archiv města Chrudim: Zdravotnictví, dobročinné ústavy a nadace, *Záležitosti týkající se závěti bývalého chrudimského starosty J. Martiniho*, inv. č. 6023.

Městský archiv Chrudim: Pedagogium, obchodní dívčí ženský výrobní spolek, cizí ústavy, *Zpráva jednoroční dívčí pokračovací školy obchodní za školní rok 1908-1909*, *Výroční zpráva dvoutrídni dívčí obchodní školy Ženského výrobního spolku za školní rok 1910-1911*, inv.č. 1297, č. kart. 200.

Archiv města Chrudim: Spolky, společnosti, bratrstva politické strany a společenské organizace v Chrudimi 1820–1980 - sdružený inventář, Krejcarový spolek, *Kniha zápisů a schůzí Krejcarového spolku*, JAF/439, kt.1., č. fondu 438.

Spolek paní a dívek v Chrudimi, *Povolání spolku paní a dívek o činnosti 1873*, inv.č. 5;
Žádost o udržení ženského výrobního spolku v Chrudimi 1887-1890, inv.č.7.

9.2 Literatura

BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana. *Ženy na stráž!: české feministické myšlení 19. a 20. století*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2010. ISBN 978-80-86495-70-5.

BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana. *Nezbytná, osvobozující, pomlouvaná: o ženské práci*. České Budějovice, 2017. ISBN 978-80-88030-21-8.

BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana. *O ženské práci: dobová (sebe)reflexe a polemiky*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2014. ISBN 978-80-87782-34-7.

BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005. Gender sondy, sv. 2. ISBN 80-86429-38-5.

BAHENSKÁ, Marie. Ženský výrobní spolek pražský. In: *Český lid*, r. 91, 2004, č.3, s.253–271. ISSN:0009-0794.

DIBELKOVÁ, Kateřina. *Marie Musilová a kulturní život v Chrudimi ve druhé polovině 19.století a v první polovině 20.století*. Fakulta Filozofická, Univerzita Pardubice, 2008.

DVOŘÁKOVÁ – KANĚČKOVÁ, Eva. *Výchova dívek v Čechách a na Moravě: školství v 19. století genderovou perspektivou*. Praha: Grada, 2020. Pedagogika. ISBN 978-80-271-1292-0.

FROLÍK, Jan – SIGL, Jiří. *Chrudim v pravěku a středověku: obrazy každodenního života*. Chrudim: Regionální muzeum (Chrudim), 1998. ISBN 80-902531-0-5.

HARTLOVÁ, Markéta. *Odborná škola pro ženská povolání v Chrudimi v letech 1918–1938*. Pedagogická fakulta, Katedra společenských věd, České Budějovice, 2016.

HEYROVSKÝ, Leopold – BOROVÝ, Klement – ŠEDIVA, Václav. Emancipace. In: *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. 8. díl. Praha: J. Otto, 1894. s.558-559.

HONZÁKOVÁ, Albína – PLAMÍNKOVÁ, Františka. Ženská emancipace. In: *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. 27dí. Praha: J. Otto, 1908. s.803-811.

CHARVÁT, Jiří. *Stará Chrudim: vlastivědné vyprávění o minulosti českého města Chrudim*. Okresní muzeum Chrudim, 1991.

KOBĚTIČ, Pavel. *Osobnosti Chrudimska: (500 osobností chrudimského okresu)*. Chrudim: Okresní muzeum Chrudim, 2002. Prameny, 2. sv. ISBN 80-902531-8-0.

- LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1683-4.
- LENDEROVÁ, Milena. ed. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. Česká historie, sv. 21. ISBN 978-80-7106-988-1.
- LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. Praha: Mladá fronta, 1999. Kolumbus, sv. 142. ISBN 80-204-0737-5.
- LUPOMĚSKÁ, Monika. *Historie školství v Chrudimi se zaměřením na střední školy*. Pedagogická fakulta, Katedra společenských věd, Univerzita Palackého v Olomouci, 2012.
- MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky žena nesmí – proč?: vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha: Libri, 2005. Gender sondy, sv. 3. ISBN 80-7277-295-3.
- NEJEDLÝ, Leopold. Školství obecné. In: *Jubilejní výstava zemská království českého v Praze 1891*. V Praze: F. Šimáček, 1894. str.641-658.
- NESEJT, František. Dopad aprovizačních opatření na život Chrudimi na začátku první světové války. In: *Chrudimský vlastivědný sborník* Chrudim: Okresní muzeum v Chrudimi 3, 1998, s.109-111. ISBN 80-902531-1-3. ISSN 1214-6048.
- NEUDORFLOVÁ – LACHMANOVÁ, Marie. *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha: Janua, 1999. ISBN 80-902622-2-8.
- PALATOVÁ, KATEŘINA. *Spolek paní a dívek Chrudim*. Fakulta Filozofická, Univerzita Pardubice, 2005.
- SECKÁ, Milena. *Americký klub dam: krůček k ženské vzdělanosti*. Praha: Národní muzeum, 2012. ISBN 978-80-7036-366-9.
- ŠIMEK, Jan. *Historie školních budov: od tereziánských reforem po současnost*. Praha: Národní pedagogické muzeum a knihovna J.A. Komenského, 2016. ISBN 978-80-86935-35-5.
- ŠULC, Ivo. *Chrudim*. Praha: Paseka, 2010. ISBN 978-80-7432-065-1.
- VESELÁ, Zdenka. *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Brno: Masarykova univerzita, 1992. Spisy filozofické fakulty; Č. 293. ISBN 80-210-0458-4.

Periodika a slovníky

ŘEHÁKOVÁ, Eliška. O vychovávání mládeže ženské, In: *Ženské listy: časopis pro záležitosti žen a dívek československých*. r.14, 1886, č.10., s.151. ISSN 1802-7237.

Statistická příručka republiky Československé. r.1920, 1920, č.1. Praha: Státní úřad statistická, 1920-1932.

Táž, r.1925, 1925, č.2.Praha: Státní úřad statistická, 1920-1932.

Ženské listy. Časopis pro záležitosti žen a dívek československých. r.13, 1885, č.3, s.47. ISSN 1802-7237.

Těž, č. 11. s.172.

Těž, r.1, 1873, č.1, s.4.

9.3 Internetové zdroje

URL: <<https://www.knihovna-cr.cz/osobnosti-chrudimska/vozenilek-frantisek>> [cit.2021-07-18].

URL: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Augusta_Opizová> [cit. 2020-02-10].

URL: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Edvard_Jan_Brynych> [cit.2021-08-20].

URL: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Eliška_Řeháková> [cit. 2020-02-10].

URL: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Emílie_Bártová> [cit. 2020-02-10].

URL: <<https://cs.wikipedia.org/wiki/Chrudim>> [cit. 2019-10-12].

URL: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Vilém_Rittershain>[cit. 2021-07-18].

URL: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Vojta_Náprstek> [cit. 2019-04-10].

URL: <<https://szs.chrudim.cz>> [cit.2021-09-01].

URL: <<https://www.knihovna-cr.cz/osobnosti-chrudimska/stanek-josef>> [cit. 2021-07-18].

URL: <<https://www.olympedegouges.eu/index.php>> [cit.2021-10-04].

URL:<http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/FLIEDER_Karel_Marcell_22.11.1853-27.1.1933> [cit.2021-08-16].

URL:<<http://knihyznovunalezene.eu/cs/vlastnici/zensky-vyrobni-spolek.html>>[cit.2020-02-06].

URL:<https://cs.wikipedia.org/wiki/Mary_Wollstonecraftová> [cit. 2021-10-04].

URL:<<https://ndk.cz/view/uuid:301a7230-9bf3-11dc-8e3b-000d606f5dc6?page=uuid:6f26e060-6df6-11e6-89c2-005056825209&fulltext=adolf%20srb%20obyvatelstvo>> [cit. 2021-07-18].

URL:<<https://www.czso.cz/csu/sldb/pocet-obyvatel-a-domu-podle-vysledku-scitani-od-roku-1869>> [cit.2021-10-04].

URL:<<https://www.facebook.com/VzpominkynastarouChrudim/posts/2765841256812836/>> [cit. 2021-07-18].

URL: <<https://www.chrudimskabeseda.cz/o-nas/>> [cit. 2021-11-08].

10 Seznam tabulek

Tabulka č.1) Vyučované předměty a výše jejich školného v Pokračovací škole od září do listopadu r. 1885

Tabulka č.2) Vyučované předměty a výše jejich školného v Pokračovací škole od listopadu r. 1885 do r. 1886

Tabulka č.3) Počet žákyň I. a II. oddělení Pokračovací školy mezi lety 1885-1913

Tabulka č.4) a 5) Počet žákyň I. a II. ročníku Ženské školy průmyslové pro oděvnictví mezi lety 1910-1920

Tabulka č.6) Náboženské složení dívek ve školním roce 1892 až 1909

Tabulka č.7) Věkové složení dívek během školního roku 1900/01 až 1908/09

Tabulka č.8) Věkové složení dívek během školního roku 1909/10 až 1919/20

Tabulka č. 9) Národnostní složení žákyň ve školním roce 1892 až 1909

Tabulka č. 10) Místa odkud pocházely žákyně navštěvující I. ročník Ženské školy průmyslové pro oděvnictví mezi roky 1909 až 1920

Tabulka č.11) Živnosti rodinných zástupců žákyň navštěvujících I. ročník Ženské školy průmyslové pro oděvnictví mezi roky 1909 až 1920

Tabulka č. 12) a 13) a 14) Seznam doposud nejvyššího získaného vzdělání, které měly žákyně navštěvující I. ročník Ženské školy průmyslové pro oděvnictví mezi roky 1909 až 1920, ještě před nástupem do tohoto I. ročníku

11 Obrazová příloha

Obr.č.1) Podoba budovy Odborné školy pro ženská povolání z 20. let 20. století

Obr.č.2) Pozvánka na výstavu ručních prací konanou ve dnech 29. a 30. června 1907

Obr.č.3) Učební osnova ženského školy průmyslové pro oděvnictví Ženského výrobního spolku v Chrudimi za rok 1909

Obr.č.4) Brožura k 50 letům Odborné školy vydané v roce 1935

Obr. č.5) Plán školy – přízemí s navrhovanou přístavbou z let 1924 (přístavba je označena oranžovou barvou)

Obr. č. 6) Plán školy – přízemí, sklepy a I. patro z navrhovanou přístavbou z roku 1924

Obr. č. 7) Fotografie Julie Štěpánkové

Obr. č. 8) Fotografie Karly Müllerové

Obr. č. 9) Společná fotografie učitelek Glasrové, Belšanové a Stárové

Obr. č. 10) Fotografie Marie Glasrové

Obr. č. 11) mapa České republiky s vyznačenými místy geografického původu žákyň Odborné školy pro ženská povolání mezi lety 1909-1920

Obr.č.12) mapa zobrazující Pardubický kraj s vyznačenými místy geografického původu žákyň Odborné školy pro ženská povolání mezi lety 1909-1920

Obr. č. 13) a 14) mapy zobrazující detail okolí města Chrudimě s vyznačenými místy geografického původu žákyň Odborné školy pro ženská povolání mezi lety 1909-1920

ODBORNÁ ŠKOLA PRO ŽENSKÁ POVOLÁNÍ V CHRUDIMI.

Obr.č.1)

Ženský
výrobní
spolek

dovoluje si zvát ku

výstavě ručních prací

v místnostech školních
ve dnech 29. a 30. června 1907.

Výstava otevřena bude po oba dny od 9—12 hod.
dopoledne a od 2—6 hod. odpoledne.

V CHRUDIMI, dne 14. června 1907.

Výbor.

J. SCHULLA, CHRUDIM

Obr. č.2)

1909

v

Učebná osnova
ženské školy průmyslové pro oděvnictví
Ženského výrobního spolku
v Chrudimí.

země: Království české. Politický okres chrudimský.

Obvod obchodní a živnostenské komory pražské.

1. Učovací jazyk jest český.
2. Školní rok trvá od 16. září do 15. července.
3. Doba přijímání žactva na konci šk. roku od 12.-15. července
" začátku " " " 12.-15. září.
4. Příspěvek na učební pomůcky 2 Kč.
Školné v I. třídě 40 Kč, ve II. třídě odborného oddělení šití šatů jakož
i v pracovních pro oděvnictví řádkyně i hospitantky 70 Kč ročně.

Schváleno výnosem ^{c. k.} ministerstva veřejných
prací dne číslo

PADESÁT LET

ODBORNÉ ŠKOLY

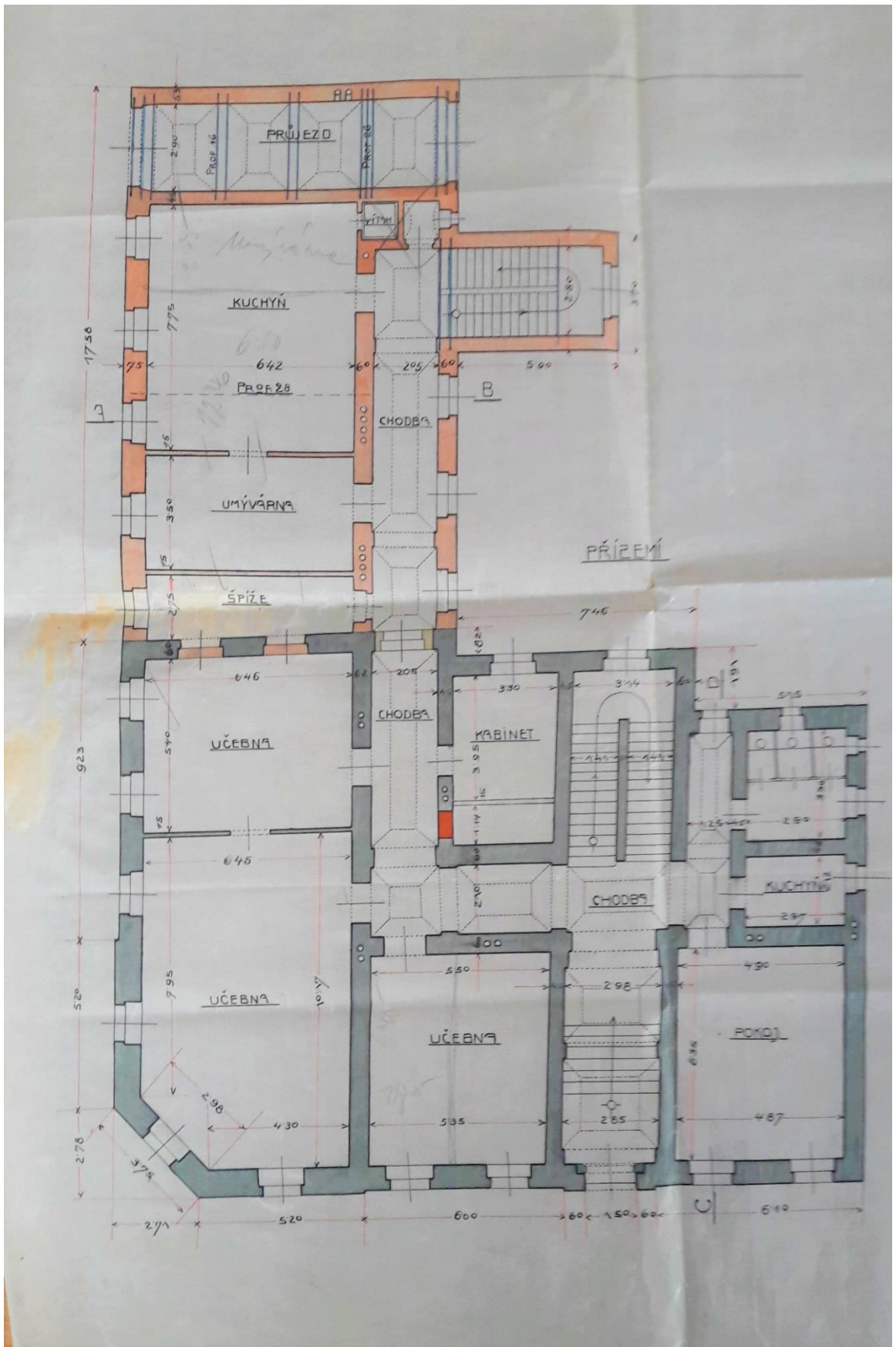
PRO ŽENSKÁ POVOLÁNÍ
ŽENSKÉHO VÝROBNÍHO SPOLKU
V C H R U D I M I .

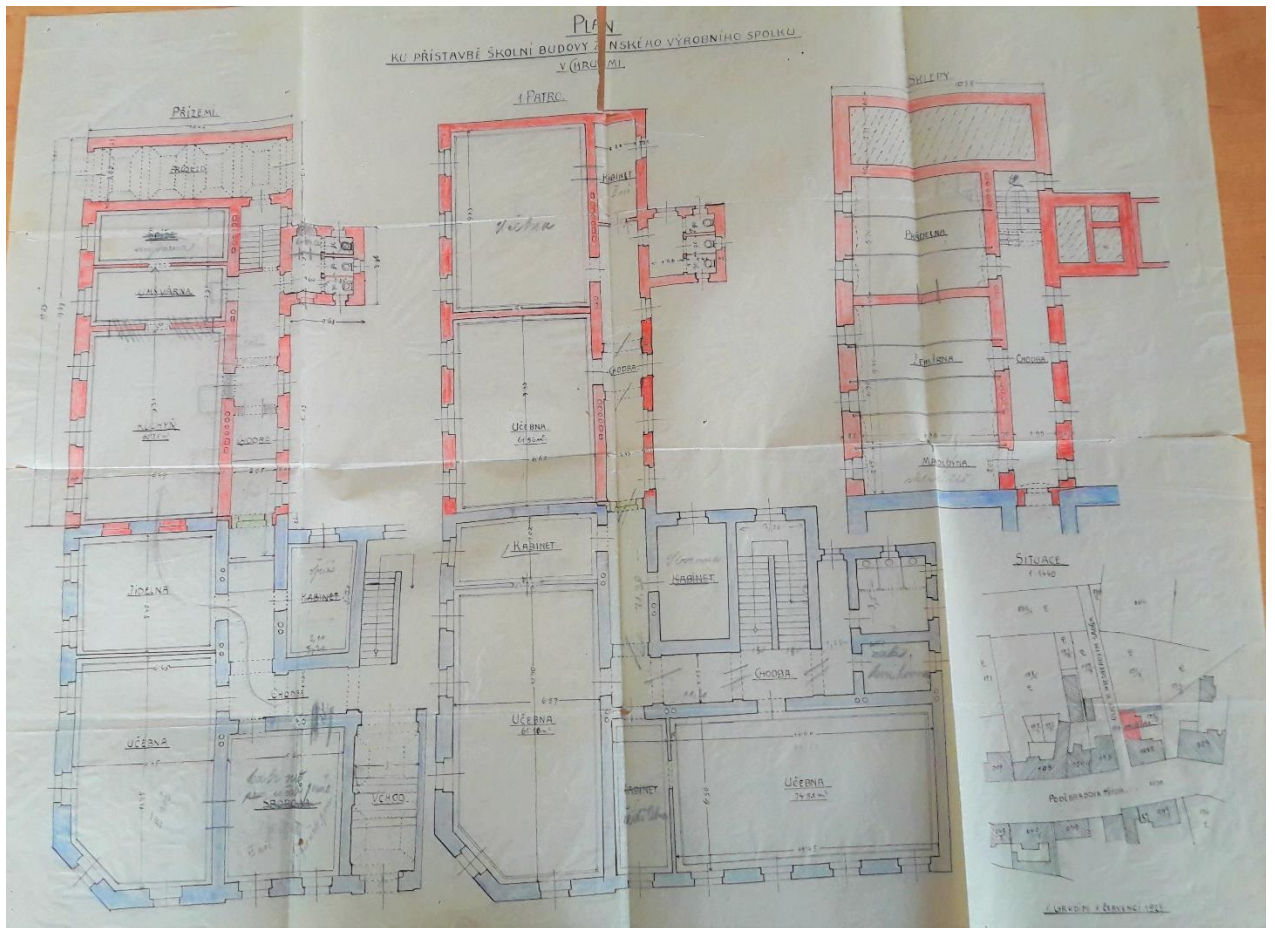
1 9 3 5.

KNIHTISKÁRNA FR. SLAVÍK V CHRUDIMI.
NÁKLADEM ODBORNÉ ŠKOLY PRO ŽENSKÁ POVOLÁNÍ.

Obr. č.4)

Obr. č. 5)

Obr.č.6)

Obr. č. 7)

Obr. č. 8)

Obr. č. 9)

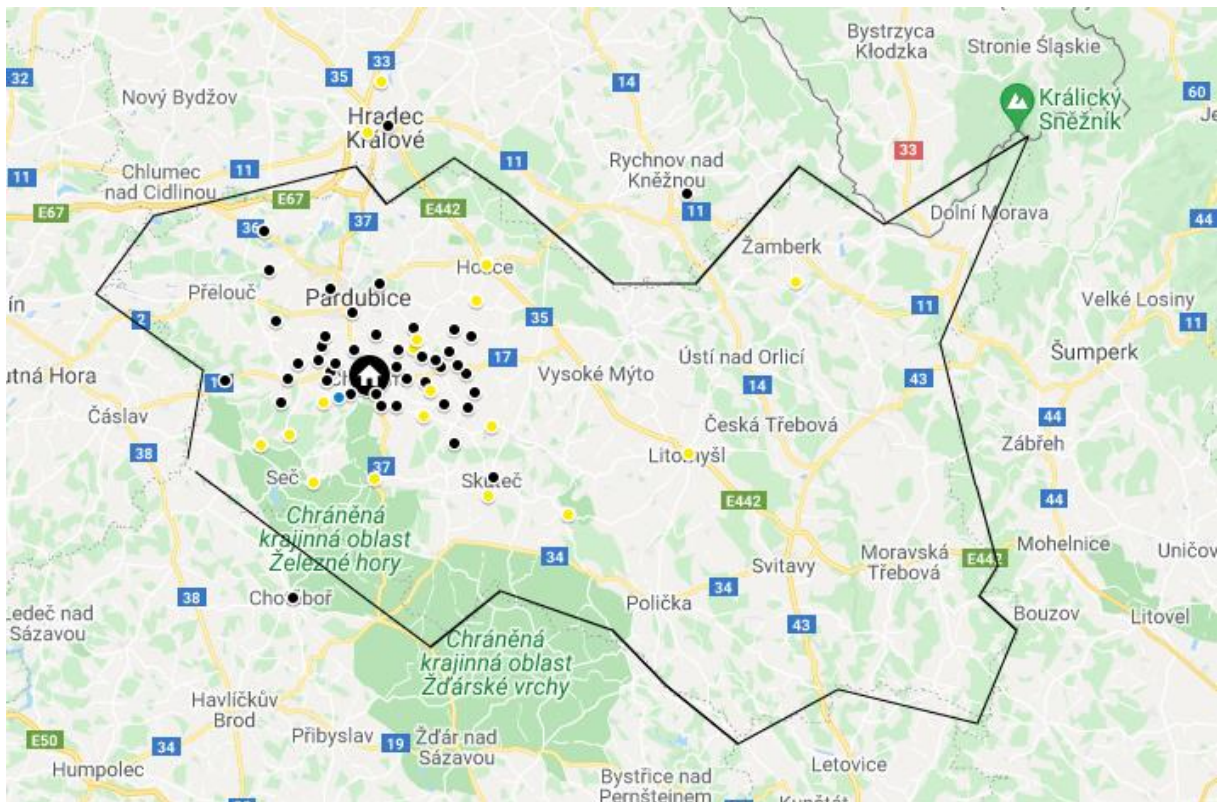
Obr. č.10)

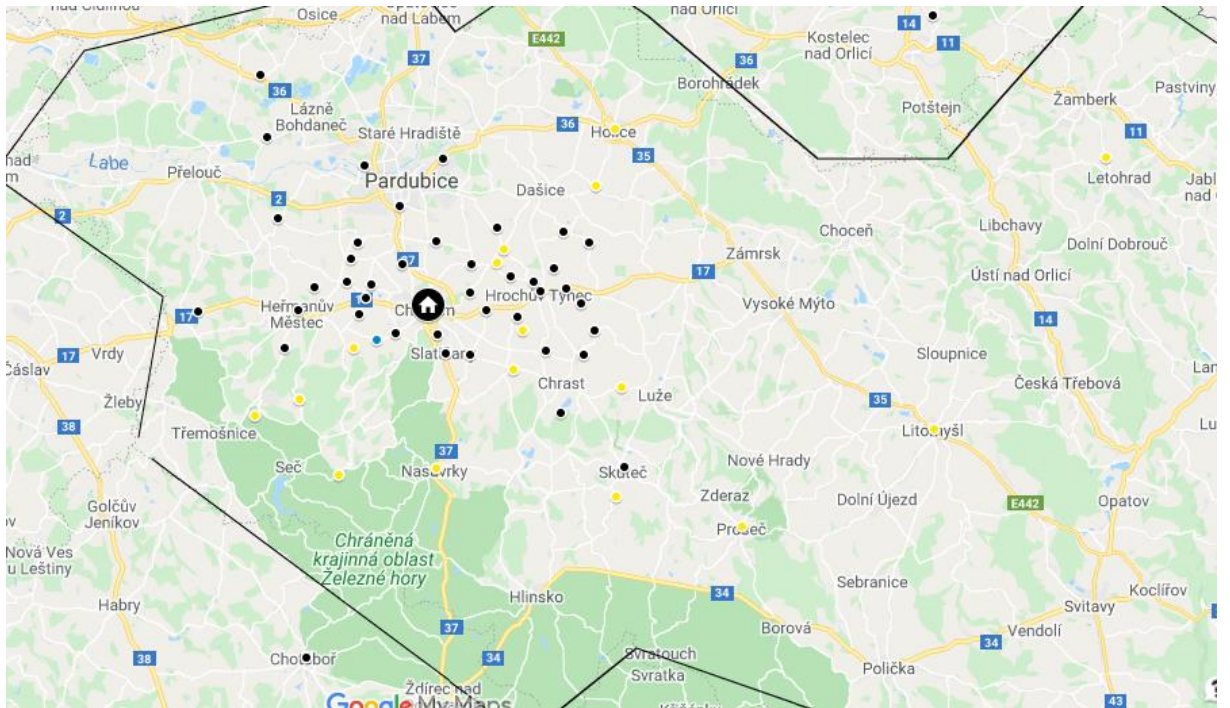
Obr.č.11)

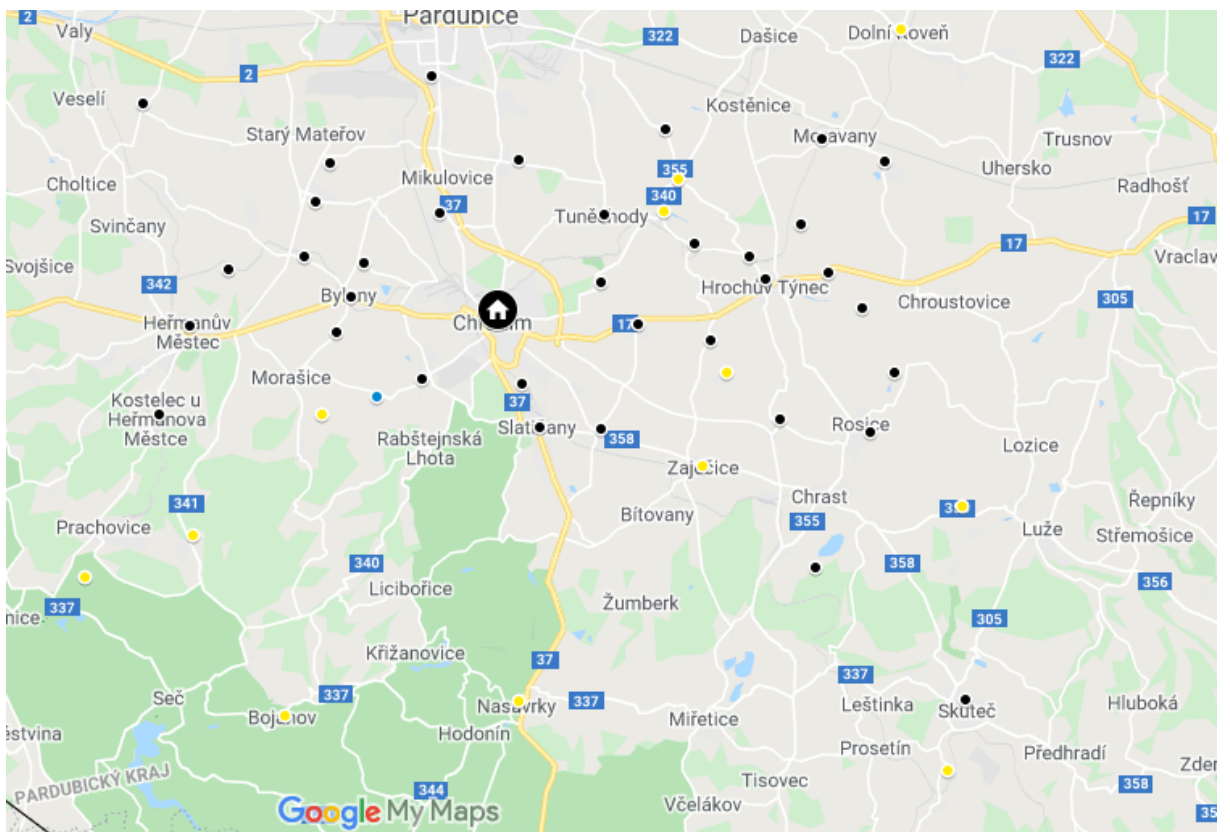
Obr. č. 12)

Obr. č. 13)

Obr. č.14)

Obr. č. 15)

Abstract

The main topic of this theses is Special technical school for women's professions in Chrudim between 1885 and 1920, which was administered by the local Women's production Association, which was founded in the same year as the mentioned school.

This thesis is divided into 4 parts. The first of them explains the basic terminology like emancipation, women's emancipation, and the Czech women's emancipation movement. There is also a chapter acquainting with the history of the town of Chrudim during the 19th century. During the 19th century, the city developed a rich association and cultural life, so Chrudim continued to use the term "*Athens of Eastern Bohemia*." In this first part, the chapter is devoted to efforts to improve girls' education during the 19th century in Bohemia and then in Chrudim itself. This chapter doesn't forget mention personalities such as Slavoj Amerling, Bohuslava Rajská, Magdalena Dobromila Rettigová, Honorata Zapová, Vojtěch Náprstek, Karolina Světlá etc. In this chapter has own part Hasner's reform, which dealt with the school structure.

The second part deals with the history of the Women's Production Association, its representatives, and members. Furthermore, the events organized by the association, courses, exhibitions, and social support for students. The next chapter describes activities the Special Technical school for women's professions. The school was originally divided into I. and II. section, while the students attending the I. section learned the so-called sewing of white laundry and in the II. section students learned to sew dresses. In 1909, the school was reorganized into an industrial school, which was a new two-year school, in which pupils studied sewing white laundry in the first grade and in the second-grade class sewing a dress. Together with these manual skills, the pupils were taught at the school the so-called literary subjects, which included, foreign languages as French, German, Russian, mathematics, drawing, etc. In addition to teaching information, this section is devoted to professional teachers who taught at the school. In 4 cases, we learn about the education that these teachers had to complete to become professional teachers at all.

The third part is devoted to the students themselves and mostly statistical data that help to determine school attendance, girls' religions, nationalities and places of geographical origin and their social origin especially between 1909 and 1920.

The final fourth part deals with the circumstances surrounding the construction of its own school building, which was built in 1897 and which is now the seat of the Secondary Medical School in Chrudim.